

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

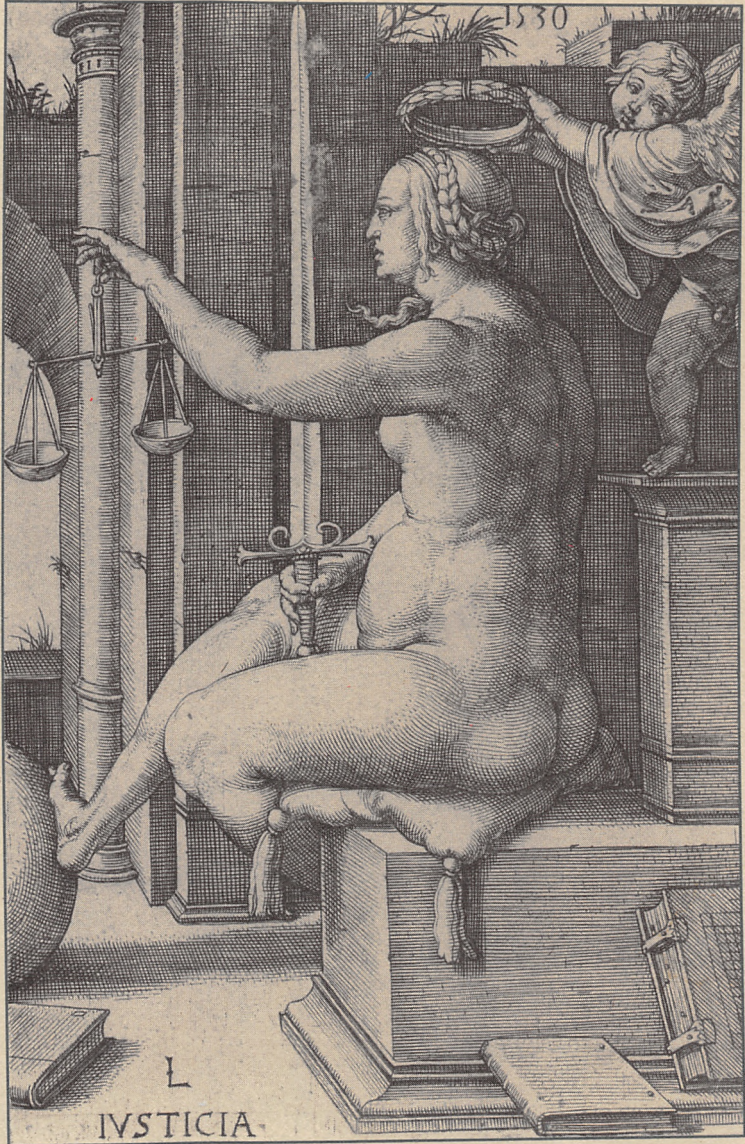
Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

NORD NYTT

Etik

Nr 60 1995

Nord Nytt är en nordisk tidskrift för kulturforskning. Nord Nytt utkommer ca. 4 gånger per år. Nord Nytt:s redaktion består av studerande och yngre forskare från alla nordiska länder. Den löpande verksamheten sköts av en **centralredaktion** i Köpenhamn i samarbete med **nationella och lokala redaktörer**. Redaktionens sammansättning gör Nord Nytt till en tidskrift som förmedlar de senaste tendenserna inom forskningen och ämnesmässiga skillnader de nordiska länderna emellan.

Redaktionen tar gärna emot förslag till **teman, artiklar, recensioner** samt **debattinlägg**. Intresserade kan vända sig till redaktionen för att rekvirera en vägledning. Redaktionen informerar även om det redaktionella arbetet för de som är intresserade av att delta i det.

Nord Nytt utges sedan 1963 av NEFA. NEFA (Nordisk Etnologisk Folkloristisk Arbetsgrupp) är en nordisk organisation för studerande och yngre forskare inom etnologi och folkloristik, med lokalavdelningar på de olika universiteten i Norden. Ordförande för NEFA-Norden: Hasse Jordan, Palmfeltsgård 3, 1., S-12048 Enskedegård Tel. +0046 86 49 37 35

Nord Nytt utges med stöd från Statens Humanistiske Forskningsråd, Danmark, Norges almenvitenskapelige forskningsråd, Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet, Sverige och Finlands Akademi via NCP-H (Nordiska Publiceringsnämnden för Humanistiska Tidskrifter/Nordic Publications Committee for Humanist Periodicals).

Abonnemang och lösnummer beställs hos: Museumstjenesten, Sjørupvej 1, Lysgård, DK-8800 Viborg.
Tel: +45 86 66 76 66; Fax: +45 86 66 76 11

REDAKTION

Centralredaktion

Nord Nytt

c/o Institut for arkæologi og etnologi

Københavns Universitet

Vandkunsten 5 DK-1467 København K

35 32 41 29

Naomi Hainau Rådmand Steins Alle 16 A 003 DK-2000 Frb.

31 74 16 53

Astrid Jespersen Bergthorasgade 22, 2.tv. DK-2300

København S

31 54 21 72

Carina Serritzlew Istedgade 132, 1.tv. DK-1650

København V

31 31 05 78

Stephan A. K. Thomsen Valdemarsgade 53, 4. th.

DK-1665 København V

38 79 90 60

Inge Christiansen Fredericiagade 51 3,3 DK-1310

København K

33 14 15 80

Ulla Schaltz Næbbevej 18 C DK-4560 Vlg

53 42 85 58

Sif Broby-Madsen Ryesgade 25 C 2.tv. DK-2200

københavn N

31 39 40 59

Mette Kirk Henrik Rungsgade 11 3.tv. DK-2200

København N

35 37 49 22

Berit Anita Andersen c/o Vibeke Thielsen

Ravnsborggade 5 B 2.th. DK-2200 København N

31 35 02 62

Nationale kontaktpersoner

Peter Andersson

Karlsviksgatan 5, 2 S-11241 Stockholm

(8) 65 07 097

Tuukka Häkkinen

(kontaktperson til den nat. redaktion)

Södra Hesperiaigt. 34 A 28 SF-00100 Helsingfors

(9)0 - 497 856

Jens Petter Kollhøj

Einarsvej 6 N-0575 Oslo

22 67 68 85

Lokale redaktörer

se bagerst i tidsskriftet

Temareaktionen: Bjørg Kjær

Lay out: Astrid Jespersen og Carina Serritzlew

Design: Adrian Täckman

Oversættelse: Skans Victoria Airey (svensk)

Jean Aase (norsk)

Trykning: Special-Trykkeriet Viborg a-s, 1995

ISSN: 0008-1345

ISBN: 87-87824-15-9

Oplag: 1.100

Forsideillustration: "La Justice" Kobberstik af Lucas Van Leyden

Den Kongelige Kobberstiksamling, Statens

Museum for Kunst.

Foto: Hans Petersen

Statens Museum for Kunst, Sølvgade 50, DK-1307

København K.

Indledning	<i>Björg Kjær</i>	3
På stram line mellem etiske forskningsidealer og praksis	<i>Bente Gullveig Alver</i>	5
Det romantiske prinsipp i folkloristisk forskning	<i>Anne Eriksen</i>	25
Etiska synpunkter i samband med användningen av personanekdoter	<i>Ulrika Wolf-Knuts & Lena Marander-Eklund</i>	39
Önskedröm och överraskning	<i>Ulf Palmenfelt</i>	51
Önskedröm och överraskning, men på vems villkor?	<i>Denise Malmberg</i>	63
Kunstindustri og design Dansk møbeldesign 1925-50	<i>Rikke Kruse</i>	71
Debat		90
NEFA's Kontaktpool		104
Anmeldelser		119
Resume		141

Indledning

Etiske spørgsmål er en del af 1990ernes (selv)reflexive nyorientering og diskuteres derfor også indenfor nordisk etnologi og folkloristik. Jeg har selv oplevet etiske spørgsmål som påtrængende og nødvendige i det daglige arbejde og ønskede derfor at samle kollegers etiske overvejelser og gøre dem tilgængelige for en større kreds. I arbejdet med dette temanummer har interessen været meget, meget stor og alle jeg har henvendt mig til, har givet positive tilbagemeldinger; ideen var god og vigtig. Alligevel er temaet blevet af mindre omfang end jeg havde håbet. Det skyldes i stort omfang uheldige og uforudsigelige omstændigheder. Men det er også tankevækkende, at så mange har været tilbage fra opgaven. Jeg tror ikke kun det skyldes forskernes travlhed, men også at etik sætter spørgsmåltegn ved alt hvad man gør og insisterer på enkelte men svært opfyldelige krav. Interessante og vigtige artikler om folkloristikken og etnologiens etiske problemer er forblevet uskrevne af mange forskellige årsager. Tankevækkende er dog især, at mindst en artikel ikke er blevet skrevet netop af etiske grunde!

Etik er altså ikke blot en sag for filosoffer, men repræsenterer nærværende og konkrete problemstillinger i det daglige faglige forskningsarbejde. Hver eneste handling i det videnskabelige arbejde indeholder etiske problemer.

Lena Marander-Eklund og Ulrika Wolf-Knuts' artikel behandler de etiske problemer omkring brugen af personrelaterede anekdoter i et lille, gennemsigtigt miljø som det svensk-akademiske Åbo. Historier om kendte personer i Åbo Akademis historie og nære fortid udgør et etisk problem i og med at det ikke er muligt at anonymisere hovedpersonerne, hvorimod det sommetider kan lade sig gøre at anonymisere informanterne.

Anne Eriksen skriver om de dilemmaer som rejses i forbindelse med et forskningsprojekt om den norske nazistiske bevægelse under og efter 2. Verdenskrig. Netop denne undersøgelse har udfordret folkloristikken og etnologiens indarbejdede ideal om den nære og solidariske forsker, der afdækker og dermed legitimerer og forklarer informantens livsverden som sammenhængende, rimelig og forståelig. Kan denne forskerstrategi bruges i studiet af mennesker og fænomener, som forskeren ikke sympatiserer med?

Bente Alver diskuterer spørgsmålet om informantens frivillige informerede samtykke, kravet om anonymitetsbeskyttelse af informanten og af de personer som informanten omtaler. Hun behandler problemet med at overføre de etiske idealer til en forskningsmæssig praksis. Især er det vigtigt at holde sig for øje, at det ikke er muligt at stille klare etiske regler op for forskeren. Sådanne klare og entydige regler ville i sig selv være umoralske fordi etik altid må anvendes i sin aktuelle, konkrete sammenhæng og må vurderes i forhold til andre etiske krav. Etiske dilemmaer og problemer opstår når for-

skellige norm- og værdisystemer strider mod hinanden og det er derfor vigtigt at forskerens etiske bevidsthed skærpes og bruges i alle forskningens faser.

For at konkretisere denne etiske bevidsthed og lægge op til en fortsat debat om etiske problemer, indeholder temadelen en artikel af Ulf Palmenfelt med en analyse af „læsernes sexbreve“, en særlig fortælleform med hjemsted i pornografiske magasiner. Jeg har bedt Denise Malmberg om at kommentere og vurdere artiklen ud fra etiske overvejelser. Denise Malmbergs kommentarer tager udgangspunkt i en skelnen mellem to videnskabelighedsideal: 1) det objektive og 2) det subjektive. Hun argumenterer for vigtigheden af at forholde sig bevidst og reflekteret til disse idealer, fordi de har væsentlige etiske og forskningspolitiske implikationer.

Etik er svær at illustrere. Alligevel er forsøget gjort ved hjælp af de syv kardinaldyder. Forsiden prydes af retfærdigheden i skikkelse af en lettere obstiperet, men utvivlsomt strengt dømmende Justitia. De øvrige dyder er spredt mellem artiklerne, til inspiration og eftertanke - uden at de dog har særlig adresse til de enkelte bidrag!

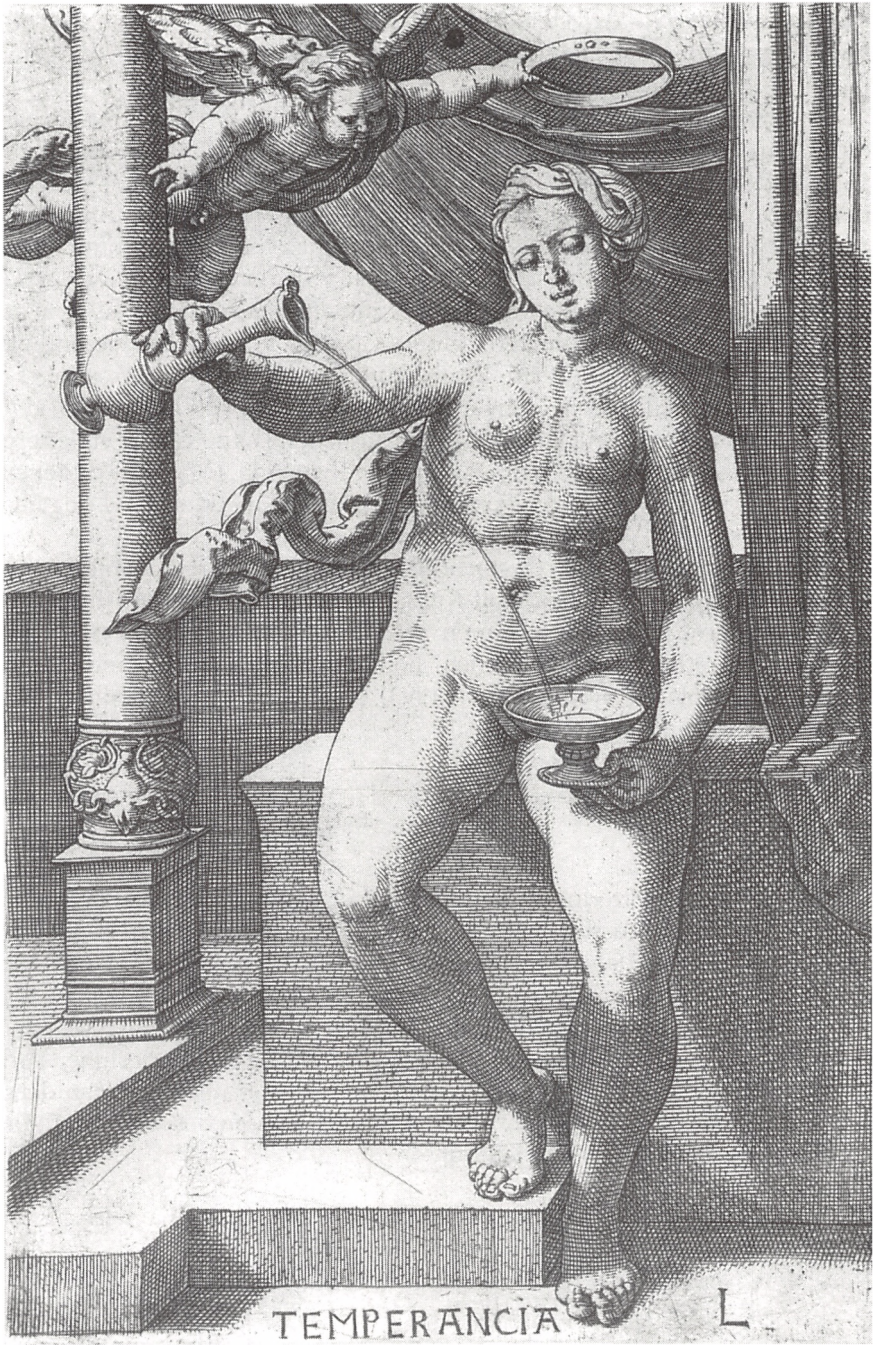
Tak til alle som har været en større eller mindre del af arbejdet med dette tema. En særlig tak til Ulrika Wolf-Knuts for hendes positive indstilling til temanummeret. Hun har sammen med Brittmari Wikström og Nina Hägerstrand redigeret publikationen „Folklore & Etik“ (Meddelanden från Ålands Högskola, nr. 4, Mariehamn 1993), som har været en inspirationskilde og hvor man kan læse mere...

Björg Kjær

Med dette nummer introduceres den nye lay-out, og hermed sættes der punktum for flere års diskussion omkring Nord Nytt's grafiske tilrettelæggelse. Ønsket fra Centralredaktionens side har været at udfærdige et lay-out der både er smukt, tidssvarende og brugervenligt. Det har været en stor udfordring at udarbejde et sådan nyt lay-out og efter en forholdsvis lang research-periode fandt vi at den bedste løsning var at ansætte en grafisk designer. For at blive i Nord Nytt/ NEFA's ånd faldt valget på en grafisk-designstuderende fra Danmarks Designskole - Adrian Täckman, som desuden har flere års erfaring indenfor tidsskrift lay-out.

Samtidig vil vi gøre opmærksom på, at tidsskriftet har ændret navn fra: Nord Nytt, Nordisk tidsskrift for folkelivsforskning til:
Nord Nytt, Nordisk tidsskrift for etnologi och folkloristikk.

Centralredaktionen

"La Temperance". Kopperstik af Lucas Van Leyden. Den Kongelige Kopperstiksamling, Statens Museum for Kunst, Sølvgade 50, DK-1307 København K. Foto: Hans Petersen

På stram line mellem etiske forskningsidealer og praksis

Af Bente Gullveig Alver

Forskningsetiske spørgsmål bliver i øgende udstrækning del af den agenda forskere i deres hverdag må forholde sig til og tage ansvar for. Forskeren står overfor etiske problemer i relation til forskellige samhandlingspartnere, men det er i særlig grad forskerens forhold til de udforskede som bør være genstand for opmærksomhed. En formel ligger i at søge at opnå det såkaldte frivillige, informerede samtykke fra dem der giver information for forskningen. Artiklen drøfter en række problemer knyttet til sådant samtykke. Den munder ud i en påpejning af at der ikke findes klare og entydige løsninger på de mange forskningsetiske dilemmaer. I bestræbelserne på at finde den rigtige balance mellem behovet for ny kundskab og behovet for at give informanterne den beskyttelse de har krav på, må hovedformålet være ikke at opstille regler men at skabe bevidsthed om problemernes mangeartheth

I Forskning og etisk ansvar, som var en indstilling, Hovedkomitéen for norsk forskning (HNF) stod bag, drejer etik sig om spørgsmål om hvad, som er legitimt. I denne indstilling siges:

Etikk er ikke først og fremst opptatt av hva som er gjeldende rett eller skikk og bruk, men snarere hvordan det burde være. Sagt på en annen måte: Loven er opptatt av hva som er legalt, etikken av hva som er legitimt. Det etisk rigtige må ikke forveksles med det juridisk tillatte. Etikk trenger heller ikke nødvendigvis være uttrykkelig formulert, verken muntlig eller skriftlig. Loven skiller seg dessuten fra etikken ved at sanksjoner spiller en avgjørende rolle (HNF 1981:18).

Fordi det er vanskeligt at sætte ord på etik, og den ikke lader sig fange op af givne regler, som kan følges automatisk, er det vigtigt at diskutere vor forskningspraksis ud fra etiske og moralske standarder og åbne for indsyn og kritik.

Forskningsetik er ikke nogen speciel form for etik. Sociologen Fredrik Engestad, leder for Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) i Norge, har sagt om forskningsetikken at den består i at anvende etiske vurderinger på forskning. Gennem disse vurderinger foretager man, i den givne situation, en afvejning af interesser på grundlag af

individuelle krav og rettigheter og velfærdsmessige konsekvenser for dem, som er berørte (1993:42).

Forskningsetik på dagens agenda

I det sidste tiår er den forskningsetiske debat blevet mere og mere aktuell. Indenfor fagmiljøerne dukker problematiseringen af det forskningsetiske ansvar op i seminarer, i forelæsningsrækker og i artikelform. Men forskningsetik er ikke bare blevet aktuell på det mere teoretiske plan. Som forskere møder vi stadig skærpede etiske krav af forskellig slags i vor forskningspraksis. Vi må blandt andet på en grundigere måde end før gøre rede for målet med vor forskning, forskningens "nyttевærdi" (en ikke så enkel sag for humanister), de metoder vi vil anvende, de udvalgte vi vil bruge og de overvejelser vi har gjort om eventuelle konsekvenser, vore projekter kan få for de udforskede. Men vi møder ikke bare strengere krav hos de instanser der giver indgangsbillet til at drive forskning, vi får også i større grad reaktioner på vore publicerede tekster fra den eller dem der udforskes. Forskere møder også i dag offentligheden på en anden måde end før gennem mediernes interesse, og forskere oplever gennem avisinterviews, gennem radioprogrammer og TV-debatter at måtte stå til ansvar for ikke bare sine egne forskningsresultater, men også for en videre brug af dem.

Det forskningsetiske ansvar

Hvorledes skal vi nærme os det forskningsetiske ansvar? Hvad lægges der i det?

Det at drive forskning har som al anden menneskelig aktivitet etiske aspekter ved sig, men forestillingerne om hvor langt forskerens ansvar rækker, har forandret sig over tid, blandt andet fordi synet på forskning som sådan har forandret sig. Filosofen Knut Erik Tranøy, som er Norges nestor indenfor feltet forskningsetik, spørger i 1989 i en "keynote address" til forskersamfundet:

Hvor ny er problemstillingen som konfronterer oss med spørsmål om etisk ansvar? Så gammel som forskningen selv, vil noen si. Knap nok så gammel som vårt eget århundre, svarer andre. Et nært forhold har det alltid vært mellom forskning og etikk. Men en klart artikulert bevissthet hos forskeren selv om et etisk ansvar overfor en verden utenfor forskningens egen er neppe særlig gammel (1989:1).

Tranøy går i sin diskussion videre og beskriver hvorledes synet på det etiske ansvar har forandret sig til at omfatte mere end det faglige, og at meningene er delte også indenfor de enkelte fagmiljøer. Tranøy refererer i diskussionen til den amerikanske hydrogenbombs far, Edward Teller, der så sent som i 1979 gav udtryk for sit syn på forskerens etiske ansvar gennem ordene: "To believe a scientist has more responsibility than to discover, to apply and explain is a remarkable, wrong kind of immodesty". For Teller havde forske-

ren, *qua* forsker, et etisk ansvar som udelukkende var knyttet til det faglige – dvs. til produktion af forskningsgenereret kundskab, til teknologisk udviklingsarbejde og til forklarende oplysningsvirksomhed. Det er et syn som, ifølge dets kritikere, indbefatter at forskerne fraskriver sig ansvaret for hvad deres forskning bruges til og dermed pålægger sig en etisk og politisk umyndighed. Det kan føre til at forskere bliver redskaber for formål de ikke selv bestemmer over. (Se Tranøys diskussion 1989.) Det er næppe den rolle forskere flest oplever som den mest ønskværdige, men det problematiske alternativ er at forvalte et ansvar der går udover egen forskning og er rettet mod menneskeheden.

Forskningens konsekvenser: viden, frygt og tro

Forskning og udvikling indenfor de normative videnskabelige discipliner foregår ikke isoleret, men i et nært vækspil med rådende normer og værdier i samfundet. Og forholdet mellem videnskab og samfund skifter med ændringerne i det kulturelle klima. Det kan næppe være en hemmelighed at vor tid fostrer ambivalente holdninger til forskning. Skepsis knyttet til videnskab, udvikling og fremtid bryder igennem i kunst, i litteratur og i den offentlige debat. Ambivalensen synes ikke mindst at skyldes de muligheder, som har åbnet sig gennem udviklingen indenfor bioteknologi og medicin. Litteraturforskeren Per Buvik retter stærk kritik mod det han kalder genteknologiens "manipulering med livets lover" i sin dagsaktuelle kronik "Endetid" (1995). Han skriver:

Har ikke nettopp det mange stadig oppfatter som fantasifulle skrekvisjoner eller utilbørlig reaksjonær motstand mot historiens gang vist sin berettigelse? Jeg tenker på total-mediefiseringen av vår tilværelse, enten vi vil det eller ei, med den følge at nesten alt er blitt underholdning. Jeg tenker på total-forsøplingen av vår klode, og på den akselererende bruk av kunstige produkter i alle livets forhold (...) Men fremfor alt tenker jeg på genteknologiens manipuleringer med selve livets lover. Det er vår tids aller verste dekadanse-tegn og selve beviset på at dekadansen ikke er et særegent kunstnerisk uttrykk. Den er tvert imot innebygd i selve den rasjonelle fornuft som lar vitenskapen løpe løpsk.

Udviklingen indenfor genteknologien har ikke bare været med til at skabe skepsis indenfor kultureliten. Frygten for at "vitenskapen skal løpe løpsk", har også tag i den bredere almenhed og finder sit udtryk gennem vor tids mytologi, i fortællinger knyttet til brug af ultralyd, til kunstig befrugtning, til nedfrysning af liv – og nedfrysning af lig. Her i Norden er det særlig etnologmiljøet ved Lunds Universitet som har arbejdet med denne mytologi. De livshistorier, fortællinger og myter som er udtryk for menneskers tanker om etik og teknik, er f.eks. basis for etnologen Susanne Lundins løbende projekt "Genteknik og Vardagsetik". Det er et arbejde, der skal kaste lys over de etiske

spørgsmål som er vokset frem i genteknologiens spor, og som blandt andet skal afdække hvilke følelser og handlingsmønstre som er opstået fra hverdagens teknologisering.

Udviklingen indenfor organtransplantering er også et område, der har været med til at skabe forundring og frygt og til at stille spørgsmål ved forskning og udvikling. Dette felt har givet sit bidrag til mytologien i form af bizarre fortællinger om mafialignende organlagaer som verden over driver jagt på uskyldige menneskers organer. Kendt for de fleste er historien om den stjalne nyre, hvor det fortælles, at en turist på tur i Det fjerne østen eller i et latin-amerikansk land bliver dopet og i bevidstløs tilstand får fjernet sin ene nyre. Bengt af Klintberg regner fortællingerne om de stjalne organer som en fast bestanddel af vor tids mytologi (1994:15-20). Det betyder ikke at der ikke kan ligge en realitet bag rapportering om drab og skænding af gadebørn for at få fat i hornhinder eller nyrer. Af Klintberg siger:

Det ar osäkerheten om vad som är skräckfantasier og vad som är sanning som har gjort att vandringssägner om organligor har kunnat få en sådan spridning under de senaste åren (1994: 20).

Om vi forlader den nyere biomedicinske forskning og ser tiden over skulderen, er der meget at tage af, som kan tjene som eksempler på den "farlige videnskab", som gør det umuligt at lade det klassiske syn, at al forskning er en velgerning mod menneskeheden, stå uimodsagt. Det syn lod sig vanskelig markedsføre efter et Hiroshima, og Hiroshima-katastrofen har ofte været løftet frem som tegn på, hvordan videnskaben vender sig mod mennesket og tager kvælertag på det. Man kan ikke forundre sig over at det netop var atomfysikerne, der gik foran med at problematisere forskernes samfundsansvar og for alvor satte forskningsetikken på dagsordenen. For der findes fagdiscipliner hvor et ansvar ud over det faglige er vanskeligt at afvise. Som et andet af videnskabens truende "kvælertag" kan nævnes, hvad der hævdes, at ødelæggelsen af vort naturlige miljø følger af selve den industrielle livsform, som videnskabelige og tekniske fremskridt har lagt et grundlag for.

Er forskningsetik for "de andre"?

En stærkere problematisering af hvad forskning er, af forskningens konsekvenser og af forskerens ståsted, har ført til livlige debatter i forskningsmiljøerne på et mere teoretisk plan, men det har ikke nødvendigvis medført omlægning af traditionel forskningspraksis. Man kan mene at der allerede er taget tilstrækkelige etiske forholdsregler indenfor egne discipliner, og at debatten i større grad stiller spørgsmålstejn ved den forskning "andre" driver med. En ikke ualmindelig holdning indenfor f.eks. de humanistiske fag er at en række etiske problemstillinger knyttet til aktører, som berøres i forskningsprocessen, ikke er så aktuelle, fordi humanistisk forskning ikke kan skade nogen eller ikke kan have særlig dramatiske konsekvenser. Knut Erik Tranøy

har i et seminarindlæg, "Forskningsetikk for HF og SV – finnes det?" reflekteret rundt sammenhængen mellem "skadevirkning" og "betydningsfuldhed":

Det er først og fremst de andre, det vil si naturvitenskapene, teknologien og medisinen, som har et klart behov for forskningsetisk regulering. Det henger sammen med at de ellers kan gjøre så stor skade. Også det har historien fortalt oss. På en måte er da nettopp dette noe som vi (HF og SV) kan misunne de andre: at de i alle fall kan dokumentere sin betydningsfullhet ved at vise til de ulykker de kan avstedkomme. For allerede det er en grunn til å ta dem alvorlig, også fra samfunnets synspunkt. Kanskje det er slik rent allment at det er mulighetene for feiltrinn og skadevirkninger som utløser etikken i forskningen også, uansett den disiplin det forskes i? (1993:4)

Erfaringen viser i hvert fald, at når den etiske debat tilspidises indenfor fagmiljøerne og forskningspraksisen ændres, er det når der sker "fejltrin" i tilknytning til helt bestemte projekter. Da stiger temperaturen i meningsudvekslingerne om forskningsetikken. Undertiden kan man i faglitteraturen se nedslag af disse tilspidsninger. Det er f.eks. tilfældet med diskussionen om antropologen Anne Karen Bjellands forskningsarbejde (1981) vedrørende identitetshåndtering blant beboere på et aldershjem. Plejepersonalet på det undersøgte aldershjem stod ikke i fokus som aktører i undersøgelsen, men det var personalegruppen, der følte sig hængt ud i forskningsrapporten. I kølvandet på den låste dialog mellem personalet og forskeren og af den opsigtsagen vakte, gik en række antropologer ud i en debat om forskningsetik (*Antropolognytt* 1984 nr. 1 og nr. 3/4). Ofte bliver det nogle få forskere som må bære den belastning det er, når eventuelle fejltagelser sker, uden at der behøver at være nogen anden grund til at laste dem mere end andre. Det kan være så enkelt at tiden var der – og måske stedet.

Selv om nu forskere mener, at forskningsetikken er mere for de andre end for dem selv, så vil de aller færreste undgå at møde nye forskningsetiske krav i deres forskningspraksis. Problematismen af forskning og forskningens konsekvenser har givet sig udslag i skærpelse af de procedurer for forskning som bestemmende og bevilgende instanser har ansvaret for. En kerneproblematik i diskussionen er knyttet til begrebet menneskeværd, og enkeltindividets integritet er blevet bedre sikret blandt andet gennem strengere regler for forskning og personværn. Reglerne er specielt fokuseret på at data ikke skal kunne misbruges og derfor på regulering rundt oprettelse af personregistre og på forskerens tavshedspligt og informationspligt til de udforskede.

Disse procedurer har ført til et tungere bureaukrati med flere led: der ned sættes flere råd, flere udvalg som skal give information, og vurdere og evaluere projekter ud fra forskningsetiske perspektiver. Den enkelte forsker skal, for at bruge den norske visesanger Øystein Sundes mundheld, "ikke komme

her og komme her!”

Man har indenfor forskningsmiljøerne diskuteret om forskningsetiske retningslinjer, som f.eks. NESHs, er ønskelige. (Man diskuterede det længe i NESH, før man besluttede at lave dem.) Vil de i værste fald kunne komme til at fungere som en sovepude, eller vil det, at de foreligger, tvinge etikken op på forskningens dagsorden? (Se Bjelland 1994:8-9; se også Martinsen 1988:13.) Antropologen H. Chr. Sørhaug mener det er vigtigt med “moralske regelverk” fordi de tvinger os til at komme med begrundelser. Han siger i artiklen “Etikk i praksis er alltid paradoksalt”:

Det finnes ikke moralske regelverk som absolutt og automatisk kan følges. De må fortolkes og brukes i konkrete situasjoner. Noe annet er rett og slett umoralsk (...) En moralsk regel kan og må alltid bli modifisert av andre (moralske) regler og av omstendighetene vi er i. Det er ikke det samme som at vi kan klare oss uten moralske regler eller at de er papirtigre. Tvert imot. Moralske regelverk tvinger oss hele tiden til å begrunne oss og til å stille våre begrunnelser fram for kritikk (Sørhaug 1984:81).

Modstridende norm-og værdisystemer

Erfaringsmæssigt tager det på kræfterne at få sin hæderlighed og eventuelt sin kompetence draget i tvivl. Desuden vil afvejninger der må gøres bagefter, ofte tære mere på kostbar projekttid, end de ville have gjort om de havde været foretaget på forhånd. Visse vanskeligheder kan måske undgås ved en bedre klargøring af, hvor de forskningsetiske problemer kan opstå.

De kan opstå, hvor norm- og værdisystemer, som vi sædvanligvis søger at holde fra hinanden, mødes (HNF 1981:19). Det gælder de norm- og værdisystemer, som er knyttet til de særlige forpligtelser, vi som forskere har overfor “det sandhedssøgende”, og mere almene norm- og værdisystemer. Stort set opstår de af to grunde: Enten (1) på grund af at normen og “sandheden” bliver brudt, eller (2) på grund af at normkonflikter mellem “sandhedskravet” på den ene side og normer knyttet til menneskelig velfærd i videste forstand på den anden. Når det gælder sidstnævnte gruppe, kan disse konflikter igen deles op i to hovedtyper: (a) de som opstår, når man skal finde frem til “sandheden” i forskningsprocessen, og (b) de som opstår når “sandheden” skal anvendes (se Engelstad 1991:3; 1993:43). Indenfor humaniora og samfundsvidenskab synes det at være de normkonflikter der opstår i forskningsprocessen, der er de mest problematiske, men det udelukker ikke at der kan opstå etiske problemer i kølvandet på forskningsformidlingen (se f.eks. Warwick 1982, Bjelland 1984).

Den udforskedes integritet

Et forskningsetisk ansvar kan diskuteres i relation til alle de aktører forskeren samhandler med: de som udforskes, andre forskere, arbejdsgivere i videste

forstand og opdragsgivere i mere specifik forstand, storsamfundet ellers. I tidligere arbejder har jeg drøftet forskerens relation til den udforskede og ansvaret for at tage vare på den udforskedes integritet (Alver 1992, 1993). Det regnes for god forskningsmoral at forskeren viser respekt for individets frihed og ret til selvbestemmelse, ikke påfører den som er genstand for forskning øget risiko eller skade, uden at der er indhentet samtykke, og at den der udforskes skal gives tilstrækkelig information til at kunne have en rimelig forståelse af forskningsfeltet (se f.eks. NESHs forskningsetiske retningslinjer, §§ 6, 7 og 8). Men i forhold til det ideelle vil det altid være et spørgsmål om i hvilken grad etiske retningslinjer lader sig operationalisere i forhold til den forskningsmetode der bruges i det aktuelle tilfælde.

Jeg skal i det følgende se på individets ret til at værne sit "private rum", men også berøre individets ret til indsyn. Dette vil jeg sammenholde med forskerens ret til gennem hele forskningsprocessen at være nysgerrig og kritisk.

Det frivillige, informerede samtykke

Indenfor humaniora og samfundsvidenskab vil forskerens menneskesyn og syn på forskning generelt og ikke mindst på egen forskning specielt, have betydning for det, der ligger i bunden af relevant forskningspraksis: det frivillige, informerede samtykke fra den eller dem, der udforskes. Når det er sagt, vil mange ud fra egen erfaring vide, at det "frivillige" har mange nuancer alt efter hvilken kontekst det settes i, og det "informerede" er klart relativt. Jeg skal i det følgende problematisere det frivillige, informerede samtykke i tilknytning til etnologers og folkloristers kvalitative forskningspraksis. Dette er områder, jeg kender. Men jeg går ud fra, at mine betragtninger også gælder en række andre fag. Jeg vil bygge på egne erfaringer som forsker og som vejleder. Lad det her være sagt, at jeg har mest erfaring fra projekter hvis problemformuleringer har været knyttet til privatsfæren og hvor en del af spørgsmålene har krævet "nære" svar.

Hvor frivillig?

For at belyse bestemte problemstillinger er vi afhængige af at de personer, vi vælger ud som egnede informanter, erklærer sig villige til at slippe os ind på sig. For at motivere dem, må vi forhandle, og i udgangspunktet er vort forhandlingsgrundlag tyndt, fordi det for modparten kan se ud som om "goderne" i det væsentlige forbliver på forskerens side. En del af forhandlingsstrategien går netop ud på at forklare en del af "goderne" over på de udforskedes side. Enhver forsker ved hvilken udfordring det er, at få etableret så meget kontakt med en potentiel informant, at det er naturligt at spørge om vedkommende vil bruge tid og kræfter på noget hun eller han umuligt kan se den fulde rækkevidde af. Da ved man også hvilken glæde det skaber, når svaret er ja, og hvorledes man oplever et nej. Udfordringen eller vanskelighedsgraden i denne del af forskningsarbejdet er aldrig den samme. Forskere indenfor tradi-

tionsfagene arbejder på mange forskellige områder, og der kræves ikke samme grad af tillid, hvis man spørger et menneske om det vil fortælle om sin måde at fejre jul på, som hvis man spørger om hvorledes det ser på venskab, eller på et liv efter døden. Jo mere sensitivt det tema er, som ønskes belyst, jo dygtigere må vi være som forhandlere, og jo nøjere må vi være med den information vi giver om det, som vi faktisk ber folk om at være med på. Vi må gerne både skriftligt og mundtligt forklare formålet med vort forskningsarbejde, og hvorfor vi har brug for akkurat den person vi henvender os til.

Som oftest går det nogenlunde glat at etablere kontakt med informanter. Der er dog ingen grund til at feje under tæppet, at de fleste forskere synes dette er en vanskelig fase i forskningsarbejdet, og heller ikke at de adspurgtes lyst kan ligge meget dybt. Der kan være mange årsager til det – tungtvejende også. Men forskeren har ofte ikke råd til at tage et nej for et nej i første omgang. Og i princippet har hun magt til at brydes med et nej med sit reservoir af ord. Hun har mange ord – også overtalelsesord. Og hun er oplært i, hvorledes der skal argumenteres for en sag. Forskeren sidder i en magtposition, hun ved bedst hvad det hele drejer sig om, hvad der skal siges og ikke siges i modsætning til den anden part, der er afhængig af hvad forskeren fortæller. Både forhåndsviden, magtord og overtalelsesstrategier bruges til at overvinde den modsatte parts betænkeligheder. Hvis forskeren lykkes med at vende et nej til et ja, så vil vi stadig betragte samtykket som frivilligt.

Jeg mener forskeres introduktions- eller informationsbreve til eventuelle informanter må være en vigtig genre til at kaste lys over forskerpraksis, både når det gælder at give information, og når det gælder strategier for at opnå samtykke! Derfor bliver de også vigtige dokumenter til at belyse etiske perspektiver. Det kan blandt andet være interessant at studere de løfter der kommer til udtryk både i teksten og mellem linjerne. Indenfor vore fag har vi en tillært modvilje mod en praksis, hvor man "køber" folk med konkrete gaver som CD-indspilninger, t-shirts, krus, bøger, chokolader etc. Men det er jo egentlig bagateller i forhold til de løfter som ofte kan læses ud af informationsbreve, og som sikkert også kommer til udtryk i mundtlig information. (Se f.eks. informationsbrevet til undersøgelsen om reumatikeres forhold til officiel og ikke-officiel medicin i Larsen, Alver og Munthe 1984.) Informationsbreve er en vanskelig genre at beherske på en god måde, men det kan godt gøres.

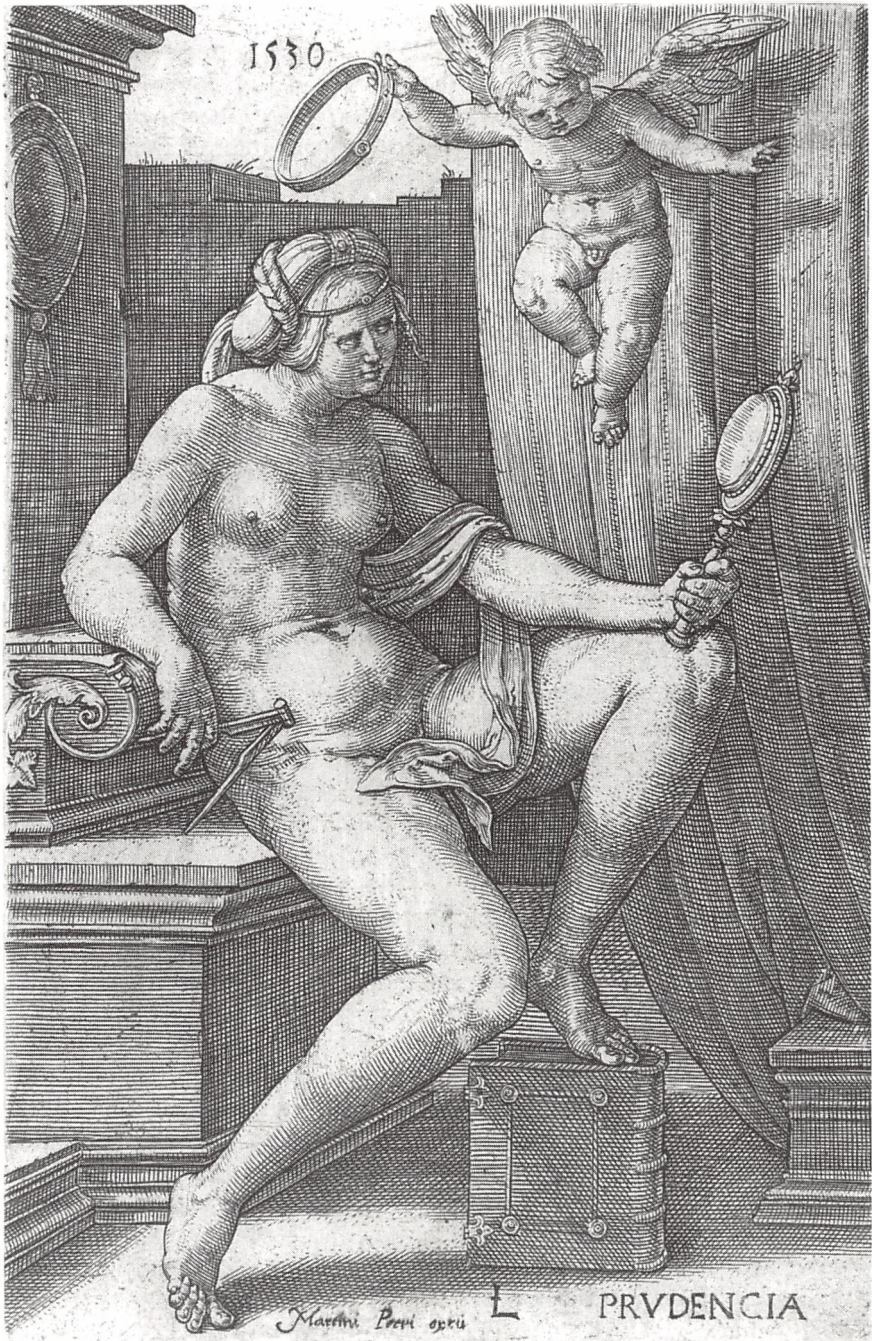
Et andet dilemma når det gælder frivillighed, ligger i de tilfælde, hvor informanter befinder sig indenfor en struktur, hvor de står i et bestemt forhold til andre parter, det være sig sideordnet eller underordnet. Det kan f.eks. være fanger i et fængsel, arbejdere i en virksomhed, gamle på et aldershjem, patienter på et hospital. For at komme ind i institutionen eller virksomheden må forskeren gennem ledelsen. Selv om ledelsen giver grønt lys for undersøgelsen, skal i princippet enhver, der interviewes eller observeres, informeres om projektet og give sit samtykke til at være med. Man kan gøre sig sine tanker om, hvad det medfører for den enkelte at sige nej til at stille op, hvis

ledelsens ja foreligger, og den allerstørste gruppe af "holdkammeraterne" siger ja. Et ja kan være mere modvilligt end frivilligt, præget af presset fra forskeren, fra ledelsen og fra de mere nære omgivelser. Forskeren har ikke altid mulighed til at vide, hvor villige eller modvillige folk er, når de siger ja, men modvilligheden vil kunne spores i de svar, som kommer frem i interviewet. I mine yngre år havde jeg et projekt på et aldershjem i Danmark. Det var før jeg vidste hvor farligt det kan være, om feltarbejdet kommer til at gå på tværs af et gældende hierarki. Da jeg kom til den sidste gamle kone, som tydeligvis skulle have været den første, mødte hun mig med svaret: "Jeg ved ingenting! Havde jeg vidst noget, så ville jeg ikke have sagt noget." Hun var så vred – men hun ville være blevet endnu mere vred hvis jeg var gået. Jeg blev og fik svar på mine spørgsmål, men de osede af modvillighed og var vanskelige at bruge. – Måske det her burde nævnes, at det er enhver informants ret, at kunne trække sig på hvilket som helst tidspunkt i forskningsprocessen. Det kan også være godt at vide den dag man selv pludselig får informantstatus. Kender informanten ikke sine rettigheder, så bør forskeren kende dem og kunne fortælle om dem.

Skal vi følge dagens ideelle krav til etisk god forskningspraksis, så kan forskningsprojekterne let komme til at koste mere af både tid og penge, end de bevilgende myndigheder kalkulerer med. Især gælder det hvis forskningsfeltet ligger indenfor et af de sensitive områder, og ikke mindst, hvis der skal foretages studier indenfor en institution, hvor der er mange berørte parter, der skal tages hensyn til.

Jeg skal som eksempel tage for mig et løbende doktorgradsprojekt som jeg selv er tilknyttet som vejleder. Jeg vælger dette eksempel, fordi det ligger indenfor "minefeltet"; det er både indenfor et af de sensitive områder og indenfor en institution. Det gælder fødselssystemet, og en del af feltarbejdet er foretaget på en fødeklinik, for bl.a. at gøre observationer af interaktionen mellem personale og fødekvinder og for at interviewe aktørene. Vi brugte ret lang tid til at få indpas på klinikken. Det blev en vandring i en labyrint, hvor vi begyndte i centrum med den mest bestemmende og arbejdede os ud gennem labyrintens gange til de medbestemmende. Til sidst stod vi på afdelingsniveau med forskellige "poster" som mulig arbejdsplads. På posterne måtte vi forholde os til de enkelte fødekvinder, de enkelte jordmødre, læger, sygeplejere, når det gjaldt om at informere om projektet og at opnå et samtykke. Jo højere vi befandt os i sygehushierarkiet, jo mere information ønskede den enkelte om hvad hans eller hendes svar skulle bruges til. Så indholdet i informationen kom til at afpasse sig efter det, og det er et tankeors i sig selv.

Et stykke ude i forskningsprocessen indså vi, at det ville gavne dokumentationen betragteligt at komme med ind på fødestuen. Før den sag var behandlet i "Den regionale medisinsk-etiske komité", hvor projektet mødte stor velvilje, også når det gjaldt fremdriften i beslutningsprocessen, var der gået fem måneder inden tilladelsen forelå. Men en fødsel på en institution er et teamarbejde; alle i fødsels-teamet måtte hver gang give deres tilladelse til at have

"La Prudence". Kobberstik af Lucas Van Leyden. Den Kongelige Kobberstiksamling, Statens Museum for Kunst, Sølvgade 50, DK-1307 København K. Foto: Hans Petersen.

en observatør inde, så selv om fødekvinden gav grønt lys, og hendes mand gav det – så måtte også jordmor og alle de andre give det. Det blev lange lange timers ventetid og forhandlinger for at være med ved fødsler hvor alle gav deres samtykke – og projektet har en tidsramme på tre år.

Når det gælder forskerpraksis og etikken i den, er det interessant at se hvilke forandringer, der er sket. Da jeg for tretten år siden selv gik ind på et hospital som forsker og observatør, gik jeg ind i overlægens kølvand, fordi jeg havde et samarbejde med ham. Jeg fik udleveret en hvid kittel og et par træsko og blev umiddelbart taget med på "lægevisitten" og på personalets stabsmøde, uden at jeg spurgte nogen om lov. For mig er det også interessant, at det den gang ikke faldt mig ind at jeg muligvis ikke var ønsket ved sygesengen! Eller ved stabsmødet! Det ville det have gjort i dag. Men dengang lå jeg muligvis ikke så langt fra det klassiske syn at al forskning er et gode for menneskeheden.

Når det gælder det frivillige samtykke, er der et stort problemfelt knyttet til såkaldte "svage grupper". Gælder det f.eks. børn (og unge), som i denne sammenhæng regnes som en svag gruppe, så er reglerne, at hvis den der skal spørges eller observeres, ikke er fyldt 16 år, så skal foresattes samtykke indhentes. I modsat fald skal det det ikke (iflg. det norske datatilsyns praksis). Selv om man opnår de foresattes samtykke, betyder det ikke at man ikke også skal spørge barnet selv, eller den unge. Det problemfyldte ligger selvfølgelig i at der bestemmes over børn. Specielt i en institutionssammenhæng kan det være betænkeligt. Men det ligger også i at foresatte, netop fordi det er dem, der giver lov, kan forlange at få tilgang til børnenes svar. De forlanger en slags gennemlæsningsret. I undersøgelser ved Institutt for kunsthistorie og kulturstudier ved Universitetet i Bergen har folklorister interviewet børn om en række følsomme emner, som f.eks. deres holdninger til straf, deres syn på venskab, på mobbing, om deres holdninger til døden og om mestring af miljøtrusler (se f.eks. Nordby 1993, Ytrehus 1994). Indenfor flere af disse områder kan børnene beskrive forhold, som de ikke vil skal komme foresatte eller forældre for øren, oplysninger som er givet til forskeren i tillid og som bl.a. kan være knyttet til barnets oplevelse af forældres svig. Om foresatte ønsker tilgang til svarmateriale, må forskeren først og fremmest stille sig bag barnets ønsker. Men man kan komme ud for, at specielt mindre børn alligevel kommer i en vanskelig situation, fordi de kan have en stærk loyalitet til forældre og foresatte. Fælles erfaring tilsiger, at der kan være situationer, hvor man gavner alle parter ved ikke at bruge lydbånd, selv om ikke alle problemer løses med det.

Der kunne nævnes en række grupper, der kommer til at stå svagt når der er tale om forskning. Indvandrere kan være en sådan gruppe, og specielt de, der ikke har været i værtslandet så længe. Jeg skal opholde mig lidt ved denne kategori, blandt andet fordi den er meget forsket i, et faktum som også kræver en bevågenhed fra forskersamfundets side. En af mine kolleger, der har arbejdet med vietnamesere i Bergen, fortalte at en familie han kendte godt, af mere

end ti forskere var blevet bedt om, at være med i forskellige spørgeundersøgelser i løbet af et år. Hvilken norsk familie ville lægge ryg til det? Det som stiller indvandrere i en udsat position, er at de med status som "fremmede", i bedste fald "gæster", og med vanskeligheder med værtslandets sprog ikke har særlig gode muligheder for at værne om egen integritet og gøre sine rettigheder gældende. Jeg har selv arbejdet med at interviewe indvandrerkvinder, og jeg har i det arbejde ikke altid haft det godt med det såkaldte frivillige, informerede samtykke. I det projekt jeg var med i, var proceduren følgende:

De fremmede kvinder kontaktes af tolken gennem et brev. Mange har ikke telefon og bor ganske langt udenfor byen, så vi håber de har fået brevet og vi kører ud til det tidspunkt, vi har foreslået i den skriftlige henvendelse. Der står vi på trappen, tolken og vi to forskere som er med i projektet, og spørger pænt om de har fået brevet, om de vil snakke med os, og om vi kan komme ind. Hvad taler tolken med dem om der på tværs af dørtærskelen, hvorledes formulerer hun os, og hvorledes opfattes vi? Efter nogle minutter siger tolken at familien byder os velkommen – vi har ikke været ude for det modsatte. De kvinder vi kontakter, er asiatiske – med høj standard for gæstfrihed og imødekommendhed. Desuden, får vi senere at vide af flere, er vi de eneste "nordmænd" der har banket på deres dør med undtagelse af andre forskere – og sundhedsplejersken. Vi spørger dem om vi må bruge båndoptager – nogle af dem viser stolte til husets eget udstyr. Måske de tror vi spørger om de har en båndoptager, eller om de ved hvad en båndoptager er for den sags skyld? Vi prøver så godt vi kan at give en skikkelig information om hvad projektet går ud på. Det vi mener med en skikkelig information. Deres ansigter forandrer sig ikke, de smiler og nikker. Børnene hænger lidt generte rundt tanterne på besøg. Kan vi begynde? Måske de oplever at de er nødt til at svare på spørgsmål, fordi de nu bor i Norge. Om og om igen må de svare på alt vedrørende deres baggrund, flugtvej, familie – spørgsmål der får dem til at huske på det de måske gerne ville glemme, eller formulere på nyt det, de ikke ønsker børnene skal høre. Måske vi slet ikke kan stille dem den slags spørgsmål, vi stiller dem (jvf. Knudsen 1991). De ville aldrig bede os om at gå, eller om bare at blive uden at stille spørgsmål. Kan man snakke om frivillighed? Køber vi os indpas gennem at vi er dem der kommer? Eller gennem at vi var i landet først?

Hvor informeret? Og om hvad?

Jeg har allerede diskuteret det informerede i relation til samtykke, men jeg skal her tage det op i et lidt andet perspektiv og knytte det til resultatet af forskning. Hvis de udforskede ikke kan genkende sig selv i forskningsresultaterne, ikke bryder sig om dem, eller føler sig udhængt gennem dem, kan de bebrejde forskeren for ikke at have fået tilstrækkelig information om hvad, de sagde ja til at være med til. Den som i eftertid angrrer på sin medvirkning, kan bruge utilstrækkelig information som undskyldning – både for sig

selv og overfor sin egen gruppe.

Når det gælder den information forskeren giver eller skal give, er den i udgangspunktet knyttet til projektets problemstilling og formål. Noget af det der karakteriserer en kvalitativ metode, er som bekendt fleksibilitet. Det kan indebære, at problemstillingen ændres i løbet af forskningsprocessen, således at det informanterne har sagt ja til, er noget andet end det projektet er blevet til i løbet af processen. Og desuden, forskningsarbejdets konklusioner kan hverken forskere eller informanter af gode grunde vide noget om, før de foreligger.

En måde at forsøge at dække informanternes behov for indsyn i hvad de er med til, og således styrke deres mulighed for at vide, hvad de har sagt ja til, er at gå tilbage med udskrifter af interviewerne. Der er delte meninger om i hvilken udstrækning dette skal gøres, eller om det skal gøres i det hele taget. Såfremt det gøres, vil nogle mene, at informanterne skal få at se deres egne interviewer udskrevet ord for ord. Andre vil kun give informanterne en synopsis af meningsindholdet. Det at give interviewer tilbage kan iøvrigt have en række forskellige funktioner. Det kan bl.a. tjene forskeren ved at bidrage til en ekstra kontrol på det sagte, og til en komplettering af materialet. Og det kan tjene informanterne ved at de får noget tilbage for brug af tid og kræfter. Folkloristen Henry Glassie mener at forskere som en genydelse bør give folk deres egne tekster tilbage:

.... [texts] to which people can bring their own contexts, their own interpretations, which they can enliven with their own analysis so as to teach themselves about themselves (...) They construct their own culture. They do not need us to formulate it for them. But old people die, old wisdom vanishes, and we can help future generations by preserving the texts they must interpret as part of their own quest for maturity (Glassie 1983:143).

Der er dog ingen standardløsninger i en kvalitativ forskningsproces, og informanter er af mange slags. Jeg mener, det er en del af forskerens ansvar – og kompetence som kvalitativ forsker – at finde ud af, om informanten vil have glæde af sin egen interviewtekst, eller i det hele taget ønsker at se den.

Hvis udskriften af interviewet skal tilbage til informanten, må forskeren på forhånd forklare, at teksten er en skrevet mundtlig tekst med den banalisering det medfører, og gøre klart, hvilke modificeringer hun gør i forhold til f.eks. dialekt. Det kan også være nødvendigt at aftale med informanten, om teksten skal sendes med post, eller om forskeren selv skal komme og være med til at læse den.

Selv om informanten har læst sit interview og godkendt det, kan hun eller han godt opleve at blive misbrugt, i den sammenhæng udtalelser senere bliver brugt. En kvalitativ metode har forståelse og indlevelse som præmis, og feltarbejdet bør ske indenfor en sfære af tillid. Det gør at informanter oftest

stoler trygt på at den information de giver, er i gode hænder. Derfor er der heller ikke så langt til skuffelse, hvis de oplever at deres information ikke blev brugt, sådan som de troede. Vi kan ikke lade de udforskede eje forskningsresultaterne. Men en mulighed forskerne har til at komme de udforskede i møde, uden at gå på akkord med den "sandhed" de er forpligtet af, er at være meget opmærksomme på, i hvilken form forskningsresultaterne præsenteres. Som historikeren Francis Sejersted siger, i artiklen "Samfunnsanalyse og moral", må man "vælge sine kategorier med varsomhed ud fra en bevidst moralsk vurdering af konsekvenserne" (1989:230).

Anonymitet eller kalkede grave

I tilknytning til det at varetage de udforskedes interesser, ligger også krav om at individet ikke skal kunne genkendes i de offentliggjorte tekster. Det er krav som er blevet skærpet og som i nyere tid også har haft betydning for etnologers og folkloristers arbejder, med den konsekvens at tekster er blevet klausureret, hvad betyder at de ikke kan distribueres frit.

En fuldstændig anonymisering af de udforskede er vanskelig at forene med traditionsforskeres måde at arbejde på; de går ofte ind i små, gennemsigtige miljøer, de har deres egen metode og måde at skrive kultur på.

Der har traditionelt været gjort en indsats for en anonymisering ved at forandre informanternes navne og ikke at personbinde dem med for åbenlyse kendetegn. Men alligevel, samtidig med at vi kalder Peter for Per og Peters kone Grete for Gerda, så beskriver vi deres arbejde, deres arbejdsplads, deres nære omgivelser, deres tillidshverv, deres fritidsaktiviteter, deres personlighed, som f.eks. deres måde at fortælle på. Ofte tjener vore forsøg på en anonymisering mere som en bekræftelse på vor egen solidaritet med den vi udforsker, end som en reel beskyttelse mod genkendelse. Vi trækker nuanceret information ind, fordi vi mener det giver vore læsere en bedre forståelse af det menneske og den hverdag og den livsform vi ønsker at beskrive. En stærkere anonymisering, som f.eks. forandring af stednavn, kan gøre kontrol vanskeligere og en kombination af kildetyper umulig. I næste omgang kan dette medføre svagere konklusioner og dermed dårligere forskningsresultater.

Etnologen Liv Emma Thorsen diskuterer dette dilemma i afhandlingen *Det fleksible køn* (1989). Her valgte hun at ikke anonymisere den bygd, hvor hun gjorde sine undersøgelser om ændringer i holdning til arbejde. Hun siger:

I historiske undersøkelser er det ingen tradisjon for å anonymisere stedet for undersøkelsen. Så lenge dette er kjent, er etterprøvnbarheten større. Å plassere undersøkelsen i Sjøbygd eller Åsbygd ville også bety å gi avkall på å trekke inn andre kilder slik som folketellinger, materiell kultur og fotografier. Som nevnt bærer intervjuene undersøkelsen, men de andre kildene er viktige fordi de supplerer og utfyller intervjumaterialet. Ikke minst er fotomaterialet verdifullt, fordi visualiseringen av mennesker og

det fysiske miljøet bidrar til å øke forståelsen for den livsformen undersøkelsen beskriver (1989:57-58).

Vi vil ofte stå i den vanskelige situation Thorsen beskriver, at måtte balancere mellem grader af anonymisering og kvaliteten af vore forskningsresultater. Og vægtskålen vil nok for de fleste tippe ned til fordel for resultaterne.

Billeder er et problem for sig når det gælder anonymiseringskravet. Fotografier er en vigtig kilde for etnologer og folklorister, men miljøer, samværs- og arbejdssituationer er med til at identificere steder og personer eller er i sig selv identifikation. Hvis ikke vi skriver om en tid, der ligger så langt tilbage at genkendelse ikke synes at spille nogen særlig rolle, bliver der for mange billeder af mennesker på vej bort fra fotografen og læseren. I mine egne arbejder med helsesystemer, med forskellige behandlerkategorier og folks brug af ikke-officiel medicin, har det været vanskeligt at bruge billeder for at give en bedre forståelse af det skrevne. Det, der er muligt at vise, indskrænker sig til hænder, bøjede nakker og ventende syge med ryggen til.

Traditionsforskeres brug af forholdsvis lange interview-citater i tekster kommer let til at stå i modsætning til kravet om anonymisering. Det er et paradoks samtidig at ville trække individet frem i teksten som at ville skjule det. Det der siges, måden det siges på, og at den samme person kommer igen og igen med mund og mening, gør det vanskeligt at lægge slør over hvem der taler. Det er også et ideal at modificere talesproget så lidt som muligt, man vil høre "de egne stemmer" i forståelse af den nære sammenhæng mellem identitet og sprog. Gengivelser af interviewtekster skaber helt andre problemer, når det gælder krav om anonymisering, end gengivelse af mere klassiske genrer som sagn, viser, anekdoter og vitser.

Indimellem træffer vi informanter, der ikke ønsker at være anonyme, ja, som ville se på det som en fornærmelse at blive gjort anonym. De vil se sig selv i teksten. Eller vi har tilfælde hvor en studie af en fortællers repertoire eller en klog kones profession ikke åbner for anonymisering. Da må eventuelle følger af at teksten publiceres, diskuteres med den som vil få den største belastning ved offentliggørelsen, og forskeren må ligge et hestehoved foran, når det gælder at udtænke konsekvenserne.

Heller ikke når det gælder anonymisering, kan vi forholde os til standardløsninger. Til trods for at jeg ganske stærkt mener, at informanter bør være anonyme, har jeg, om end sjældent, oplevet at anonymisering ville have været forkert.

Jeg skrev f.eks. engang en artikel om en synsk kvindes hjælp ved politieftersøgninger og tog udgangspunkt i en speciel sag: En mand tog ud at fiske en søndag eftermiddag – hans båd lå ved molen igen søndag aften, men han var der ikke. Efter fjorten dages uvished bad hans kone politiet kontakte den synske. Hun kom til Bergen, og efter meget tanke- og fodarbejde, stak hun ud et område ved havnen, hvor hun mente han var. Efter et par dage fandt man ham druknet i dette område. Jeg ville vise den synskes og politiets samar-

bejds måde gennem at beskrive sagen. Jeg satte den druknedes navn ind i det foreløbige manus, fordi jeg havde fået et nært forhold til ham, mens vi ledte efter ham. Jeg har det vanskeligt med at skrive om mennesker under andre navne end deres eget. Jeg opsøgte så hans kone for at vise hende udkastet og sagde, at jeg skulle gøre hendes mand anonym i den færdige publikation. – Hun fik et par dage til at læse hvad jeg havde skrevet, men da jeg kom for at hente mit manus, ville hun ikke gå med på, at jeg skulle skjule hendes mands identitet eller forandre hans navn. Jeg forklarede hende, at aviserne kunne fatte interesse for artiklen, og at hun kunne blive ringet ned eller opsøgt af journalister. De havde allerede været meget pågående under selve eftersøgningen. “Det er det samme,” sagde hun. “Jeg synes det er en pen gravskrift over Karl.” Sådan blev det. For hende var en anonymisering i dette tilfælde lige så urimeligt, som havde hun sat et fingeret navn på sin mands gravsten. Beskrivelsen af hans sidste rejse blev for hende også en rimelig afslutning på en lang fortvivlet venten og usikkerhed. Hendes afgørelse gjorde at jeg kunne bruge fotografier i artiklen, noget som var vigtigt for at klargøre den synskes arbejds metode (Alver 1982).

Den tredje mand

Etnologer og folklorister arbejder ofte med kilder, hvor de er i dialog med en fortæller – en fortæller der gennem skrift og tale konstruerer versioner af sit liv. Det kan være interviewer, erindringer, autobiografier, dagbøger, breve. Samtidig med at de giver et billede af deres eget liv, så fortæller de om så mange andres. Om den der skrev, selv har givet det skrevne fra sig og dermed retten til det private, så har den tredje mand, der fortælles om, ikke gjort det. Det synes jeg er et problem for sig og et problem som der ofte ikke bliver lagt vægt på. Disse nære kilder er i det hele taget ikke så enkle, når det gælder værn af integritet. Mange af dem var aldrig beregnet for andet end skuffen og enkelte nære venner. Det er kilder der kræver meget respekt af den forsker som vil bruge dem. Og det er vel ikke bare mig der efter mange år med den slags kilder er omhyggelig med hvilke af mine kares breve jeg gemmer – og hvilke jeg brænder.

Indsyn og kontrol

Særlig indenfor samfundsvidenskaberne har det været drøftet, hvor langt individets frihed rækker, når det gælder at råde over sit “private rum”.

Til trods for at meningerne er delte, synes der at være enighed om at individet i egenskab af at være samfundsmedlem, ikke kan have eneråderet over al information om sig selv, eller modsætte sig alle former for indsyn. Engelstad har i artiklen “Etiske dilemmaer ved bruk av registerdata” (1993) formulert sig på denne måde:

Det er gjennom fellesskapet at ideen om individuelle rettigheter kan få mening. Individet er ikke suverent i den forstand at det kan trekke tilbake

sitt medlemsskab i samfundet om det finner det passende (...) Det er blitt sagt at skatt er den prisen vi må betale for å leve i et sivilisert samfunn. Derfor aksepterer vi at det finnes en tvang til å betale skatt, selv om vi isolert sett helst ville sluppet. Vi kan kanskje gå et skritt videre og hevde at ikke bare økonomiske midler, men også kunnskapsutvikling er en betingelse for å opprettholde et sivilisert samfunn. Det betyr at individene ikke uten videre kan nekte å inngå i prosesser som bidrar til å frambringe kunnskaper som den felles velferd hviler på (1993:45-46).

Men ligesom individet har en forpligtelse overfor fællesskabet, har fællesskabet en forpligtelse overfor individet: Individet har ret til at blive forsket i. Samfundet må kunne kræve at personværet ikke skal blive et redskab til at tilsløre klanderværdige forhold, eller til at hindre at der skabes kundskab, der kan bruges til at forbedre individers og grupperes levevilkår og muligheder. Samfundet må også kræve indsyn i offentlig forvaltning og at bureaukraterne ikke kun bruger datalovgivning til at beskytte sig selv eller den etat de tjener. Men man må se, at der kan være tilfælde hvor forskeren selv, med dataloven i ryggen, kan hindre indsyn i sin egen forskning, og dermed også efterprøvning og kontrol af forskningens resultater.

Kort slutning

Udviklingen har ført os langt bort fra de gamle idealer om forskningen som et absolut gode, som noget, der havde krav på prioritet foran det meste. I dag står vi i vor forskning overfor skærpede krav om hele tiden at måtte foretage afvejsninger mellem at søge sand kundskab, at forholde os til et sæt af etiske normer som regulerer adgangen til forskningsdata, og at indordne os under en strengere lovgivning (se NSDs oversigt, *Forskning og personvern*). Loven må forskere indordne sig under, som alle andre. Selv om der, hvad det *legale* angår, kan være tale om en vis form for tolkning, gælder den mulighed i meget højere grad det *legitime*. I forhold til det legitime må det ideelle ønskelige også måtte vejes mod det praktisk mulige. Her er der tale om en gang på stram line med de farer det indebærer.

I forskningens væsen ligger det mangeartede, og forskere er forskellige i deres opfattelse af hvad moral er og hvad der er etisk rigtigt. I det forsknings-etiske problemfelt omkring relationerne mellem forsker og informant findes der mange gråzoner. Det kan være vanskeligt til enhver tid at tage vare på både forskeres og udforskedes rettigheder og balancere mellem det ideelle ønskelige og det praktisk mulige. Og vi må forholde os til dette dilemma på nyt og på nyt. Man kan knæsatte etiske retningslinjer indenfor de respektive fag, men de kan sjælden give løsninger på konkrete praktiske problemer. Det de kan, derimod, er at skabe debat og gennem den skærpe den etiske bevidsthed.

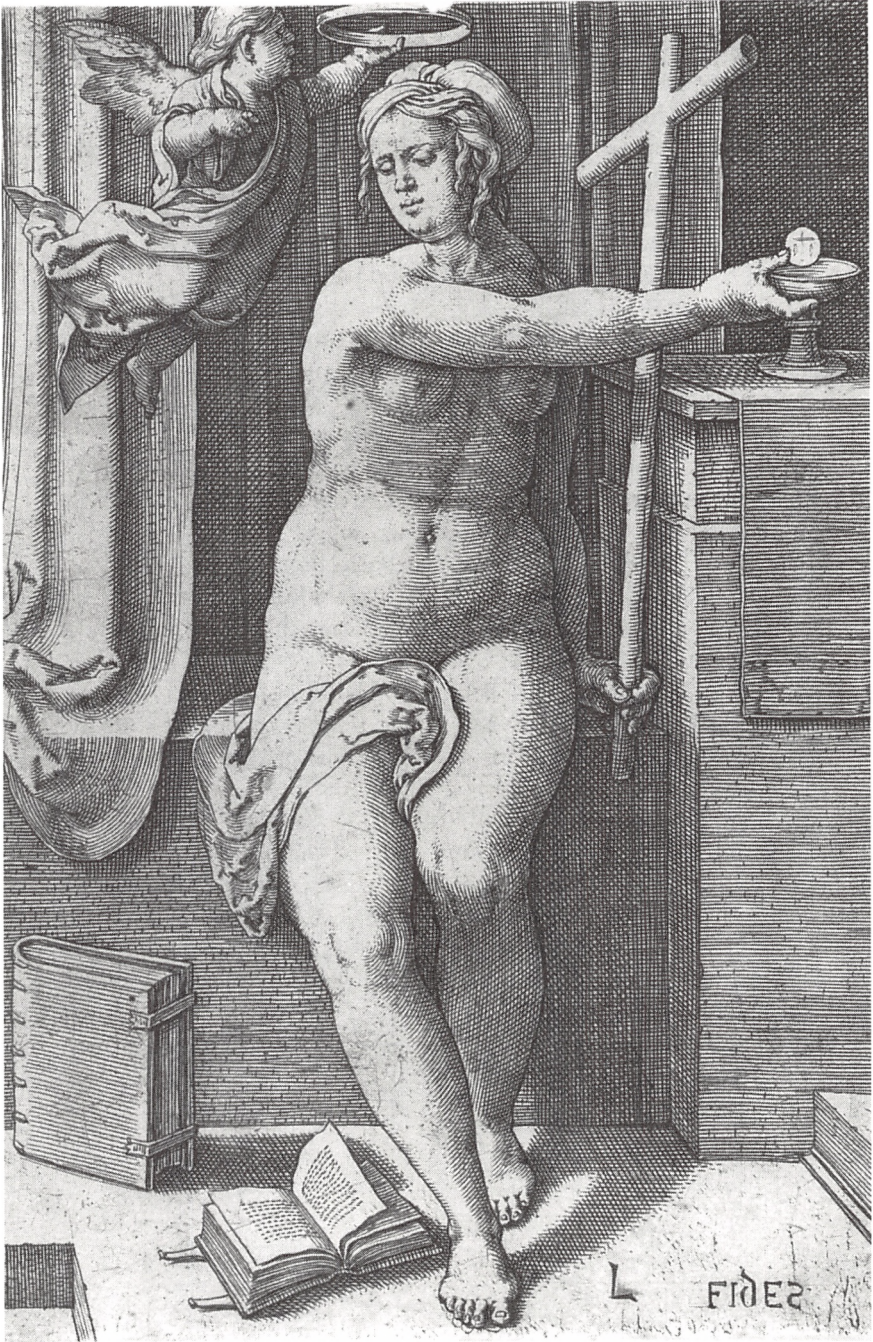
Litteratur

- Af Klintberg, Bengt, 1994: Den stulna njuren: Sägner och rykten i vår tid. Stockholm: Norstedts.
- Alver, Bente Gullveig, 1982: "Det tredje øje." Tradisjon 12:15–37.
- Alver, Bente Gullveig, 1992: "Ethical Issues in Folkloristic Research." S. 52–61 i Reimund Kvideland (red.), *Folklore Processed in Honour of Lauri Honko on His 60th Birthday 6th March 1992*. NIF Publication 24. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Alver, Bente Gullveig, 1993: "Om at eje verden og vore informanter! Forskningsetik og kravet om nærhed til individ og felt." S. 28-49 i Ulrika Wolf-Knuts, Brittmari Wikström og Nina Hägerstrand (red.), *Folklore & Etik. Meddelanden från Ålands Högskola, nr. 4*. Mariehamn.
- Bjelland, Anne Karen, 1981: Aldershjemmet som livsmiljø. En analyse av beboernes tilpasningsmønstre og identitetshåndtering. Hovedfagsoppgave (klausulert). Bergen: Sosialantropologisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Bjelland, Anne Karen, 1984: "Antropologi i Norge – et forskningsetisk paradoks." *Antropolognytt* 6(1).
- Bjelland, Anne Karen, 1994: Det antropologiske (hovedfags-) prosjekt i forskningsetisk perspektiv. Notat for NESH's forskningsseminar 4. februar 1994.
- Buvik, Per, 1995: "Endetid." *Kronikk, Bergens Tidende* 15. mars 1995.
- Engelstad, Fredrik, 1991: Noen problemer i forskningsetikk med særlig vekt på samfunnsvitenskap. (Arbeidsnotat for Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora.) Oslo.
- Engelstad, Fredrik, 1993: "Ethiske dilemmaer ved bruk av registerdata." S. 41-56 i Årsmelding 1993. Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora.
- Glassie, Henry, 1983: "The Moral Lore of Folklore." *Folklore Forum* 16:123–151.
- HNF, 1981: Forskning og etisk ansvar. (En rapport fra utvalget for "Forskning og etikk" nedsatt av Hovedkomiteen for norsk forskning.) Oslo.
- Knudsen, John Chr. 1991: "'Nå dreper jeg meg, hva sier du om det?' Når barn informerer, og voksne noterer." *Barn – nytt fra forskning om barn i Norge* (Utg. av Norsk senter for barneforskning, Trondheim). 1991, 4:57–71.
- Larsen, Øivind, Bente Gullveig Alver, og Eimar Munthe, 1984: *Hjelp meg – jeg har gikt! Holdninger og forventninger til skolemedisin og alternativ medisin*. Oslo: Norsk Revmatiker Forbund.
- Martinsen, Kari, 1988: En moralfilosofisk og sosialpolitisk forståelse av omsorgsbegrepet. Manuskript. Bergen: Institutt for helse og sosialpolitikk, Universitetet i Bergen.
- NESH, 1995: Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, jus og humaniora. Vedtatt 6. desember 1993. Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora. Oslo.

- Nordby, Heidi Axelsson, 1993: "Er alle barn like?" Om kulturelt mangfold i et skolemiljø. Hovedoppgave i folkloristikk. Bergen: Etno-folkloristisk institutt, Universitetet i Bergen.
- NSD (u.d.): Forskning og personvern. Orientering om sentrale lovbestemmelser for forskeres bruk av persondata. Bergen: Datafaglig sekretariat, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste.
- Sejersted, Francis, 1989: "Samfunnsanalyse og moral." Nytt Norsk Tidsskrift 3:226–232.
- Sørhaug, H. Chr., 1984: "Etikk i praksis er alltid paradoksalt." Antropolognytt 3-4:71-82.
- Thorsen, Liv Emma, 1989: Det fleksible kjønn: Mentalitetsendringer i tre generasjoner bondekvinner, 1920–1985. Doktoravhandling. Oslo: Institutt for etnologi, Universitetet i Oslo. (Revidert utgave, Oslo: Universitetsforlaget, 1993).
- Tranøy, Knut Erik, 1989: "Forskning og etisk ansvar." (Foredrag på NAVFs konferanse om Forskning og etikk, 25. mai 1989.)
- Tranøy, Knut Erik, 1993: "Forskningsetikk for HF og SV – finns det?" (Foredrag, NESHs workshop. Lillehammer, august 1993.)
- Warwick, Donald P., 1982: "Types of Harm in Social Research." S. 101–124 i Tom L. Beauchamp, Ruth R. Faden, R. Jay Wallace, Jr., og LeRoy Walters (red.) Ethical Issues in Social Science Research. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press.
- Ytnehus, Line Alice Ågotnes, 1994: Barn som miljøaktivister: Barns mestring av miljøtrusler i et kulturanalytisk perspektiv. Hovedoppgave i folkloristikk. Bergen: Institutt for kunsthistorie og kulturvitenskap, Universitetet i Bergen.

Forfatterpræsentation

Bente Gullveig Alver, professor i folkloristikk ved Universitetet i Bergen. Hun er født i 1941 i Borup, Tårup sogn, Danmark. Magistergrad i folkeminnevitenskap, Universitetet i Oslo, 1967, og Dr. philos., Universitetet i Bergen, 1990. Viktigste interessefelter: Folketro/folkelig religiøsitet/nyreligiøsitet, alternative medisinske systemer, feltarbejdemetoder, forskningsetik. Arbejder for tiden på det tværfaglige NFR-projekt "Myte, magi og mirakel i møte med det moderne". Adresse: Institut for kunsthistorie og kulturstudier, Universitetet i Bergen. Olaf Ryes vei 19. N-5007 Bergen. Tel.+47 55212200 Faks +47 55328227.

"La Foi". Kobberstik af Lucas Van Leyden. Den Kongelige Kobberstiksamling, Statens Museum for Kunst, Sølvgade 50, DK-1307 København K. Foto: Hans Petersen.

Det romantiske prinsipp i folkloristisk forskning

Av Anne Eriksen

Innen folkloristikk og etnologi dreier forskningsetikk seg som regel om forholdet til informantene - om respekten for dem, om solidariteten, forståelsen og innlevelsen. Men hva gjør vi når kravene fra samfunnsetikken kommer i konflikt med forskningsetikken? Hva gjør vi når vi forsker i det destruktive og negative ved kulturen - det vi ikke kan eller vil solidarisere oss med? Jeg skal drøfte disse problemene med utgangspunkt i et pågående arbeid om medlemmer av det gamle norske nazi-partiet Nasjonal Samling.

Etter frigjøringen i mai 1945 ble det etterforsket noe over 90.000 landssviksaker i Norge. Av disse endte over 46.000 med domfellelse. Omtrent halvparten av de dømte ble straffet kun for medlemskap i partiet Nasjonal Samling (NS). Blant de øvrige dømte ble flertallet straffet for partimedlemskap pluss ett eller flere andre forhold. Til sammenligning ble såvidt få som 3.500 dømt for «økonomisk kollaborasjon med fienden» alene, altså ikke ledsaget av partimedlemskap. Det norske rettsoppgjøret ble på denne måten et utpreget breddeoppgjør. Ikke bare fikk samfunnstopper og politiske ledere sin straff, også «menige» partimedlemmer ble dømt. I tillegg fokuserte oppgjøret i utpreget grad på partiet Nasjonal Samling - i dagligtalen er ordet «landssviker» blitt nærmest ensbetydende med «NS» eller «nazist»¹. På denne måten ble alle tidligere medlemmer av partiet NS kollektivt gjort ansvarlige for partiets «bistand til fienden».

Landssvikoppgjøret bekreftet okkupasjontidens todelte verdensbilde: motsetningen mellom venn - kongetro «jøsinger» - og fiende - NS-folk og tyskere. Etter frigjøringen forsvant tyskerne og landssvikoppgjøret gav en endelig avklaring av det gjenværende problem: Ved rettssak og dom ble NS-medlemmene en gang for alle plassert «på den andre siden». Gode nordmenn kunne føle at grensen mellom godt og ondt ble lovformelig befestet. Derimot fungerte ikke oppgjøret som noen egentlig avslutning, tvært imot fortsatte det bekreftede fiendebildet å eksistere etter frigjøringen.

Krigen har fungert som en av de «store fortellingene» i det norske samfunnet i etterkrigstiden. Kunnskapen og minnene om okkupasjonstiden er blitt en kollektivtradisjon i norsk kultur (jf. Peltonen 1992) - en bærende, mytisk

fortelling som har bidratt til å bekrefte kulturelle verdier og gi svar på viktige spørsmål. Fortellingen om krigen utgjør et nettverk av forestillinger og symboler som stadig er levende. Denne fortellingen har sine klare mytiske motiv. Den skildrer menneskets evige kamp mot det onde, den beskriver svik og taperhet, løgn og sannhet. Den har sine helter og - om ikke guder - sin Folkekonge: Haakon 7. Mytens bærende struktur skapes av polariseringen mellom de gode og de onde: mellom jøssinger og quislinger. Fordi denne tradisjonen har vært så sterk i norsk etterkrigskultur, har «landssvikerne» - de onde - hatt en viktig rolle også etter rettsoppgjøret. Tradisjonen kan ikke leve uten dem.

Begrepet «landssvikdømt» forteller dermed ikke bare om idømt straff og sonet dom. Det representerer også en sosial stigmatisering som de dømte selv og tildels deres familier har fått merke gjennom hele etterkrigstiden. Det har dessuten vært bortimot umulig for disse landssvikdømte å komme til orde med sin historie, sin forklaring eller sin variant av hva som skjedde under okkupasjonen. En del tidligere NS-folk har forsøkt seg, både med å gi ut bøker av dels selvbiografisk, dels juridisk argumenterende innhold, og med å organisere seg i **Forbundet for sosial oppreisning** (idag **Institutt for norsk okupasjonshistorie**). Deres argumentasjon har imidlertid ikke hatt gjennomslag. Bøkene, stort sett gitt ut på «eget forlag», er knapt blitt lest av noen utenfor forfatterens eget miljø. Unntakene er skrifter med så sterke beskyldninger mot folk på «jøssingsiden» at de har avstedkommet injuriersøksmål og rettssaker. Argumentene fra organisasjonen og fra enkeltpersoner i miljøet har også ved et par anledninger blitt behandlet i offentlige utredninger. NS-folkenes fremstillinger er likevel forblitt en sektpreget side-linje i den norske litteraturen om okkupasjonstiden. Spede forsøk på å invitere tidligere NS-folk til offentlig diskusjon og dialog er blitt møtt med voldsomme reaksjoner fra publikum. Ett eksempel er TV-serien **I solkorsets tegn**, som NRK sendte i 1981. Her stod enkelte tidligere parti-medlemmer frem med sine beretninger. Samtidig ble partiets historie belyst. Serien førte til en mediestorm, med sterke og bastante krav om at NRK snarest måtte lage en ny TV-serie, som viste hvordan det egentlig var under krigen. Gode nordmenn tok ikke sjansen på at gammel-nazister skulle få fordreie ungdommens inntrykk av okkupasjonstiden. I denne opphetede diskusjonen kom det tydelig frem at de eneste ønskelige og akseptable utspill fra tidligere NS-folk, var bønner om tilgivelse, bekjennelser og anger. Bare hvis de vil innrømme sitt svik og ta på seg rollen som dømte **landssvikere** får de tidligere NS-medlemmene komme til orde i norsk offentlighet.

To tradisjoner

For en folklorist er det interessant å se at de to partene i dette motsetningsforholdet har hver sin variant, hver sin fortelling om «hva som skjedde under krigen». De samme historiske forhold kan beskrives ut fra et jøssing- eller et NS-perspektiv og som resultat gi to vidt forskjellige fortellinger (jf. Eriksen

1994). Av disse to tradisjonene er den ene sterk og dominerende, den andre har knapt fått komme til orde.

Skjulte og usynliggjorte tradisjoner har alltid virket tiltrekkende på folklorister. Da jeg selv begynte å undersøke den norske kollektivtradisjonen om 2. verdenskrig, ble jeg umiddelbart fascinert av NS-folkenes versjon av historien. Dét har flere grunner. Den første er at det knapt har vært mulig å vokse opp i etterkrigs-Norge uten å vite at krigen, det er den egentlige tiden, den perioden som alt annet måles mot: Vi har alle hørt om krigen, lært om krigen og blitt belært om krigen. Vi lærer at krigen var viktig, og stadig er viktig. Men NS-folkenes historie er ikke noen del av den kunnskapen som man innvies i gjennom en oppvekst i den norske kulturen. Alt jeg selv hadde lært om «de som var NS», var at de var onde, sveikefulle og opportunistiske. I NS-folkenes versjon fant jeg derimot en annen fortelling, en som norsk historie ikke har hatt plass for.

En annen grunn til å feste seg ved NS-tradisjonen er at selv om den ikke har fått komme til orde, er de tidligere NS-medlemmene likevel i høy grad tilstede i kollektivtradisjonen: Der representerer de fienden, motstanderen. De har fått seg tildelt en rolle som er uomgjengelig nødvendig for tradisjonen og den polariseringen som bærer tradisjonen oppe. Til tross for den avstanden som eksisterer mellom jøssingtradisjonen og NS-tradisjonen, både i makt og i innhold, henger altså de to versjonene nøye sammen. Ut fra dette falt det rimelig å tenke seg at NS-folkenes egen versjon av historien kunne kaste lys over, og kanskje tydeliggjøre, den dominerende jøssingtradisjonen. Med det utgangspunktet kunne et studium av NS-tradisjonen fungere som «trollspeil» - et middel til å perspektivere jøssingtradisjonen.

Den siste grunnen til å interessere seg for NS-folkenes versjon av historien er den som har størst prinsipiell verdi og som skal danne utgangspunktet for den videre diskusjonen her: Folklorister er gjerne opptatt av å komme bak den offisielle historien. Vi skal konsentrere oss om folket, de små i samfunnet, de som ikke ellers blir hørt. Idealistisk og fordomsfritt skal vi gi dem stemme. Vi skal la dem få komme til orde, vi skal synliggjøre deres historie og deres kultur på deres egne premisser. Vi skal avdekke den opplevde virkelighet og solidarisere oss med informantene gjennom kvalitativ metode og intern forskersynsvinkel og på den måten hente frem et innenfraperspektiv. Tilsier ikke den fagtradisjonen at også noen gamle NS-medlemmer skulle være verdt litt oppmerksomhet? Kanskje det. Imidlertid vil en undersøkelse av NS-folkenes fortellinger samtidig kaste lys over noen ganske så sentrale faglige problemer og bidra til å gjøre dem tydeligere enn de ellers ofte er. For i folkloristikkens (og etnologiens) uskyldige og tildels naive idealisme ligger det en del prinsipielle problemer som vi har lange tradisjoner for å gå utenom: Vi har stort sett konsentret oss om det hyggelige i kulturen og/eller om det gamle. Denne kombinasjonen av hyggelige eller fjerne emner og en velvillig forstående innstilling vil jeg kalle «det romantiske prinsipp i folkloristisk teori». Som Dundes' «devolutionary premise» har dette prinsippet ligget

innbakt i faget fra dets spede barndom av og fungert som en mer eller mindre stilltiende forutsetning. Bare sjelden er det blitt tatt opp til diskusjon hva som kan skje når våre synliggjørende forskningsstrategier, vår velvilje og våre ønsker om å forstå kulturbærerne på deres egne premisser knyttes til destruktive og negative trekk i kulturen ².

Fra politisk sekt til statsbærende parti

La oss begynne med å se litt på NS og dets historie. Partiet ble stiftet 17. mai (den norske grunnlovsdag) 1933. Det fikk ingen særlig oppslutning ved valget dette året, og ble ikke representert på Stortinget. Neste valg, i 1937, gikk enda dårligere. Partiet var preget av indre stridigheter og etter valgnederlaget var det på vei mot full oppløsning. I 1940 var bare en liten gruppe igjen. Den ideologiske utviklingen i partiet er relativt lite utforsket. Tidligere medlemmer fremhever selv at NS var et spesifikt norsk parti, med et utpreget nasjonalt program og med nasjonale mål. Mange av dem protesterer mot å bli kalt «nazister». For dem er dette en betegnelse på medlemmer av NSDAP ³, og dessuten et fiendtlig navn, skapt av motstandere. Imidlertid er NS utvilsomt en del av mellomkrigstidens fascistiske bølge. Her finnes det samme ideologiske tankegodt som i den tyske nazisme og den italienske fascisme. NS uttalte seg mot «partiuesen» og demokrati, mot kommunisme og klassekamp og mot internasjonalisering og oppløsning av det nasjonalkulturelle. Isteden satte man korporativisme og førerprinsipp, «folkefelleskap» og tradisjonalisme, historiedyrking og til en viss grad raseteorier.

Da tyskerne invaderte Norge 9. april 1940, proklamerte Nasjonal Samlings stifter og fører, Vidkun Quisling, seg selv som leder for «den nye nasjonale regjering». Dette vakte overraskelse på flere hold: Blant tyskerne, hos nordmenn flest og til en viss grad også hos de menn som over radio plutselig fant seg selv utnevnt til ministre. Anerkjennelse Quisling som statssjef ble imidlertid tatt inn i de tyske krav til de norske myndigheter. Dermed ble Quisling også en medvirkende årsak til kong Haakons berømte «NEI» - hans tale med avvisningen av disse kravene. De nye makthavere fjernet Quisling fra hans posisjon allerede 15. april. Da tyskerne på ettersommeren 1940 gav opp å komme til en forståelse med de gjenværende norske myndigheter (kongen og regjeringen hadde flyktet til England ved kapitulasjonen i juni), ble imidlertid Nasjonal Samling på nytt trukket frem i lyset. I den tyske Reichskommisars tale til det norske folk 25. september, uttalte han at «veien til frihet for Norge går over Nasjonal Samling». NS ble gjort til det statsbærende og samtidig eneste tillatte politiske parti i landet. En «kommisarik» regjering, hovedsaklig bestående av NS-medlemmer, ble oppnevnt. Quisling selv fikk imidlertid ennå ingen formell stilling. Først ved den såkalte «statsakten» i februar 1942 ble han leder for regjeringen, under tittelen «Ministerpresident». Reelt var det likevel den tyske Reichskommisar som styrte landet gjennom hele okkupasjonsperioden.

Den «kommisariske» regjering, utgått fra NS og etterhvert med Quisling

I sin propaganda la NS vekt på det nasjonale, på tradisjon og historisk kontinuitet. Hvordan kan vi forske på de tidligere medlemmenes virkelighetsforståelse uten å måtte gå for nazistisk historierevisjonisme? Plakat for NS av H. Damsleth. Repro :Arthur Sand.

som leder, ble imidlertid tyskernes redskap i den ideologiske krigen i Norge. De tyske hovedinteresser i Norge lå på det militære og strategiske plan. Men landet ble også utsatt for et sterkt og kontinuerlig ideologisk press - Norge skulle bli en nazistisk stat. Ansvaret for å gjennomføre denne såkalte «nyordningen» av landet ble lagt på NS. Førerprinsippet ble innført i den offentlige forvaltning på stats- og kommunal-nivå. Dette innebar at demokratisk valgte organer og deres medlemmer ble tilsidesatt og partifolk plukket ut til å fylle de ledige plassene i forvaltningen. I tråd med tingenes nye orden var de utpekt av sine overordnede, ikke valgt som representanter. Norske bygder og byer fikk sine «nazi-lensmenn» og «nazi-ordførere». Gjennom organisasjoner med tvungen deltagelse for barn og unge skulle de nye generasjoner oppdras til forståelse av den nye tid. Landets organisasjons- og kulturliv ble forsøkt omformet etter korporativ modell. Et viktig fremstøt i denne sammenheng var opprettelse av yrkessamband med obligatorisk medlemsskap. Sambandene skulle erstatte fagforeningene og den «kunstige og splittende klassekamp» skulle byttes ut med samhold og samarbeid mellom alle utøvere samme profesjon - uansett klasse. På basis av yrkessambandene ville Quisling etablere et «Riksting» som øverste organ. Med dette skulle nyordningen av landet være fullbragt, og Quisling ha bevist at Norge var verdig en plass i solen i Hitlers nye stor-Germanske rike.

Den rolle NS fikk, gjorde partiet til den sentrale politiske og ideologiske fiende for «jøssingene». Men i tillegg ble NS klart oppfattet som forrædernes parti: Quisling og hans menn styrte landet med hjelp fra en militær fiende. NS-medlemmene var overløpere og opportuniste, hver enkelt av dem ble ansett som en potensiell angiver. Den fiende-rollen som NS kom til å spille ble derfor sammensatt. For det første representerte partiet, med sin «nyordning» og sitt grep om forvaltningen, en svært direkte og merkbar inngripen i folks liv. For det annet utgjorde NS-folkene i seg selv et kategorimessig problem: De var norske, men gikk over til fienden. NS representerer selve sviket. Tyskerne på sin side var den forhatte og fryktede militære fiende. De gikk i uniform og snakket tysk og var forsåvidt enkle å forholde seg til, iallfall rent kategorimessig. Også NS var hatet, men i tillegg foraktet og sett ned på. Historier fra krigen kan fortelle at tyskerne oppførte seg «korrekt» og at den enkelte tysker faktisk kunne være et «skikkelig menneske». Tyskere omtales vanligvis heller ikke som nazister, på norsk er dette ordet stort sett reservert for NS. «Korrekt» NS-opptreden er derimot en logisk umulighet, og NS-folk er pr. definisjon umoralske og svikefulle. Anekdoter og vitser kan ha som sitt poeng at selv tyskerne foraktet NS-folk.

Svært mye av den norske motstanden - Hjemmefronten - var en kamp mot NS og deres nazifiseringsforsøk. Dette gjelder den såkalte holdningskampen, dvs. de sivile aksjonen mot nyrosningen, og den folkelige, symbolske motstand ⁴. disse formene for motstand forutsatte et kommunikasjonsfelleskap mellom partene: Kampen foregikk innenfor rammene av norsk samfunn og norsk kultur. Tydeligst er dette kanskje i forbindelse med den

symbolske motstanden. Fordi det her først og fremst dreier seg om utsagn om motstandsvilje - verbalt eller symbolsk - kreves det også at motstanden blir forstått, blir tolket som motstand. Noe av den var relativt lett å «lese» - også tyskerne forstod betydningen av et V-tegn eller av at ingen satte seg ved siden av dem på trikken. Men de mer subtile utsagnene og den løpende «dialogen» - ordspillene, vitsene med hentydning til felles kultur, små strofer av norske sanger, gamle vennskap som ble brutt og demonstrativt erstattet med isfront og sosial avvisning - alt dette krevde at motstanderne kunne kommunisere på grunnlag av en allerede delt kultur. Uten et slikt fellesskap fungerte ikke motstanden som motstand. NS var dermed ikke bare Hjemmefrontens fiende, de to partene i kampen var også uløselig bundet sammen i et kommunikasjons-fellesskap.

Denne samme motsetningsfylte forbindelsen er det som går igjen i kollektivtradisjonen. Og så lenge denne tradisjonen beholder sin plass i norsk kultur, er NS stadig den fiende som ikke kan unnværes. Samtidig er tradisjonen ikke bare en fortelling, den fungerer som levende og livgivende myte i kulturen. Dermed blir det «NS» som beskrives i tradisjonen identifisert med de tidligere NS-folkene som stadig lever i Norge. Til en viss grad er dette selvsagt riktig nok - det er jo de samme menneskene. Forskjellen ligger imidlertid i at de nå har fått sin dom og sonet sin straff. I en rettsstat som Norge betyr dette at de har gjort opp for seg og at deres posisjon i samfunnet skal være som alle andres. Hatet og sinnet mot NS og dets rolle under okkupasjonen var berettiget nok - og er det forsåvidt ennå, når det knyttes til okkupasjonstiden. Men en demokratisk rettsstat krever at alle samfunnsmedlemmer respekterer rettsoppgjør og soning nettopp som oppgjør og soning. Det er altså ikke like berettiget å videreføre hatet mot de tidligere parti-medlemmene. Videre tilsier demokratiet at ytringsfriheten gjelder for alle samfunnsmedlemmer. De tidligere NS-medlemmene har også rett til å komme til orde med sine forklaringer, sin versjon.

Men de har jo fått gitt ut sine små bøker, de har sin avis **Folk og land**, de har sitt **Institutt for norsk okkupasjonshistorie**. Og hvis de bare vil angre, hvis de bare vil innrømme at de var svikere, opportuniste og spyttlikkere, ville de også få velvillig oppmerksomhet av norsk offentlighet. Er det da virkelig nødvendig å forske i elendigheten, også ? Ett argument kan være ønsket om å gi stemme, om å synliggjøre en sosialt stigmatisert gruppe med en undertrykt tradisjon. Forskning skal bringe ny kunnskap, forskning skal også være kritisk. Den skal gå bak konvensjonene og de etablerte sannhetene, den skal stille nye spørsmål i håp om nye svar. En folkloristisk undersøkelse av kollektivtradisjonen om krigen har ikke som mål å si noe nytt om «hvordan det var under krigen - egentlig». For en folklorist er det heller ikke så interessant å **avsløre** tradisjonen, eller myten - å påpeke feil og usannheter. Derimot blir det viktig å se på hvordan denne myten er bygd opp, og hvordan den fungerer i kulturen. Og når man søker å få innblikk i hvordan en kultur skaper sine bærende fortellinger og bruker dem aktivt, er det svært så interes-

sant å se hva som velges ut og hva som velges bort, hvilke betydninger som skapes og hvilke «ikke-tema» som oppstår og som lever sine liv ved siden av den dominerende tradisjonen og i skyggen av den. Det er også interessant å se at de samme historiske forhold kan gi grunnlag for ulike fortellinger, og det kan gi økt forståelse å undersøke hvordan den dominerende kulturen håndterer de «motfortellinger» som finnes. Disse mekanismene er alle sammen deler av den historieskapende prosessen i et samfunn, og dermed et felt for kulturanalytisk forskning.

Den virkelighet som forskning skaper

Dersom forskningen om kollektivtradisjonen ikke bare skal reprodusere myten, men faktisk bringe ny og kritisk kunnskap, blir det altså nødvendig å stille spørsmål som også omfatter NS-tradisjonen og de tidligere NS-medlemmene. Men hvordan? Historikeren Øystein Sørensen ser det som viktig å skissere et vitenskapsetisk ideal for okkupasjonsforskningen. I denne sammenhengen sier han at «det er, etter mitt syn, nødvendig for en historiker å behandle Den annen verdenskrig og okkupasjonen - i all dens kompleksitet - som et hvilket som helst annet historisk problem (eller et kompleks av problemer)» (Sørensen 1989:53). Han hevder videre at det ikke er nødvendig for okkupasjonsforskerne å dele et felles ideologisk, politisk, etisk eller historisk verdigrunnlag. Selv om ikke alle verdistandpunkter er like ønskelige, gjør idealet om en fri forskning at de alle er legitime (samme). Sørensen påpeker også at flere ulike verdistandpunkt vil gi et større spekter av ny kunnskap, og dermed i større grad bringe forskningen fremover.

Men, forskning gir ikke bare kunnskap - den bidrar også til å skape virkelighet. På sitt mest elementære nivå betyr dette at forskerne gjennom sine valg er med på å henlede oppmerksomheten mot visse emner, gi dem betydning og fremheve nettopp dem som viktige. Forskningen synliggjør det skjulte eller glemte. Mer prinsipielt betyr det også at forskningen, ved å løfte noe frem og interessere seg for det, skaper kategorier, avgrensninger og begrep og dermed også skaper et bestemt innhold - en virkelighet. Kirsten Hastrup sier at det er et kjennetegn for antropologien at den selv må avgrense sine objekter (Hastrup 1988:128). Dette gjelder også for andre kulturfag: Forskeren skaper selv sitt materiale, sitt forskningsobjekt ved å gå ut i virkeligheten og sette grenser mellom materiale og bakgrunn, mellom tekst og kontekst. Gjennom denne prosessen er forskningen ikke bare med på å synliggjøre et fenomen, men bidrar også til å gi det en bestemt tolkning, knytte bestemte egenskaper og verdier til det: ved sin grensetrekking og kategoriskaping bidrar forskning til å skape et innhold.

Forskning på nazisme vil på denne måten bidra til å synliggjøre nazisme, tildele den en plass og en betydning i vår kultur. Samtidig bidrar forskningen til å fortolke og karakterisere nazismen. Forskningen er med på å bestemme «hva» nazisme er og på å gi den en plass i en kulturell kontekst. Denne virkelighetsskapende effekten av forskningen gir forskeren et stort ansvar.

Medlemmerne av Nasjonal Samling ble dømt for "landsvik". Selv har de andre forklaringer på hvorfor de sluttet seg til partiet. En viktig grunn var kampen mot marxismen. Her en av partiets valgplakater fra mellomkrigstiden. Repro: Arthur Sand.

Sørensen kan ha rett i at kravet om fri forskning gjør alle verdistandpunkt like legitime. Men forskningens iboende virkelighetsskapende effekt gir også forskeren en etisk forpliktelse som forsåvidt blir større jo «friere» forskningen er: Som moralsk og sosialt individ må forskeren selv sette grenser for og være villig til å ta ansvar for hva slags «virkelighet» hun er med på å skape.

Dette er en generell problematikk. For folklorister og andre som jobber ut fra kvalitativ metode, får den imidlertid en tilleggsdimensjon. Våre metoder krever nærhet, forståelse, fordrer innlevelse og solidaritet. Det gjelder for innsamlingsarbeidet, med det kvalitative intervju i sentrum, men det gjelder også de analysene vi gjør av materialet. Kan man så tolke, forstå og leve seg inn i beretningene til mennesker som representerer noe man selv tar avstand fra, føler uvilje mot? Og hvis man ikke kan eller vil, kan man så forvente at de vil fortelle sin historie? Bente Alver sier at hennes arbeid med kvalitativ metode gjennom årene «has made me pondering whether there are certain fields of research one should refuse to investigate, if the problems are presented in such a way that it is necessary to work with a qualitative method building on empathy and understanding» (Alver 1990:23). Er forståelse alltid mulig - og: er det tilrådelig? Kan man som forsker ta ansvaret for å leve seg inn i og dele virkelighetsforståelse med en nazist eller en representant for andre negative og destruktive elementer i kulturen?

Tidligere medlemmer av partiet NS vil gjerne ha en talsmann. De er fulle av sin historie, noen av dem kan nesten ha vanskelig for å føre lengre samtaler om nåtiden og dagsaktuelle problemer. Historien lever i dem, det er den som vil frem, det er den det er interessant å snakke om. Samtaler ender ofte som diskusjon av okkupasjonstid og rettsoppgjør - relativt uavhengig av hva som var det opprinnelige emnet. Ordene og fortellingene er mange, de trenger seg på. Fortellerne søker en som kan forstå, en som kan formidle budskapet deres ut til verden: Vi er ikke landssvikere, vi var idealister, vi ble urettferdig dømt i et politisk oppgjør, vi ønsker oppreisning, vi ønsker å bli hørt. Mange av dem er gode fortellere, reflekterte, tenksomme og velinformerte mennesker. Få har tenkt så nøye over okkupasjonstiden og rettsoppgjøret som dem, få sitter inne med så mye detaljert informasjon. Og bare få mennesker har et så entydig perspektiv, en så enhetlig og sammenhengende fortolkning av det som skjedde.

De stiller bare en betingelse for å fortelle, for å dele sine beretninger med en innsamler: Man må tro dem, man må gå inn på deres premisser, godta deres fremstilling av historie. Man må være på deres side. Hvis ikke, er man nemlig på den andre siden. Isfronten lever, de tidligere NS-medlemmene har erfart det og de svarer med å bidra til at den også opprettholdes videre. Kvalitativ metode anvendt på denne gruppen må altså føre til at man går god for informantenes ideologi, deres livssyn og historieførståelse. Og vil man det? Kan man det?

Jeg vil ikke det. Jeg kan ikke gå god for disse informantene fordi de selv ikke klarer å forlate en ideologi jeg tar avstand fra, både personlig og som

Svært mye av den norske motstanden dreide seg om grensetrekking og symbolske markeringer. Gode nordmenn satt ikke ved siden av tyskere på trikken!
Tegning fra: F. Bø: Forbuden frukt. Repro: Arthur Sand.

«virkelighetsskapende» forsker. Men skal man så la være å forske i dette stoffet? Skal det romantiske prinsipp få råde grunnen, skal folkloristene melde passe hver gang materialet blir påtrengende nært og/eller lite hyggelig? Hva slags ny kunnskap kan et fag gi som bygger på slike prinsipper? Gjelder vår innlevelse og respekt bare de hyggelige menneskene og de konstruktive delene av kulturen? Landssvikoppgjøret ble avsluttet i 1950-årene. Dommene er sonet for lengst, mange fikk amnesti etter en tid. Likevel har isfronten fortsatt, stigmatiseringen også. Den sterke kollektivtradisjonen om krigen kan ikke leve uten at noen stadig er «landssvikerne». Derfor skyldes NS-tradisjonen og de tidligere NS-medlemmenes manglende evne til å gi slipp på fortiden ikke bare dem selv, deres politiske fanatisme og motvilje mot å gi opp en gammel ideologi. Den skyldes også at de har skullet leve i Norge i alle årene som er gått etter rettssoppgjøret - leve med jøssingtradisjonen og

landssvikstemplet. Kollektivtradisjonen er stadig med på å forme NS-tradisjonen. De mekanismene som ligger i dette, gjør at de tidligere NS-medlemmenes skjebne og intense ønske om å bli hørt - på sine egne premisser - ikke bare er deres problem, men faktisk også et samfunnsansvar.

For forskning på de tidligere NS-folkene er intervju en umulig metode. Men det må finnes andre. Uansett dens mange fortrinn, er det viktig at folkloristisk forskning ikke identifiseres med denne type kvalitativ innfallsvinkel. Den tilsynelatende åpenhet i metoden setter i realiteten meget sterke grenser for hva som er «forskbar», samtidig som dette kan bety en kritikkløs videreføring av det gamle «romantiske prinsipp». For å kunne forske på det ubehagelige, det negative og destruktive må andre metoder taes i bruk. De medfører kanskje noe mindre nærhet til informanten, men samtidig svakere forpliktelser, mindre krav til aksept og innlevelse.

Forskningsetiske problemer av denne art har ingen entydig og grei løsning. Men kanskje er det viktig nettopp her å holde klart for seg hva som er forskningens egentlige mål. Både folkloristikk og etnologi har som sin styrke at de er fag som kan gi kunnskap om kultur på mikronivå, nær individene. Vårt mål er ikke de store generaliseringene, men den detaljerte forståelse basert de tette beskrivelsene. Likevel det er viktig at forståelsen, beskrivelsen og analysen ikke forblir på materialnivå. Dét gir ikke kunnskap om kulturen, og det gjør problemene som det romantiske prinsipp skaper, nesten uoverstigelige. Skal vi make å drive vitenskapelig kulturanalyse, må materialet og den kunnskapen det gir, settes inn i en større sammenheng, løftes opp på et høyere nivå. Det blir vår form for generalisering: å make å få frem forbindelsen mellom materialet - menneskene - og mønstre, mekanismer, endringer i kulturen. Da kan forskningen gi ny kunnskap, kritisk kunnskap, og kanskje gir det en vei forbi det romantiske prinsipp. Den enkelte informant er stadig utgangspunktet for vår forskning, men ikke også målet for den. Samtidig gjelder vårt ansvar ikke lenger bare den enkelte, men kan sees i sammenheng med forskningens generelle samfunnsansvar.

Litteratur

Alver, Bente 1990: Creating the source through folkloristic fieldwork. Helsinki

Dahl, Hans Fredrik 1974 (red): Krigen i Norge. Oslo

Dundes, Alan 1969: The Devolutionary Premise in Folklore Theory. Journal of the Folklore Institute, vol 6.

Eriksen, Anne 1994: Quislinger og jøssinger. Eller: de gode og de onde i nyere norsk historie. Dugnad 1.

Eriksen, Anne 1995: Det var noet annet under krigen. 2. verdenskrig i norsk kollektivtradisjon. Oslo

Hastrup, Kirsten 1988: Kultur som analytisk begreb. Hauge og Horstbøll (red): Kulturbegrebets kulturhistorie. Århus

Peltonen, Ulla-Maija 1992: Kampen om själar - motstånd i arbetarnas minnen. Det finländska samhället på 1920-1930-talet. Plenumsforedrag ved 4. Nordiske Arbejderkulturseminar, København 1992.

Sørensen, Øystein 1989: Forskningen om krigen i Norge. Tradisjonelle og nye perspektiver. Nytt norsk tidsskrift. hft. 1.

Noter

- 1 Den juridiske bakgrunnen for oppgjøret var straffelovens §§ 86 om «bi stand til fienden» og 98 om den som «ved ulvolige midler søker at omstyrte ...» Den såkalte Landssvikanordning av 1944 fastslo at medlemskap i NS, opprettholdt etter 8.april 1940, var å forstå som bistand til fienden, men satte ned strafferammen i forhold til straffelovens strengere bestemmelser. Dermed kunne passive, menige partimedlemmer idømmes straff i form av bøter og rettighetstap (særlig tap av stemmerett) for en viss periode. Se ellers Johs. Andenæs 1979.
- 2 En av de få som har problematisert dette er Bente Alver i sine betraktninger omkring det feltarbeid hun selv gjorde i en gruppe satanister (Alver 1990:23ff).
- 3 Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei
- 4 I litteraturen om krigen har den militære motstand fått relativt stor betydning. Denne motstanden var rettet mot tyskerne. Under okkupasjonen hadde den imidlertid en mindre plass, den involverte et relativt lite antall mennesker, og fikk stort sett ikke vesentlig betydning for krigen gang. (Dahl 1974).

Forfatterpræsentation

Anne Eriksen dr.phil. Førsteamanuensis i folkloristikk, Institut for Kulturstudier, Universitetet i Oslo. Arbeider for tiden med feltet historie og historieforståelse. Adresse: Institut for kulturstudier, boks 1010 Blindern, N-0315 Oslo.

"La Charite". Kobberstik af Lucas Van Leyden. Den Kongelige Kobberstiksamling, Statens Museum for Kunst, Sølvgade 50, DK-1307 København K. Foto: Hans Petersen.

Etiska synpunkter i samband med användningen av personanekdoter

Av Ulrika Wolf-Knuts och Lena Marander-Eklund

Det reflexiva tänkandet har lyft förhållandet mellan sagesman till en mere jämlik nivå: sagesmannen har blivit en samarbetspartner framom forskningsobjekt. Nya etiska frågeställningar dyker dock upp när forskningen behandlar en tredje part, nämligen människorna, i detta fall kända personligheter i det akademiska Åbo, bakom personanekdoterna.

Under den senaste tiden har man i vårt samhälle kunnat lägga märke till ett allt större intresse för etiska frågor. Det finns etiska nämnder knutna till sjukhusen och till de biovetenskapliga forskningsinstitutionerna, etikens roll i kommersen diskuteras och den samhällsdebatt som förs kring jämlikhetsfrågor har etiska förtecken.

Också inom folkloristiken har dessa tankar fått nedslag. Mest har forskarna dryftat normativt etiska problem i relationen till sagesmännen, vilket beror på att dagens folklorister mera intresserar sig för berättelser om den enskilda individens personliga erfarenheter, hans säregna berättarteknik och repertoar än för en hel folkgrupps kollektiva och därigenom anonyma tradition. Sagesmannen ses inte enbart som en leverantör av material för forskarens behov, utan han är en samarbetspartner hos vilken förutsättningarna för forskarens arbete ligger. Forskarens ansvar i samarbetet har betonats. Behovet av reflexioner kring traditionsbärarnas rätt och integritet, av ansvar för alla inblandade parter har ökat (Klein 1993:14f). Den växande strömmen av fältarbetslitteratur och det stora reflexivitetensintresset kan ses som uttryck för folkloristernas sätt att problematisera sitt eget förhållande till sina medarbetare, sagesmännen. Bruce Jackson förstår i sin bok *Fieldwork* med etik "moral implications while doing fieldwork, decisions and actions afterwards". För honom är det en tumregel att försöka leva sig in i sagesmannens situation och därefter bedöma hur man själv skulle vilja bemötas (Jackson 1987:259ff).

Nedan vill vi belysa olika slag av problem som kan dyka upp när man samlar in, arkiverar, redigerar och publicerar personliga minnen där personanekdoterna utgör en betydande andel. Så vidgas det etiska perspektivet från att ha berört sagesmannens och folkloristens förhållande till att även inbegripa den person som folkloren handlar om.

"Jag var med landet och landet var med mig väl tillfreds" sägs generalguvernören över Finland och grundaren av den ursprungliga Åbo Akademi (1640) Per Brahe anspråklöst ha sagt. IF bnr 1993/148.

Anekdoter är knutna till kända och namngivna personer, de är personliga, specifika och hör hemma i små samhällen (Bauman 1986:76f). De associerar ett visst personnamn väcker i berättare och åhörare kan just i denna genre vara avgörande för hur berättelsen utfaller. Denna intimitet genererar självfallet etiska problem med hänsyn till de enskilda individernas integritet, deras anhörigas ställning samt till berättarnas relation till sina minnen, till de behandlade personerna och till den historiska sanningen.

Projektet

Våren 1987 inledde folkloristiska institutionen vid Åbo Akademi ett insamlingsprojekt om akademi- och studenttraditioner. Avsikten var att samla in traditionsmaterial kring Åbo Akademi både vad gäller studierna och livet på kåren, i nationerna och i specialföreningarna. Även berättelser om lärare, studenter och intressanta händelser efterlystes. En frågelista kring studierna, studielivet och studentens miljö sändes ut till forna studerande. 167 personer besvarade frågelistan vilket gav 1123 sidor studentminnen. Institutionens studenter och personal gjorde totalt 48 intervjuer.

Tanken på att publicera materialet föddes först när Sonja Svahnström hade sammanställt en *pro gradu*-avhandling kallad *Från Olav Homén till Alma Söderhielm. En analys av berättartraditionen om lärare vid Åbo Akademi*, där personanekdoter från universitetets sex första årtionden behandlas. Den tänkta publikationen skulle bestå dels av en förkortad version av Sonja Svahnströms avhandling, dels av redigerade intervjuer och frågelistsvar, dels av synpunkter på hur man kan forska i detta material. Skriften *O, gamla klang- och jubeltid!* redigerades under hösten 1993 av Sonja Svahnström och Lena Marander-Eklund och utkom till Åbo Akademis studentkårs 75-års jubileum i februari 1994.

Åbo Akademi

Åbo Akademi grundades år 1918. Dess syfte var att garantera den förhållandevis lilla finlandssvenska minoriteten på ca 300.000 personer universitetsutbildning på sitt modersmål i sitt fosterland. Denna uppgift har fortbestått och ännu idag kan man i Finland få hela sin utbildning inom så gott som alla ämnesområden på svenska.

När akademien grundades hade den 6 professurer och 13 lärare fördelade på 3 fakulteter (humaniora, naturvetenskap och statsvetenskap) och knappt 50 studenter (Nordström 1968:240ff). År 1927 hade lärarstaben vuxit till 24 professorer för 210 studerande medan det år 1993 fanns 63 professorer och 5455 studenter för att inte tala om antalet övriga lärare, forskare och tjänstemän (Stenlund 1994:4). Universitetet var och har förblivit litet. Längre kände alla varandra, då de mer eller mindre dagligen träffades i sitt arbete. Gränserna mellan fakulteterna var inte höga. Också umgängeslivet utanför arbetet var livligt. Akademi-professorernas barn gick i samma skolor och deras hustrur umgicks i samma syföreningar osv.

Studentkören Brahe Djäknar sjunger in våren på valborgsmässoafton på Vårdberget i Åbo. Fotodokumentation medför nya etiska dimensioner på det folkloristiska materialet. IF bnr 1987/264.

Professorerna var ofta starka personligheter bland Åbo stads svenskspråkiga invånare och välfredade vetenskapsmän också internationellt sett. Flera av dem var respekterade kulturpersonligheter i landet. Också studenterna träffade varandra över fakultets- och institutionsgränser, de bodde på samma studenthem eller hos samma hyrestanter, de gick på samma fester och de åt ofta tillsammans.

Insamling och arkivering

Folkloristiska institutionen såg det som sin uppgift att tillvarata och dokumentera den folklore i form av anekdoter och berättelser, som skapades inom universitets- och traditionsmiljön Åbo Akademi. Avsikten var ursprungligen just denna, att dokumentera traditionen. "För att folklore skall kunna upprevaras måste den först dokumenteras bestående" (*Rekommendationer* 1992:4). Att enbart ha syftet att dokumentera en tradition har dock ifrågasatts bl.a. av Ruth Finnegan (1991:217) samt av Stefan Bohman (1987:37) med hänvisning till att vi inte kan veta vad framtidens forskare behöver. Den som samlar in och utforskar ett material borde kanske vara en och samma person (Salomonsson 1987:31). I detta fall ansåg vi dock att dokumentationen var en uppgift för sig eftersom den rörde vår ramorganisation.

Vi hade förpliktelser mot vårt samhälle och vårt universitet. Den agrara och arbetarkulturen har dokumenterats ur ett otal synvinklar medan den borgerliga under många decennier har förbigåtts. Av den kan universitetskulturen ses som en underkategori. Det mesta som publicerats om universiteten berör deras officiella sida, såsom förvaltningshistoria eller idéhistoria (*Åbo* 1993, Aminoff-Winberg 1994). Också den inofficiella delen av kulturen borde bevaras för eftervärlden. Av erfarenhet vet vi att sådant material kan komma att vara värdefullt.

För att man skall berätta en historia måste den på något sätt innehålla någonting ovanligt eller uppseendeväckande, annars är den inte värd att berätta och ingen gitter lyssna till den (Bauman 1986:20). Men detta får inte vara så främmande att det blir oförståeligt. I flera av våra anekdoter utgjorde denna uppseendeväckande komponent en rolig poäng. Att vi kunde uppfatta den som rolig berodde på att vi förstod anekdoten mot bakgrunden av den kulturella kontext som var gemensam för både den skildrade situationen, såsom sagesmannen mindes den och oss själva som nu arbetade i samma miljö, nämligen Åbo Akademi. Huvudaktörerna var sådana som några av oss träffat personligen eller åtminstone hade hört talas om. I flera fall visste vi hurdana de varit och vi kunde jämföra framställningen av dem med vår egen erfarenhet. Anekdotens egenskaper att vara knuten till en känd person och handla om en specifik situation var tydliga. Men roligheten ökades av att historierna ofta var dråpliga.

Var det överhuvudtaget etiskt försvarbart att samla in ett material som bestod av historier om tidigare professorer, lärare och studenter, där dessa inte alltid framställdes i en positiv eller ens objektivt neutral dager? Vi hade

sjelva bidragit till detta etiska dilemma genom att rentut fråga efter historier om excentriska personer! Att klassificera en person som original innebär att man placerar honom i en kategori utanför de normala, med därtillhörande konnotationer av egenhet.

Anekdoterna var inte alltid smickrande för de omtalade personerna som ofta försågs med särpräglade karaktärsdrag som fick dem att framstå som ytterst världsfrämmande, snåla, korrekta eller, för en kvinnlig professors vidkommande, som onaturligt medveten om sitt kön. Denna samling av märkvärdiga människor var professorerna vid Åbo Akademi. För oss uppstod ett etiskt problem när vi skulle avgöra hur vi skulle hantera anekdoter som stämplade dels de omtalade personerna, dels vår uppdragsgivare, vårt eget universitet. Den enskilda aktörens personliga integritet blev hotad, sagesmannens omdöme vid valet av berättelser blottades och värdet av den goda historien måste noga vägas mot den skada den kunde åsamka vederbörande i hans sociala kontext. Denna består kanske i dag för den behandlade personens vidkommande bara av anhöriga, som inte behöver gilla att en släkting förekommer i en historia, inte ens fastän denna bara finns i ett arkiv.

Samtidigt som dessa säregna personlighetsdrag framhävdes hade anekdoterna dock för det allra mesta en vänlig underton. Det var ytterst med en ömhet och glädje sagesmännen hade lämnat sin repertoar till oss. Då samma historia upprepades i flera svar ansåg vi den vara så kollektiv att ansvaret för den inte heller drabbade en enda sagesman. Vår hänsyn gällde ju också våra sagesmän, som vi inte ville försätta i någon obehaglig situation såsom just den som fört vidare en historia om någon av sina professorer.

Berättarnas relation till sina minnen utgör ett alldeles speciellt problemkomplex. Minnen tenderar att få en särskilt skarp profil i synnerhet om de rör den ungdomstid som studierna omfattar, en tid då så många viktiga avgöranden för hela livet har fattats. Vi som samlade in materialet kunde misstänka att allt som beskrevs inte var ren och skär sanning. Inom folkloristiken gäller det inte att beskriva det faktiska skeendet, såsom en historiker kanske skulle göra, utan vi vill beskriva hur folk har upplevt att saker skett (Hertzberg Johnsen 1989, 158f). Vi såg sagesmännens berättelser som skildringar av deras uppfattningar om sin studietid och sina lärare, om de stämningar och förväntningar som rådde. Så kom sanningskravet i konventionell mening i andra hand, vilket vi i kritiken av boken muntligt fått klander för. Vad sagesmännen uppfattade som underhållningsvärde fick en framstående placering.

Publicering

Alla dessa etiska problem i förhållande till de behandlade personerna i anekdoterna, den historiska verkligheten i berättelserna och till sagesmännen var hanterbara sålänge materialet enbart skulle tjäna som dokumentation av ett universitets studentvärld. Det kunde ha getts ut för forskning enligt arkiv-

personalens omdöme och efter att vederbörande skriftligen förbundit sig att inte missbruka det. Arkivpersonalens funktion som etiska väktare skulle så ha blivit central (Lilja 1993:50ff).

Känsligt material kan förseas med hemligstämpel och förseglas i 50 år, vilket vi påpekade när frågelistan sändes ut. Endast få sagesmän fann detta värt att notera. Antingen har de genom etisk självrensning valt ut det de vill säga eller också gällde för dem även andra värderingar än de strikt etiska. Kanske en god historia eller viljan att berätta ansågs vara värda att prioritera framom hänsyn åt olika håll.

I samband med att Åbo Akademis studentkår fyllde 75 år i februari 1994 beslöt vi emellertid att en del av materialet skulle publiceras. Detta skedde mot bakgrunden av den erfarenhet vi skaffat oss då Sonja Svahnström skrev sin avhandling *pro gradu* på en del av materialet, och i samband därmed hade dryftat etiska frågor. En sådan avhandling är visserligen en offentlig handling, men i praktiken är det få personer som läser dessa mogenhetsprov, varför verkningarna av en avhandling om namngivna personer knappast blir ödesdigra. Nu, i samband med publiceringen, ställdes dock alla de tidigare etiska problemen på sin spets. Hur skulle vi kunna vara säkra på att verkligen ingen skulle komma att ta illa vid sig av historierna? En del människor har mera överseende än andra, folks toleransgräns varierar kraftigt (Lilja 1993:57).

Publikationen skulle bestå av dels en avdelning där anekdoterna skulle framställas som material för en analys av studielivet. Där blev folkloren en väg till förståelse av studiemiljön. Berättelserna skulle strös in som exempel och de enskilda sagesmännen skulle inte nämnas vid namn. Dels skulle där ingå några intervjuer med namngivna berättare som fick skildra sina minnen av studietiden som svar på en intervjuares frågor. Dels skulle några sagesmäns fritt formulerade beskrivningar tryckas. Här kom sagesmannen att inta författarens ställning, hans val av exempel skulle komma att säga något om hans personliga syn på sin studietid, om hans relationer till dem han nämner i sina minnen m.m. I detta fall skulle inte bara den behandlade personen kunna komma i en utsatt position, utan sagesmannen själv skulle också hamna i en risksituation genom att han kanske oförsiktigt blottat sig. Denna risk borde vi, med kännedom om materialets art, upplysa sagesmannen om.

Vi frågade alla de sagesmän som vi valde att samarbeta med om de ville medverka i publikationen. Responsten blev övervägande positiv. Många av dem brann av iver och ansåg det vara ett hedersuppdrag att få vara med och beskriva sin studietid vid Åbo Akademi, som för dem betydde mycket. Efter dessa medgivanden fick författarna ta ställning till en av redaktörerna förkortad version av intervjuer resp. uppteckningar, som omfattade delar av deras egen text.

Vad gäller den första avdelningen med personanekdoter som material för en analys av studielivet ställdes vi inför frågan om de nämnda personerna borde anonymiseras genom att benämnas NN eller få fingerade namn. Det är möjligt att denna tanke uppstod just därför att de behandlade personerna

ofta var sådana som vi själva kände till och därför kände för. Det är också möjligt att man tenderar att vilja skydda män i staten på ett annat sätt än t.ex. en representant för allmogen. Sällan frågar man sig när man behandlar sägentradition från "det gamla bondesamhället" om de nämnda personerna har anhöriga som kan störas av en publicering av folkloren. Det blev vår sak att avväga vad som var viktigast, den goda anekdoten eller den möjliga skadan. Det visade sig nämligen ingalunda vara säkert att de anhöriga upplevde anekdoten som negativ, tvärtom kunde de också tänkas vara stolta över att deras släkting varit så uppskattad att man faktiskt bevarat minnet av honom i sin tradition. Även en negativ framtoning visade sig kunna ha positiva förtecken.

Eftersom sagesmännen själva inte velat hemligstämpla sitt material beslöt vi dock att inte fingera namnen, utan lät dem stå kvar eller i undantagsfall ersätta dem med NN. En anonymisering hade dessutom knappast lyckats i det lilla Svensk-Finland. Härutöver lät vi två av varandra oberoende personer läsa igenom texten just med särskild hänsyn till att ingen nämnd eller anhörig till denne skulle kunna bli sårad. I tveksamma fall uteslöts berättelsen helt, vilket visserligen kan ha lett till att slutprodukten blev menlösare än det hade varit möjligt att göra den. Men detta bedömdes som en vinst i förhållande till den skada ett brutet förtroende till sagesmännen kunde ha inneburit.

Den andra delen av verket skulle bestå av intervjuer och längre sammanhängande uppteckningar. Intervjuerna blir lätt oklara i strukturen, och försedda med sådana talspråkliga egenheter som inte lämpar sig för läsning. I ett fall som detta hade redaktörerna krav på sig att publicera en läsvärd text, som skulle kunna njutas inte bara av forskare, utan av alla som berördes av ämnet "studier vid Åbo Akademi". Det var många avgöranden som måste fattas beträffande vad som skulle utelämnas och ett av de viktigaste var att sagesmannen, som vi ju uppfattade som författare, själv inte skulle få ställas i dålig dager. Ett visst mått av censur måste därför göras, t.ex. när sagesmannen kryddade sitt tal med svordomar. Här gällde det i varje enskilt fall att avgöra vilket som var viktigast, att skydda sagesmannen-författaren eller att ta vara på folkloren och "ge den tillbaka" till traditionsbärarna. Motsvarande förhållande gällde också publiceringen av de längre sammanhängande uppteckningarna.

Ett annat krav på redaktören var att göra texten intressant. Den skulle inte få vara långdravid, utan måste förkortas och koncentreras. En sådan behandling av ett folkloristiskt material innebär dock en förfälskning av den verkliga berättelsen. Igen fick utifrån kommande krav uppvägas mot strängt vetenskapliga kriterier.

Flera av sagesmännen-författarna hade korrigeringar de ville genomföra och dessa önskemål beaktade vi. Dessa gällde t.ex. språket. På magnetofonbanden talade man fritt och otvunget, där hade regelrätta språkfel smugit sig in. Enligt god translittereringspraxis borde dessa ha återfunnits också i utskriften, men sagesmännen själva ville inte stå för att ett sådant språk

skulle komma att förknippas med dem (jfr Finnegan 1991:229). Denna överkorrekthet kan vara ett akademiskt gissel. Men en obegriplig och svårläst text gör ingen glad om man inte undersöker just hur obegripliga texter ändå mot bakgrunden av sin kontext blir begripliga. Sagesmännens önskemål om att publicera en språkligt korrekt version av deras material beaktades.

Bland sagesmännen-författarna fanns sådana som glatt samarbetade, som var stolta över att få medverka. Men där fanns också sådana som var misstänksamma och ville kontrollera att redaktörerna inte skulle smyga in något som de själva inte ville få publicerat. Redaktörerna försökte i alla avseenden uppfylla deras önskemål och gjorde avkall på sådana krav på materialet som man kanske i ett strikt vetenskapligt sammanhang skulle ha ställt - på bekostnad av etiken? En följdfråga blir om vetenskaplighet rättfärdigar etiskt tvivelaktiga forskningsobjekt och forskningsmetoder. Å andra sidan kan man ställa frågan vad ett etiskt så väl tillrättat material som möjligt duger till. Skall etiska krav försämra förutsättningarna för det forskningsbara?

Slutsatser

Som folklorister arbetar vi oftast med material som producerats av andra människor eller i samarbete med dem för vissa ändamål. Därigenom åläggs vi att ta hänsyn till dem. Det reflexiva tänkandet inom vår vetenskap har visat oss det olämpliga i att acceptera en hierarkisk maktstruktur där sagesmannen och intervjuaren är ojämlika, sagesmannen skall snarare vara en samarbetspartner, inte ett exploateringsobjekt. De etiska tankarna bör alltid stå i centrum. Vårt sätt att hela tiden stå i kontakt med våra sagesmän och höra efter deras åsikter var ett försök att tillerkänna dem deras rätta andel i samarbetet.

Men inte bara sagesmännen skall behandlas med all vederbörlig respekt. Också de i folkloren omtalade personerna är en viktig part i materialet och kräver hänsynstagande.

Så länge man såg sagesmännen som källor för kunskap om en folktradition som insamlarna själva inte var delaktiga av utan kanske rentav ansåg sig stå över gjorde man sig inte så stora bekymmer om vad som skulle göras med det insamlade materialet utöver forskning eller fostran. Då kanske man inte heller gjorde sig bekymmer om personanekdoternas etiska dimensioner. Idag, då sagesmännen ses som våra samarbetspartners skall de ha samma rättigheter som vi. Den tradition de meddelat insamlarna får skada varken dem själva eller någon annan berörd person.

Man kan å ena sidan ställa sig tveksam till frågan om det överhuvudtaget är skäl att publicera populärvetenskapliga folkloristiska böcker eller materialsamlingar. Å den andra borde populariserandet av vetenskap vara en av forskarnas plikter. Om redaktörerna och sagesmännen väljer oförnuftigt i ett material kan slutprodukten bli oändamålsenlig i alla andra avseenden utom de rent ekonomiska. Folkloristiska materialsamlingar brukar ju kunna

ge vinster i kassan, åtminstone om de behandlar ett tillräckligt spännande ämne (jfr Palmenfelt 1993:67ff). Men det är inte heller riktigt att bedriva vetenskap enbart på en mycket hög teoretisk nivå. Det kan anses vara etiskt inkorrekt att använda ett material på ett sådant sätt att sagesmännen inte själva kan utnyttja det (Alver 1990:160).

Hårddrar vi de etiska aspekterna ligger det nära till hands att sluta bedriva folkloristik på samtida material, att vara så respektfylld inför medmänniskan-sagesmannen och den omtalade personen, att man helt lämnar dem och deras privatliv i fred. Då blir hela den moderna minnestraditionen förbjudet område och vi återgår till att dokumentera de klassiska genrerna, som t.ex. undersagor, fabler eller visor. Hela den performanscentrerade grenen av folkloristiken som undersöker *hur* någonting sägs skulle avsnöras. Rädslan för de etiska problemen kan lamslå oss. Detta skulle i sin tur vara slutet för folkloristiken, där fältarbetet och dokumentationen av samtidskulturen är fundamentet för hela disciplinen. Den positivaste erfarenheten vi gjorde var att våra sagesmän var ivriga efter att få medverka, *de* uppfattade sig inte som utnyttjade offer utan var stolta över att någon var intresserad av att höra dem berätta om sin ungdom. Hade det då varit etiskt riktigtare att utöva vår expertmakt och *inte* ge traditionen tillbaka till "folket", i detta fall finlandssvenskar med anknytning till Åbo Akademi (jfr Finnegan 1991:216)?

Litteratur:

- Aminoff-Winberg, Johanna: Kärlliv under 75 år. Åbo 1994.
- Alver, Bente Gullveig: Creating the Source through Folkloristic Fieldwork. Helsinki 1990. FF Communications 246.
- Bohman, Stefan: Konsumera direkt eller lägga på hög? Diskussionssammanfattning. I: Seminar om spørreliste- og intervjumaterialets anvendelse for ulike formål, Oslo13-15.5.1987. Red. Göran Rosander. Oslo 1987. Stencil.
- Bauman, Richard: Story, Performance, and Event. Cambridge: Cambridge University Press 1986. Cambridge Studies in Oral and Literate Culture 10.
- Finnegan, Ruth: Oral Traditions and the Verbal Arts. London & New York: Routledge 1991.
- Hertzberg Johnsen, Birgit: Tradition, Milieu, and Cultural Values. I: Nordic Folklore. Ed. by Reimund Kvideland and Henning K. Sehmsdorf. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press 1989.
- Jackson, Bruce: Fieldwork. Urbana and Chicago: University of Illinois Press 1987.
- Klein, Barbro: Reflexivitet, etik och fotografi i etno-folkloristiskt fältarbete. I: Folklore & etik. Mariehamn 1993. Meddelanden från Ålands högskola 4.
- Lilja, Agneta: "Får citeras endast efter samråd med tjänsteman". Etiska frågor i traditionsarkivet. I: Folklore & etik. Mariehamn 1993. Meddelanden från Ålands högskola 4.

Nordström, W.E.: *Academia Aboensis rediviva 1918-1968*. Ekenäs 1968.

O, gamla klang- och jubeltid! Red. Sonja Svahnström och Lena Marander-Eklund. Åbo 1994. IF-rapport 15.

Palmenfelt, Ulf: Några etiska frågor inom folkloristiken. I: *Folklore & etik*. Mariehamn 1993. Meddelanden från Ålands högskola 4.

Rekommendationer för värnet av folklig och traditionell kultur. Finlands Unesco-kommission. Helsingfors 1992. Förenta Nationernas organisation för undervisning, vetenskap och kultur. Unescos konventioner och rekommendationer 17.

Salomonsson, Anders: *Frågelistan och forskningen*. I: *Seminar om spørreliste- og intervjumaterialets anvendelse for ulike formål*, Oslo 13-15.5.1987. Red. Göran Rosander. Oslo 1987. Stencil.

Stenlund, Bengt: *Vad hände sen? I: O, gamla klang- och jubeltid!* Red. Sonja Svahnström och Lena Marander-Eklund. Åbo 1994. IF-rapport 15.

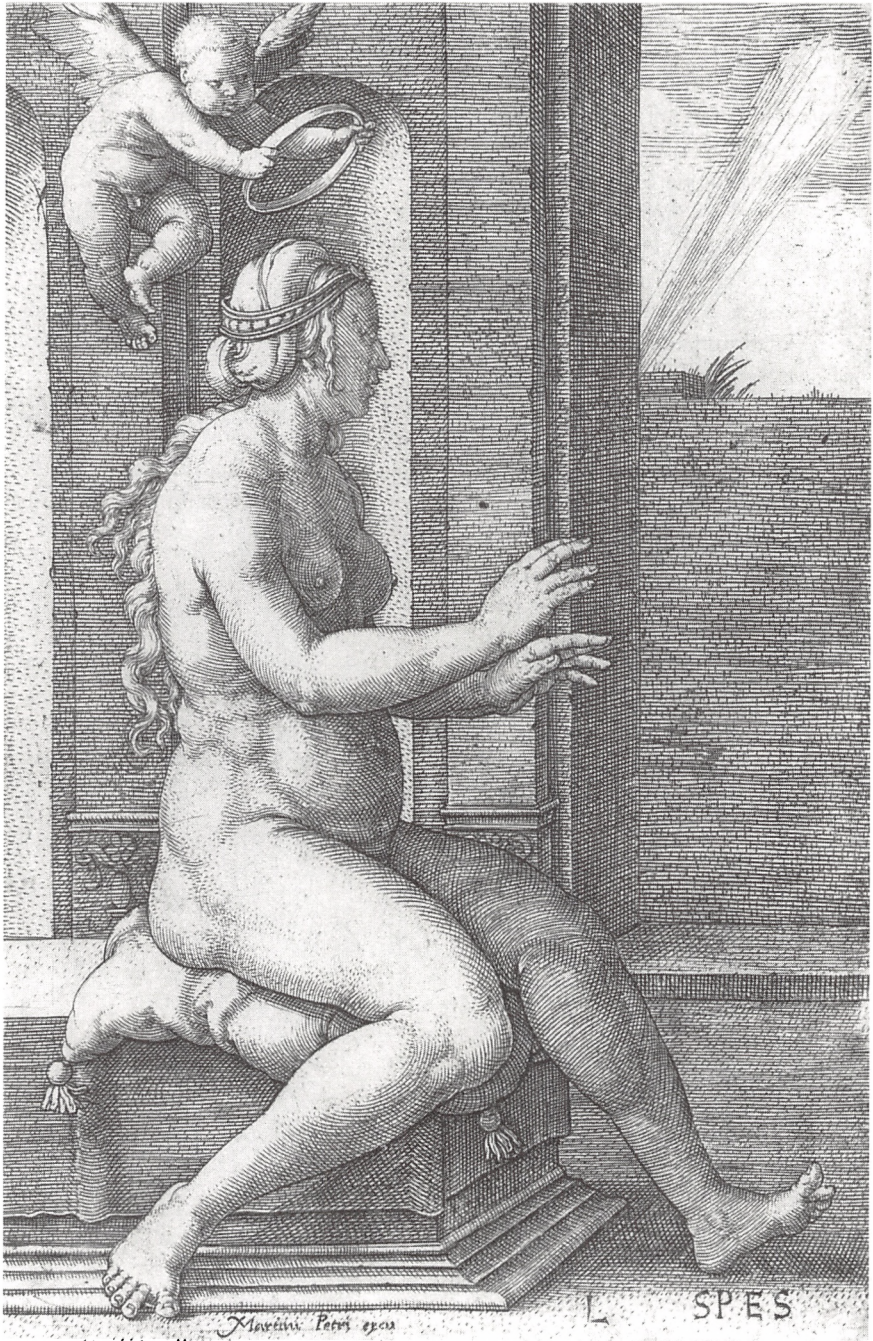
Svahnström, Sonja: *Från Olav Homén till Alma Söderhielm. En analys av berättartraditionen om lärare vid Åbo Akademi*. Åbo 1993. Avhandling pro gradu.

Åbo Akademi 1918-1993: forskning och institutioner 1-4. Red. Solveig Widén. Åbo 1993.

Forfatterpræsentation

Ulrika Wolf-Knuts är docent och lektor i nordisk folkloristik vid Åbo Akademi. Hennes specialområden är folktro- och världsbildsforskning.

Lena Marander-Eklund är fil.lic. och amanuens vid Folkloristiska arkivet vid Religionsvetenskapliga och folkloristiska institutionen vid Åbo Akademi. Folkmedicin och berättartradition är hennes specialområden.

"L' Esperance". Kopperstik af Lucas Van Leyden. Den Kongelige Kopperstiksamling, Statens Museum for Kunst, Sølvgade 50, DK-1307 København K. Foto: Hans Petersen.

Önskedröm och överraskning, innehåll och funktion i "Läsarnas sexbrev"

Av Ulf Palmenfelt

Den som någon gång bläddrat i en svensk herrtidning har knappast kunnat undgå att lägga märke till den regelbundet återkommande spalt som kallas "läsarnas sexbrev" eller något liknande. Sedan 1974 har antalet svenska herrtidningar varierat mellan tre och sju, men samtliga¹ har varje vecka publicerat brev från läsare där dessa berättar om sexuella upplevelser. Uppenbarligen anses dessa "läsarnas sexbrev" ha högt läsvärde. Min avsikt med denna artikel² är att diskutera varför människor i decennium efter decennium fortsätter att författa erotiska berättelser och skicka dem till spalter som "läsarnas sexbrev".

För ett litet antal (uppskattningsvis högst 10-15% av samtliga) halvprofessionella författare finns ett ekonomiskt incitament. Publicerade brev honoreras av tidningen med någon eller några hundralappar och det förekommer att en och samma person får flera brev i veckan publicerade i flera tidningar. För denna lilla grupp kan sexbrevsförfattandet innebära inkomster på ett par tusen kronor i månaden.

Övriga författare måste ha andra bevekelsegrunder och jag tänker underkasta sexbrevens en analys med folkloristiska metoder för att hitta dessa.

Materialiet

Mitt material är 45 brev om sexuella upplevelser som läsare skickat för publicering till veckotidningarna Aktuell Rapport och FIB/Aktuellt. Brevens finns i min ägo och deras blotta existens tillbakavisar det antagande man ibland hör att "läsarnas sexbrev" skulle vara författade av tidningarnas redaktioner.

Dateringarna visar att de brev jag har fått har skrivits under perioden september-december 1990 och de har publicerats i de två tidningarna under de första tre månaderna av 1991.

Författarna

Redaktionerna för FIB/Aktuellt och Aktuell Rapport, som haft vänligheten att ställa breven till mitt förfogande, har skyddat författarnas identitet genom att avlägsna egennamn, adresser och alla övriga eventuella personuppgifter.

I stället har de markerat om författaren är en man eller en kvinna³. Författarnas val av ovanliga brevpapper eller typsnitt på skrivmaskiner och matrissskrivare och deras handstilar har ändå gjort det möjligt att konstatera att det bland författarna finns åtminstone fem personer som skickat mer än ett brev till de två tidningarna, nämligen A (man) 5 brev, B (kvinna) 4 brev, C (kvinna) 4 brev, D (man) 3 brev och E (man) 2 brev. De övriga 27 breven har med stor sannolikhet olika författare, det vill säga att 32 författare har skrivit 45 brev. 23 av breven har skrivits av kvinnor och 22 stycken av män.

35 av breven har uppgifter om författarens bostadsort. Dessa är: Borensberg, Degerfors, Domsjö, Finspång, Göteborg (2 st), Helsingborg (5 st), Hässleholm, Jönköping, Karlskrona, Karlstad, Kristinehamn, Linköping, Orsa, Robertsfors, Skellefteå, Skövde (7 st), Svalöv, Södertälje, Tranås (4 st), Trollhättan, Umeå (2 st), Upplands-Väsby. Med få undantag bor alltså författarna i små eller medelstora tätorter över hela landet.

Språket

Språket är i de flesta breven vårdat och lättläst. Dialektala och talspråkliga uttryck ger en personlig prägel och en klang av äkthet åt breven. Framförandet växlar mellan refererande episka avsnitt, dramatiserade episoder, där berättarens egna och övriga kontrahenters repliker återges i direkt anföring och icke-episka kommenterande avsnitt, där berättarens tankar och reaktioner återges. Simili, hyperboler och metaforer används ofta och inte sällan med viss friskhet och individuell kreativitet. Ett slappt användande av slitna idiomatiska uttryck och tomma klichéer visar å andra sidan att författarnas litterära ambitioner varit högre än förmågan, med andra ord att det rör sig om icke-professionella författare.

Några författare skriver ett drivet, effektivt språk med värderingar, attityder och metaforer som verkar inspirerade av Mickey Spillane, Ed McBain och liknande författare.

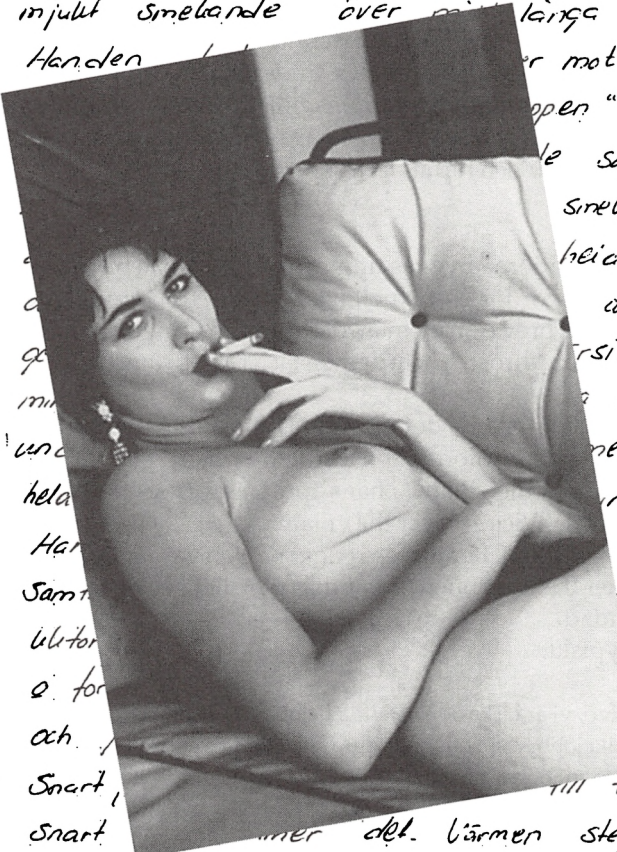
Stav- och språkfel är förhållandevis sällsynta. En jämförelse mellan originalbreven och de tryckta versionerna visar att redaktionerna gör mycket få ändringar i texterna. Det är däremot regel att redaktionen väljer andra, snärtigare, rubriker och signaturer än författarna.

Genreaspekter

Alla läsarbrev handlar om drömmar som går i uppfyllelse. De har likheter med flera traditionella folkloristiska genrer. Liksom *undersagan* för de läsaren med sig in i en fantasivärld, där drömmar förverkligas och önskningar går i uppfyllelse (berättaren får alltid ha samlag med den partner han/hon drömmer om), "alles klappt" (det drömda kärleksobjektet är aldrig ovillig, förhindrad, impotent eller menstruerande) och slutet är alltid lyckligt (en eller flera kraftiga, samtidiga orgasmer). I läsarbrevens samlagsbeskrivning tänjs tiden ut, enligt den princip som Bengt Holbek i sin analys av undersagor kallat *kvantifiering*, det vill säga att kvalitet uttrycks som kvantitet⁴. Läsarbrev

AR 11/91 2001- Inu 373.XX
Morgonstånd har guld imun!

Jag valnade av att jag kände en smekande hand över mina bröst. Bröstvärtorna var inte sena att reagera. Sedan så fortsatte handen att vandra längs hela min slanka kropp, upp över mina skuldror, och ett långt mjukt smekande över mitt långa blonda hår. Handen kom sedan mot min teddys

öppna "Att försöka
 le så lätt."
 smeka insidan
 hela kroppen,
 att stiga,
 försiktigt på
 var öppen
 smeka över
 klitoris.
 bröstvärtor
 min
 fortare
 stönanden
 ligga still.
 Snart, till tonlöse jag.
 Snart mer det. Värmen steg allt mer
 och fortare över mig. Hjärtat började att
 slå allt mer. Och mina innersta tankar och
 fantasier började få fart. "Att få slicka och

överdriver kontrahenternas skönhet och sexuella förmåga på ett sätt som påminner om *lögnsagans* hyperboler. Liksom *lögnsagan* handlar ju för övrigt också läsarbreven om ett slags jakt. Som regel saknar dock läsarbreven *lögnsagans* självironiska blink av samförstånd till lyssnaren⁵. De vill bli tagna på allvar.

Läsarbreven berättas i jag-form, i likhet med både *lögnsagan* och *memoraten*. I min analys har jag valt att placera breven på samma verklighetsplan som memoraten. Genom att betrakta dem som "berättelser om sexuella upplevelser", behöver jag inte ta ställning till om dessa upplevelser ägt rum i den yttre verkligheten eller i författarens fantasivärld.

Liksom *folksägnen* beskriver läsarbreven hur något oväntat, överkligt, plötsligt tränger in i en välkänd, trygg vardagsvärld. Och läsarbrevens attityd till det som berättas är densamma som i sägnerna: det har verkligen ägt rum.

Genren "läsarbrev" skulle alltså kunna definieras som "berättelser om sexuella upplevelser där berättaren antingen träder in i en drömvärld eller det drömda tränger in i berättarens vardagsmiljö". Dessa genremässiga karaktäristika har utformats i en sedan 1974 pågående växelverkan mellan redaktionernas redigeringar och författarnas kreativitet.

Innehåll och struktur

Berättartekniskt kan historierna byggas upp på två sätt. Den ena modellen (A) är: I. Berättaren redogör för en sexuell önskedröm. II. Drömmen går i uppfyllelse. Typiskt är ett brev från en man, där första meningen lyder: "Jag har alltid drömt om stora bröst." och den sista: "Min dröm hade blivit verklighet."

Med Propps terminologi⁶ skulle det motsvaras av funktionerna "Reconnaissance by the hero to obtain information about the villain" eller "The hero receives information about the villain" i hans "preparatory section" följt av någon form av funktion I. "Victory over the villain".

Den andra modellen (B) är: I. Berättaren redogör för en vardaglig situation utan sexuella övertoner II. Situationen förvandlas plötsligt och överraskande till att bli sexuellt laddad.

Följande citat är typiskt:

"Jag jobbar på Volvo, vi är cirka 30 anställda tjejer inom produktionen på min avdelning. Alla jobbar vi i enskilda rum två eller tre stycken. Ibland så händer det att man jobbar ensam också.

Det gjorde jag den här dagen. Det hade ringt för lunch, men eftersom jag hade lite extra att göra så jobbade jag över lite. Jag satt vid maskinen med ryggen mot dörren och hörde inte att det kom in någon.

Plötsligt kände jag ett par händer runt mina bröst."

Efter de bådas orgasm tränger verkligheten sig åter in i skildringen:

"[vi] låg några sekunder bredvid varandra fullständigt utmattade av upphetsningen. Maskinen hade stannat automatiskt eftersom materialet var slut. Lunchen var också slut och det hade ringt in för fem minuter sedan!"

Bland Propps funktioner motsvaras detta närmast av "Lack of a bride, of an individual" följt av "Acquisition accomplished by several helpers at once" eller "Liquidation of misfortune as the direct result of previous actions".

I mitt material finns nästan precis lika många berättelser av typ A som av typ B. Båda typerna berättas lika ofta av män som av kvinnor. I två av berättelserna av typ A beskriver kvinnliga författare hur mäns sexuella önskedrömmar uppfylls. Bägge dessa beskriver våldtäkter.

Strukturellt består breven av tre element:

1. En beskrivning av berättelsens tid och rum.
2. En beskrivning av en sexuell upplevelse.
3. En blick in i framtiden.

I berättelser av typ B finns dessutom ett element 1b, som markerar att en vardaglig situation ges en erotisk laddning.

Berättelsernas tid och rum

Berättelsernas tid och rum bestäms dels av berättarens kön och dels av berättelsens typ.

Kvinnornas berättelser utspelas till största delen i den egna bostaden medan männens berättelser är betydligt mera geografiskt utspridda. Bara 3 av 22 manliga berättelser utspelas i den egna bostaden. 5 äger rum på arbetsplatsen, 3 i partnerns bostad, 2 i naturen, 2 i en sommarstuga, 1 i en idrottshall, 1 på ett tåg, 1 på en långfärdsbuss, 1 i det egna garaget, 1 på en biograf och 2 i obestämda fantasivärldar.

I berättelser av typ A leder berättaren oss redan från början in i en sagolik fantasivärld, där gränsen mellan erotiska fantasier och deras förverkligande i det närmaste är upphävd. Tekniken är att författaren beskriver sina sexuella vanor och önskedrömmar för läsaren, till exempel hur väder, kläder och andra yttre omständigheter påverkar dem sexuellt. Så är det plötsligt det vädret eller berättaren bär just de kläderna och - vips! - befinner vi oss i de sexuella fantasiernas värld.

I denna sagovärld är alla hinder för den ohämmade sexualiteten avlägsnade. De yttre förhållandena är de bästa tänkbara. Det är sommar och sol, berättaren befinner sig borta från hemmet och vardagen: utomhus i trädgården eller vid en badstrand, på en dansrestaurang, på en främmande flygplats eller under fullmånen en ljum natt på en israelisk kibbutz. Tidpunkten är kvällar, helger eller under semestern, det vill säga sådana tid-

punkter när det finns utrymme för erotiska dagdrömmar.

I berättelser av typ B kommer den erotiska laddningen som en överraskning för berättaren. För att effekten skall bli optimal utspelas dessa berättelser på platser och tidpunkter där det normalt inte ges tillfälle till sexuella fantasier eller aktiviteter, till exempel på arbetsplatsen på dagtid. Också berättarens alldaglighet betonas. Några författare presenterar sig själva med ålder och bostadsort. Manliga författare talar ofta om vilket yrke de har.

Den erotiska uppladdningen

I berättelserna av typ B finns ett moment, som förvandlar en alldaglig och odramatisk situation till erotiskt explosiv. En tändhatt laddar den i sig ofarliga dynamiten med en potentiell sprängkraft, som kan brisera när som helst. De kvinnliga och de manliga författarna markerar inträdet av detta moment på olika sätt.

I kvinnornas berättelser laddas situationen helt enkelt genom att en initiativkraftig man aktivt tränger in i den passiva kvinnans värld, representerad av hemmet eller arbetsplatsen. Han gör det ofta ljudligt genom att bulta eller ringa på dörren eller genom en skarp telefonsignal. Ofta finns ett inslag av våld eller i varje fall kroppslig beröring.

I männens berättelser laddas situationen genom att en kvinna - som redan finns i mannens närhet - signalerar att hon är sexuellt villig. Kvinnans initiativ kan vara olika genomarbetat. I några fall har hon ett färdigt scenario för hela förförelseakten, i vilket den manliga berättaren sedan villigt spelar med. Oftare stannar kvinnans initiativ vid att hon svarar för den första inviten och därefter överlämnar åt mannen att fullborda det erotiska spelet fram till och med det kompletta samlaget. Det förekommer också att kvinnans initiativ begränsas till att hon svarar uppmuntrande på en framstöt från den manlige berättaren.

Berättartekniken är att framställa den manlige berättaren som fullständigt oförstående inför att en kvinna i hans närhet kan hysa sexuella känslor för honom. Sedan skall kvinnan övertyga honom om att detta trots allt är fallet.

En författare använder undersagans tretalsupprepning för att markera hur osannolikt han finner det vara att kvinnan i berättelsen verkligen skulle vara intresserad av honom:

Försök 1: Jag stod i dörren och gjorde mig beredd att gå. Men hon hade ingen brådska.

-Vill du inte ha ett glas vin först? frågade hon.

-Okej...

Försök 2: Ska vi sticka då? frågade jag

-Har vi det inte bra som vi har det nu?

Försök 3: Jag hade tänkt mig att gå ut och ragga en karl, sa hon frimodigt.

Det var så himla länge sedan jag hade en karl...

Jag visste inte riktigt vad jag skulle svara.

-Men man ska väl inte gå över ån efter vatten, sa hon menande.
 Hon skrattade till när hon såg mitt osäkra leende och lutade sig fram för att kyssa mig på kinden.

Först nu vågar berättaren tro att kvinnan menar allvar och som läsare har vi fått klart för oss att situationen är unik och överraskande. Berättaren har låtit oss förstå att han verkligen inte brukar bli förförd av främmande kvinnor och att den aktuella kvinnan är så attraktiv att han behöver få tre inviter innan han är övertygad.

Samlaget

Berättelsernas tyngdpunkt såväl tematiskt som kvantitativt utgörs av en saklig och detaljerad beskrivning av ett eller flera samlag. Vanligen upptar samlagsbeskrivningen 70-80% av den totala textmängden i berättelserna. Det är i denna beskrivning som själva önskedrömmen konkretiseras. Läsarbrevens beskriver idealsamlaget.

Jämförelser med sexbrev publicerade i äldre tidningsårgångar visar att det existerar modevågor även inom sexuallivet. På 1970-talet, då begrepp som "kollektivism" och "gemenskap" var honnörsbegrepp, handlade många läsarbrev om gruppsex. Däremot förekom inte analsex eller ejakulation i kvinnans ansikte, vilket de gör i 1990 års läsarbrev. Jag gissar att författarna låtit sig inspirera av varandra och av tidningars stillbildsserier och pornografiska filmer. I det individualistiska 1990 finner man också brev där ensamma kvinnor berättar om hur de tillfredsställer sig själva.

1990 års idealsamlag inleds med kyssar och smekningar, som följs av oral stimulans av könsorganen och vaginalt samlag framifrån och bakifrån. Samma ingredienser i samma ordningsföljd innehåller för övrigt majoriteten av de pornografiska filmer som visas offentligt eller finns att hyra i videobutiker. Allt fler nordamerikanska pornografiska filmer från 1980-talet har börjat framställa analt samlag som det önskvärda klimax på en kärleksstund. Några av de svenska läsarbrev från 1990 beskriver också anala samlag, måhända inspirerade därtill av sådana filmer. Utövare av speciella former av sexualitet (till exempel manlig homosexualitet, sado-masochism, bizarr, läder- eller gummifetischism, toalsex, transvestism) har sina egna facktidsskrifter och skriver knappast till de här aktuella tidningarna som främst vänder sig till heterosexuella män.

Nedanstående tabell visar deltagarna i de sexuella handlingarna samt kön på brevens författare:

	Antal brev	man	kvinnor
1 man och 1 kvinna	31	18	13
1 kvinna och flera män	5	1	4
1 man och flera kvinnor	4	2	2
2 kvinnor	3	-	3
ensam kvinna	2	-	2

40 av de 45 breven beskriver alltså heterosexuella samlag, om än ibland med flera deltagare. Homosexuella handlingar mellan kvinnor beskrivs i 7 brev, varav 5 med kvinnliga författare. 2 kvinnliga författare beskriver hur de tillfredsställer sig själva.

En blick in i framtiden

En tredjedel av breven slutar med att berättaren vänder sig direkt till läsaren med en försäkran om att det sexuella förhållandet har fortsatt. Denna försäkran är i det närmaste lika vanlig i mäns som i kvinnors brev. Ett axplock ur breven ger en uppfattning om hur denna försäkran kan utformas:

”Om vi träffades igen? Självklart! Varje dag i, få se nu, sex år och längre blir det säkert.” (Kvinna)

”Nu brukar jag jobba över ganska mycket, som ni kanske förstår.” (Kvinna)

”Efteråt förstod vi bägge två att det här bara var början på vårt förhållande.” (Kvinna)

”Det behövdes inga ord, våra läppar möttes som bekräftade att vi skulle bli man och hustru.” (Man)

”Johan och jag började kila stadigt.” (Kvinna)

”Hur det slutade? Det kan jag skriva en hel bok om...” (Man)

Det direkta tilltalet riktat till läsaren markerar att författaren förflyttar sig (och oss som läsare) från den tidpunkt då upplevelsen ägde rum till den tidpunkt då brevet skrivs. Berättartekniskt fungerar denna försäkran som en markering till läsaren att just denna berättelse är slut. I berättelser av typ A lämnar vi den sexuella fantasivärlden, i berättelser av typ B har den erotiska spänningen laddats ur. I bägge fallen återvänder vi till den vanliga, vardagliga verkligheten. Men samtidigt och framför allt innebär ju försäkran ett löfte till läsaren att den magiska upplevelsen både teoretiskt *kan* upprepas och i praktiken *har* upprepats i tidrymden mellan berättelsens presens och brevets presens. Som läsare får vi alltså författarens tillåtelse att fortsätta att fantisera kring de huvudpersoner som brevet har presenterat för oss. Denna tänkta multiplikation av upplevelsen har förstås också syftet att i våra tankar mångdubbla den njutning⁷ författaren har låtit oss vara med om att dela.

Funktioner

Den folkloristiska analysen av materialet visade att läsarbreven har kommit

9

AR 6/91 Kvinna 300.- *120338.XX*

Jag är en tjej på 21 år som för några år sedan bodde i Göteborg. Jag tänkte berätta om en sexepisod som hände mig och min bästa kompis den sista sommaren som jag bodde där.

Vi brukade ofta gå och bada och det gjorde vi också den här speciella söndagen i juli. Vi låg och solade på gräsmattan, strax bredvid oss låg en snygg kille på gissningsvis ca 30 år. Han var väldigt solbränd och hade rött kortsnagat hår.

Vi började prata med honom och efter några timmars bekantskap föll det sig helt naturligt att han följde med oss hem till min lägenhet. På vägen hem handlade vi lite mat och Tommy, som han hette, ordnade till en läcker måltid.

Vi fnittrade, skålade, pratade om allt mellan himmel och jord tills Tommy plötsligt slutade le. Han sa att alldeles stilla och tyst. Han böjde sig fram och utan att röra vid mig kyssade han mig helt spontant. Först helt oskyldigt, men efter en stund kände jag hur hans tunga letade sig in i min mun och hittade min.

Vi förenades i en lång och passionerad kyss. Lika plötsligt som han börjat drog han sig ifrån mig. Jag såg då att hans hand låg på min kompis Marias axel och förstod att han hade smekt hennes nakna hals och axlar samtidigt som han hade kyssat mig.

Vi åt färdigt och gick in i mitt vardagsrum, som också fungerar som sovrum och domineras av en ofantlig dubbelsäng under fönstret.

Vi satte oss i sängen och lyssnade på musik. Maria som bröt stillheten. Hon reste sig sakta på knä och började lösa upp sig på ryggen. Fjärrlätt började hon smeka av sig bröstet. Jag kände hur det brände till mellan min upphetsad och kåt av min väninnas stripte. Maria sjönk ner på ryggen och hennes pek började hon ta av sig byxorna och med ena handen jag böjde mig ner och lät mina händer mot den blonda triangeln. Samtidigt kramade jag in och kramade försiktigt min väninnans jeansen.

Han gjorde det sakta, samtidigt som honon blev jag allt mer upphetsad och på jag hans hårda kuk mot sin bak.

När jag lät min tunga leta sig fuktigheten i hennes fitta så trängde jag in och ut förde han sin stora lem i mig.

Jag slickade och sög på Marias fitte drog Tommy sig ur mig och välte bort sig rullade runt så att Maria kom att ligga den upphetsande synen av att se en kuk

Min mun och tunga lekte över Marias ut i henne. För varje gång han sköt in

Lika plötsligt som förra gången, d jencen att han körde in sin kuk i min ansikte mot min hårbuske. Hon lät tung stönade och flåttade och det gjorde

Tommys kuk for in och ut i min mun mig tills orgasmen kom, rasade Maria, som hade blivit efter, var glad som jag kysste henne och masserade sin vållust.

att utgöra en särskild genre av berättelser uppbyggd enligt två strukturella huvudformer och med vissa återkommande innehållsliga element. Den stiliserade formen och den tydliga anpassningen till en kollektiv tradition tillmäter all folklöre en sorts anonymitet som gör den lämplig som kanal för att kommunicera tabubelagda ämnen. Beträffande läsarbrevet förstärks denna anonymitet ytterligare genom att breven publiceras under signatur. Detta får följder för bedömningen av brevens innehåll. För det första kan författarna riskfritt avslöja sina allra intimaste hemligheter och för det andra är det tillåtet att fantisera så fritt som genrens ramar tillåter.

För författarna fyller läsarbrevet antagligen funktionen att de ger tillfälle till att berätta om och därmed bearbeta sexuella upplevelser och fantasier. Bland män skänker det prestige att vara en lyckosam erövrare, bland kvinnor att kunna skänka mannen tillfredsställelse och njutning. Läsarbrevet är den moderna tidens motsvarighet till drängarnas skryt på stallbacken och pigornas skvaller vid brunnen. Men läsarbrevets författare slipper titta sin publik i ögonen. De påhittade signaturerna skänker en behaglig anonymitet som uppmuntrar till att förbättra och tillrättalägga historierna.

För läsarna ligger sexbrevets funktion väl i att de tillfredsställer nyfikenheten på att få veta om andra har samma sexuella erfarenheter och fantasier som man själv. Somliga kanske anammar läsarbrevets idealsamling som norm och försöker anpassa sitt eget sexualliv därefter. För andra stannar kanske läsarbrevet på ett fantasiplan som en stimulans i det egna sexuallivet eller som en ersättning för dem som saknar sådant.

För alla är budskapet i berättelserna att perfekta och moderiktiga sexuella upplevelser kan bli verklighet för vem som helst, när som helst. Din erotiska önskedröm kan komma att uppfyllas! Din tråkiga vardag kan plötsligt komma att laddas med explosiv sexualitet! Om detta vore självklara sanningar skulle de knappast behöva upprepas i tidning efter tidning, vecka efter vecka, år efter år. Detta envetna återupprepande av drömmar och fantasier påminner om en kollektiv magisk ritual, där deltagarna försöker uppnå ett önskat tillstånd genom att oförtröttligt, om och om igen, påstå att det redan existerar. I stället bekräftar det att författarnas och läsarnas sexuella verklighet *inte* ser sådan ut, deras drömmar uppfylls *inte*, deras vardag laddas *inte* med erotik. Därför behövs "Läsarnas sexbrev".

Noter:

- 1 Utan att ha tillgång till någon statistik vågar jag gissa att förhållandena är liknande i Danmark, Finland och Norge.
- 2 Artikeln är en bearbetad version av det inlägg jag höll vid den nordiska etnolog- och folkloristkongressen i Ystad i juni 1991.
- 3 Det är möjligt att vissa manliga författare har utgivit sig för att vara kvinnor. Rent tekniskt kan den manlige författaren använda en kvinnlig bekants namn eller adress eller ange initialen till sitt eget förnamn och i texten påstå att författaren är en kvinna eller avstå från att lösa ut postanvisningen med

arvodet. Avsikten med ett sådant förfarande skulle vara att det tillåter den manlige författaren att gestalta sina fantasier och önskedrömmar om en kvinnas sexuella reaktioner.

4 Holbek 1987, sid 443f; Holbek 1989, sid 27.

5 jfr Rooth 1983, sid 34-40.

6 Propp 1968.

7 Enligt fotografen Jan Dahlqvist som ingick i redaktionen för tidskriften Cupido kallar herrtidningarnas redaktioner läsarbrev för "runkbrev" och publicerar dem för att stimulera fantasin hos läsare som vill onanera. Intervju 23 juli 1991.

Litteratur:

Holbek, Bengt 1987: Interpretation of Fairy Tales. Helsingfors.

Holbek, Bengt 1989: Tolkning af trylleeventyr. Köpenhamn.

Propp, Vladimir 1968: Morphology of the Folktale. Austin/London.

Rooth, Anna Birgitta 1983: Från lögsaga till paradis. Uppsala.

Forfatterpræsentation:

Ulf Palmenfelt Fil dr. Forskningssekreterare vid NIF, Åbo. Har arbetat med nutids folklore, barntradition, vitsar, massmedia. I doktorsavhandlingen tillämpades ett modernt folkloristiskt perspektiv på arkivmaterial från 1800-talet.

"La Force". Kobberstik af Lucas Van Leyden. Den Kongelige Kobberstiksamling, Statens Museum for Kunst, Sølvgade 50, DK-1307 København K. Foto: Hans Petersen.

Önskedröm och överraskning, men på vems villkor?

av Denise Malmberg

Jag har blivit ombedd att utifrån forskningsetiska aspekter kommentera Ulf Palménfelters artikel, *Önskedröm och överraskning*. Innehåll och funktion i „Läsarnas sexbrev“. Det har onekligen varit en uppgift som inte lämnat mig oberörd, ty det är förvisso en bitvis roande men framför allt en oroande artikel. Jag har valt att avgränsa etikkbegreppet till att diskutera författarens hållning till och behandling av sitt forskningsobjekt för att belysa vikten av ett vetenskapspolitiskt ställningstagande. Med detta avser jag en medvetandeprocess som går djupare än ett reflexivt förhållningssätt.¹

I efterdyningarna till de stora uppgörelserna med den positivistiska kunskapstraditionen slogs fast att ett ämnes begreppsapparat är politisk varvid detta begrepp tolkades i traditionell mening enligt en höger - vänster, idealistisk - materialistisk, borgerlig - marxistisk skala. Starkt förenklat stod, och står fortfarande, en strid mellan att vara för eller emot en objektiv vetenskapssyn, vilken oavsett ståndpunkt uppfatta(de)s som könsneutral. Även inom den parallellt framväxande kvinnoforskningen underströks den politiska dimensionen i kunskapsprocessen. Men till skillnad från den maskulina diskursens definition av begreppet politisk, inkluderade feminismen i denna term också kön som en central analytisk kategori. För kvinnoforskarna har även forskarens kön betydelse genom sina erfarenheter och de skilda könpositioner som män och kvinnor tillskrivs i samhället eller kulturen. Enligt kvinnoforskningen är således både könsdimensionen och forskarens eget kön aktiva i forskningsprocessen. Det tvingar fram en problematisering av könets betydelse, som vanligen osynliggörs i både forskningen och samhället.

Den teoritradition och de metodiska perspektiv, som forskaren utgår ifrån, får enligt denna subjektiva vetenskapssyn konsekvenser och inverkar direkt på val av problemområde(n) och frågeställningar, analys och tolkning av data/det empiriska underlaget i varje undersökning (jfr Taksdal och Widerberg 1992). Visserligen hävdas ofta att en metod i sig är objektiv, men i den stund den börjar tillämpas (enligt min mening redan vid själva valet av metod) präglas metoden av de perspektiv (t.ex. selektionen av variabler, motiv, fårgor m.m.) från vilka undersökningen görs och detta oavsett i vilken fas: datainsamlingen, bearbetningen eller analysen av data och slutsatserna.

Forskningsprocessen är ett kontinuum av val vilka inverkar på slutresultatet. Poängen med mitt resonemang är att dessa val inte görs eklektiskt, vilket är det vanliga, eller oreflekterat, utan utgår från ett ansvar och en medvetenhet hos forskaren inte minst vad gäller de normativa implikationer som de olika valen/perspektiven medför.

Jag menar att som forskare är det således viktigt att klargöra eller åtminstone göra klart för sig såväl sina perspektiv som sina teoretiska och metodiska utgångspunkter eftersom dessa ger uttryck för grundläggande värderingar och reflekterar ett vetenskapspolitiskt ställningstagande, vilket har en direkt forskningsetisk implikation som sträcker sig utöver den enskilda forskningsuppgiften. För mig är detta ett av de mer grundläggande problemen i artikeln „Önskedrömmar och överraskningar“ och det får mig inledningsvis att undra vad som är den vetenskapliga drivkraften till studien.

Vad vill författaren egentligen med denna undersökning?

Är den avsedd som ett led i en genreanalytisk diskussion, varvid folkloristiska metoder tillämpas på ett icke-traditionellt ämnesområde? Förvisso finns ansatser till en sådan analys, men den är alltför svepande och lättvindig för att inge trovärdighet. Forskaren kan inte undgå sitt ansvar genom att säga sig tillämpa „genreaspekter“ på sitt material, vilket för övrigt helt omotiverat förutsätts forma en egen genre. Jag vill hävda att artikelförfattarens tillämpning av genreaspekter enligt en synnerligen diskutabel s.k. plockmetod är ett kamouflage för att ge studien en vetenskaplig status.

Dessutom förutsätts en självklar förtrogenhet med en vetenskaplig terminologi, vilket kan försvaras i en läsekrets av folkloristiska forskare. I publicerad form blir effekten däremot att somliga läsare av samma text exkluderas även i en tidskrift som Nord Nytt vilken jag utgår från har som målsättning att vända sig till en tvärvetenskapligt inriktad publik. Jag menar att man som forskare måste ta ansvar även i denna del av kunskapsprocessen genom att åtminstone motivera sina val, inte minst av Propps två funktioner, och ställningstaganden.

En betydligt väsentligare fråga anser jag vara huruvida genreanalys, enligt tillämpad form i artikeln, är en fruktbar metod att analysera den anförda frågeställningen, som implicerar ett funktionsperspektiv, eller ej? Med tanke på de schablonmässiga slutsatserna finns det anledning att ifrågasätta detta. Oklarheten förstärks av en ständig vacklan om fokus skall ligga på en analys av texten, vilket i sig motiverar det metodiska valet och systematiseringen av brevens strukturella innehåll med bl.a. anförande av de klassiska etnologiska dimensionerna tid och rum, eller kontexten eller kanske ett samspel mellan text och kontext? Det senare antyds av syftet, som har en dragning åt litteratursociologi. Dock analyseras inte breven i sin publicerade kontext, d.v.s. utifrån sin palts och funktion i tidningen, vilket inte är omotiverat bland annat med hänsyn till hur redaktionen väljer att illustrera läsarnas s.k. „önskedrömmar“.

En ytterligare förvirring råder kring det empiriska underlaget. Jag tolkar det som att urvalet är begränsat till de läsarbrev som publicerats under den angivna perioden och inte, som inledningsvis antyds, de opublicerade. Redaktionen har därmed gjort en selektion som är betydelsesfull ur analysynpunkt och vilken avsevärt beskär syftet att söka efter andra bevekelsesgrunder till att man författar brev av denna karaktär än den ekonomiska. Att det föreligger ett samspel mellan läsarbrevens författare och redaktionen, likesom den påverkan den senare har och har haft på brevens innehåll, är också ett påpekande artikelförfattaren själv gör dock utan att detta följs upp i analysen. Parantetiskt ställer jag mig i detta sammanhang mycket tveksam till artikelförfattarens slutsats att breven har en terapeutisk funktion.

Vad jag vill komma åt med mina kritiska nedslag är att det enligt min mening måste finnas en vetenskapspolitisk medvetenhet i valet av problemformulering och metod(er), som är konsekvent i relation till det empiriska underlaget. Det räcker inte med att ha exempelvis ett intressant material, som jag vill hävda läsarbrev utgör, och att läsningen av dessa görs i enlighet med vedertagna vetenskapliga kriterier, vilka i artikeln är av såväl kvantitativ som kvalitativ art. Artikelförfattaren nämner bl.a. brevförfattarnas kön och geografiska eller snarare demografiska tillhörighet, liksom deras språkliga fallenhet och litterära påverkan. Likaså tas flera intressanta kriterier upp som rör berättelsernas form och funktion. Många av de i artikeln anförda kriterierna är för övrigt båda centrala och intressanta, men merparten varken fördjupas eller relateras till syftet, än mindre problematiseras. Funktionslöst hänger de i luften likt frustrerande aptitretare. Även de ger därför intrycket att vara mer eller mindre eklektiskt tillgripna för att ge undersökningen en vetenskaplig karaktär.

Distansering och avståndstagande

Jag förleds till att tro att den egentliga drivkraften är att ta upp ett ämne, som i författarens ögon framställs lika förbjudet lockande som amn tidigare framställde sekelskiftets boudoir-damer. Denna åsikt är inte föranledd av ett etiskt ställningstagande från min sida att somliga ämnesområden skulla vara mer forskningsvänliga än andra. Tvärtom. Det är väsentligt att forskningen analyserar ämnesområden som detta, inte minst genom att det ger uttryck för värderingar av könstillhörighet. Dilemmat är mera forskarens attityd till och behandling av sitt ämnesval.

Till skillnad från sekelskiftets antropologer, som med både erotisk och pornografisk blick fördjupade sig i naturfolkens sexuella uttrycksformer, så uppfattar jag nämligen att författaren redan inledningsvis anser sig nödgad att rättfärdiga sitt ämnesval. Som artikelläsare blir jag härigenom genast införstådd med att jag skall få ta del av ett tvetydigt material; i slutfasen inrangerar dock artikelförfattaren dess innehåll - utan minsta belägg - bland tabubelagda ämnen. Jag antar att avsikten är att ge det en vetenskaplig sta-

tus.

Ett centralt forskningsetiskt problem är artikelförfattarens sätt att vetenskapligt positionsbestämma sitt ämne, vilket tar sig mycket subtila och raffinerade uttryck just genom att förrädiskt kläs i vetenskapliga termer. Ett av sätten är författarens behov att skydda läsarna av herrtidningar, i vilka sexbrev publiceras. Läsarna är huvudsakligen män, vilket tas för givet. Detta berörs dock endast i förbifarten, och då i form av ett konstaterande att det handlar om heterosexuella män. Hur kan man slå fast detta på så lösan grund? Snarare ger detta fastställande uttryck för den utbredda uppfattningen, som innefattas i begreppet „the primacy of the penis“ (Caplan 1989) eller institutionaliseringen av heterosexualitet. Skyddandet av läsaren sker genom en till synes motsägelsesfull tidsmässig kontrastering: läsarens tillfälliga förhållande till herrtidningar ställs emot dessas permanente innehåll av sexbrev. Men der senare är en förutsättning för det förra! Läsaren tar nämligen ingen risk genom sitt tillfälliga förhållande till tidningen. Han vet att sexbrev finns där. Konstant. (Jag vill i detta sammenhang inflika att detta förhållande knappast är oväsentligt som bevekelsegrund till att läsarbrev skrivas).

Ett annat likartat uttryck för behovet att försvara en läsare av herrtidningar är den flyktiga upplysningen att denne endast „bläddrat“ igenom tidningen. (En stilla undran från min sida: hur är det möjligt att utifrån en enstaka „bläddring“ kunna notera, som artikelförfattaren hävdar, att en spalt är regelbundet återkommande?). Jag ifrågasätter i sig inte att så är fallet, men denna information måste i så fall problematiseras med tanke på det anförda syftet. Värför författar man brev av detta slag om de på sin höjd ögnas igenom av sporadiska läsare?

Författarens identifikation ligger uppenbarligen bland de tillfälliga läsarna av herrtidningar. Men det finns en markant skillnad. Han är det i egenskap av forskare. Därigenom understryks en distansering till de andra tillfälliga läsarna. Det intressanta är att redaktionens terminologi, läsarnas sexbrev, alluderar på en implicit samhörighet läsarna emellan, en delad värdegemenskap av sexbrevens innehåll. Detta är också något som artikelförfattaren anspelar på. Att läsa sexbrev är således inte enbart envägs-kommunikation mellan läsare och text, det föreligger en återkoppling mellan läsare - text - läsare. Författarens distansering ger därmed uttryck även för ett avståndstagande, som döljs under en vetenskaplig täckmantel. Jag tolkar denna friktion mellan identifikation (läsarrollen) och distansering (forskarrollen) som symptom på en oreflekterad hållning mellan en objektiv och subjektiv vetenskapssyn.

Det vetenskapliga incitamentet fungerar även som ett medel att markera en attityd av avståndstagande inte bara till själva ämnesvalet utan även till undersökningsobjektet (läsarbrev) och dess författare. Avståndstagandet sker genom både en objektifiering och en (de)klassificering (läsarbrevens författare definieras exempelvis som ömsom icke-, ömsom halvprofessionelle

sic!). Denna typ av föringning eller marginalisering är en klassisk form av härskarstrategi (Ås 1980) och är ett implicit perspektiv som inte sällan kommer till uttryck i en förment objektiv vetenskapssyn.

Till detta forskningsetiska problemen vill jag även räkna det redan på flera ställen påtalade förhållandet att författaren gör tolkningar och drar slutsatser utan att motivera hur eller varför, samt att han sedan transformerar dessa till att äga generell giltighet. Jag har svårt att frigöra mig från min misstanke att den vetenskapliga behandlingen av sexbreven har ett samband med artikelförfattarens implicita attityd att detta är ett i mycket specifik bemärkelse tvetydigt material. Det leder till den självklara frågan, som jag dock låter vara retorisk, i vems ögon?

Vad som också är ett dilemma är avsaknaden av en diskussion om hur författaren förhåller sig till det i artikeln synnerligen centrala begreppet sexualitet. Det är förvisso ett synnerligen svårdefinierat begrepp genom sina mångtydiga innebörder och uttrycksformer såväl strukturellt symboliskt som individuellt, men det försvarar inte den glidning (om uttrycket tillåts i sammanhanget) som görs mellan sexuell, erotisk och pornografisk. De olika begreppen har kontextuellt skilda innebörder, varvid inte minst köns- maktdimensionens konfiguration ur tolkningssynpunkt är väsentlig. Jag menar att det inte är forskningsetiskt försvarbart att vara omedveten om vare sig den omfattande forskning som finns på detta område eller den distinktion inte minst från maktsynpunkt, som de olika begreppen representerar

Det evigt manliga

I den synnerligen mansfokuserade värld, som kommer till uttryck i herrtidningar, tas vanligen de förekommande kvinnorna så för givna att de osynliggörs som kön. Det är därför en lovvärd ansats att artikelförfattaren beaktar könsaspekten vad gäller såväl författarna till läsarbreven som aktörerna i desamma.

Onekligen är det ett intressant förhållande att författarna av de publicerade läsarbreven könsmässigt fördelar sig till i princip lika många kvinnor som män under den korta tidsperiod som denna undersökning omfattar. En av de frågor som detta förhållande väcker rör relationen mellan det förutsatta antagandet att läsarna av herrtidningar huvudsakligen är män och att det föreligger en form av interkommunikation mellan dessa manliga läsare och underförstått manliga författare till sexbreven vad gäller brevens innehåll. Vad betyder det då att hälften av skribenterna är, eller uppger sig vara, kvinnor? Denne fråga kan länkas till det förhållandet att redaktionen, för att garantera författarna deras anonymitet, valt bort alla personliga upplysningar utom respektives könstillhörighet. Indikerar detta en signifikans från tolkningssynpunkt, vilken understryker värdet av en problematisering från ett könsperspektiv? I detta sammanhang hade det varit av intresse, om artikelförfattaren diskuterat betydelsen av de berättelser som återger antingen en lesbisk relation eller en ensam onanerande kvinna. Understryker de en

objektifiering av kvinnan som kön för att skänka mannen sexuell njutning eller återspeglar dessa berättelser en förändring ifråga om läsarnas kön?

Det är också klart att författarnas kön inverkar på berättelsernas såväl episka utformning som tids- och rumsaspekten. Artikelförfattaren begår dock det klassiska misstaget att vid angivandet av kvantitativa data endast vara detaljerad i fråga om det ena könet, i detta fall de manliga berättarna/författarna. Dessa framställs som varande mer varierade vad gäller valet av den rumsliga aspekten, trots att den fortsatta texten direkt motsäger denna slutsats.

Den springande punkten är mindre artikelförfattarens etiska omedvetenhet ifråga om den metodiska hanteringen, mer hans essentialistiska könsuppfattningen. Den fabulöst stereotypa synen på män som det aktiva och initiativrika könet och kvinnor som det passiva och mottagande könet ifrågasätts överhuvudtaget inte. Ändå framgår det av de anförda exemplen att förhållandet kan tolkas som det direkt motsatta! Det är kvinnan, som likt Eva i Lustgården, styr scenariot. Den intressanta frågan blir då på vems villkor?

Av hävd associeras det manliga könet med ett rationellt och logiskt tänkande. Hans agerande anses vara medvetet och strategiskt. Han tar sitt ansvar. Men vid sexuella eller erotiska handlingar tillåts en man överskrida sina handlingsgränser och han kan låta det emotionella dominera. På ett symboliskt plan innebär dock den manliga erektionen en konflikt genom att sätta det manliga förnuftet ur spel. Samtidigt skyddas han som kön av mångfaldens lag, vilket leder till att han befrias från allt ansvar för sina handlingar. I stället får kvinnan genomgående bära skulden för hans agerande (jfr Malmberg 1991). Det är hennes fel att han blir förförd, vilket understrykes av att han utkämpat en inre kamp innan han fallit för hennes frestelser. (En andra stilla undran: vari ligger det logiska i artikelförfattarens påstående att mannen behöver tre inviter, innan han faller, eftersom kvinnan är så attraktiv?)

Läsarbrevens belyser, enligt min mening, på ett intressant sätt den rådande könsstrukturen i vår tid. En sådan tolkning förutsätter emellertid att kvinnor som kön problematiseras och inte, som i artikeln, endast adderas till det normativa könet, mannen, vilket framställs som vore det könsneutralt. Då skymmer man det faktum att det rör sig om en manlig diskurs, i vilken kvinnan betraktas som ett objekt i en alldeles bestämd bemärkelse. Detta maskulina perspektiv genomsyrar, enligt min mening, också artikeln som utdunstar en atmosfär av „oss-grabbar-emellan“ -mentalitet (t.ex. tas för givet att läsarbrevens författare, som dock till mer än hälften uppger sig vara kvinnor, hämtat sin inspiration från typiskt manliga författare såsom Mickey Spillane och Ed MacBain; liksom själva idén om idealsamlaget), vilken förstärks av det falliska symbolspråket (t.ex. „framstöt“ eller „en initiativkraftig man aktivt tränger in“).

Idealsamlag -för vem?

Berättelserna återspeglar ett maktspel som på klassiskt vis gestaltas i form av en mer eller mindre symbolisk jakt eller kamp anförd av en manlig hjälte, och där kvinnan med den oreflekterade könsbestämningen i Propps tillämpade funktion, är „the villain“ eller skurken som skall betvingas eller snarare nedläggas. Segern, eller mer maskerat „önskedrömmen“, uppnås genom samlaget som når sin fullbordning genom orgasm -helst i pluralis.

Att konsumgånge är ett centralt motiv i läsarnas sexbrev är föga ämnat att förvåna. Inte heller att de sexuella upplevelserna i dessa brev är inspirerade av såväl erotiska som pornografiska bilder/filmer och att de följer vad artikelförfattaren anger som modetrender. (Idag är för övrigt den gravida kvinnan ett attraktivt pornografiskt objekt.) Detta är sannolikt en väsentlig orsak till läsarbrevens säljattraktion. Poängen är dock, till skillnad från vad artikelförfattaren hävdar, att den sexuella berättelsen utspelar sig i miljöer, som är vare sig exotiska eller från vardagen avvikande, och att den är kittlande nära en gränsoverskridande situation. Det är verklighet som redan existerar, just därför är den attraktiv.

Läsarnas sexbrev ger, enligt min mening, uttryck för en tydlig legitimering av en sexualiserad livsstil symboliserad genom „det ideala samlaget“. Med detta perspektiv blir det högst oroande att det i artikel saknas en diskussion av relationen mellan författarens „tes“ att idealsamlaget är ett framträdande tema i läsarnas sexbrev och de förekommande inslagen av våld. Ingen kan idag vara okunnig om att både våldtäkt och sexuella trakasserier („Plötsligt kände jag ett par händer runt mina bröst“), vilka båda är förekommande motiv i de undersökta breven, är realitet för många kvinnor.

Våldtäkt är inte begränsat till speciella miljöer, medan sexuella trakasserier däremot till väsentlig del är ett arbetsplatsproblem och hit räknar jag då även studiemiljöer. Det vet alla att litet erotisk spänning mellan könen skänker extra krydda åt den dagliga lunken i arbetslivet - eller hur? Är det inte så det framställs även i läsarnas sexbrev? Men lika litet som våldtäkt har sexuella trakasserier med erotik att göra. Det handlar i båda fallen om ett maktmisbruk, där utövaren använder sexualiteten som redskap för att förnedra och kontrollera motparten. Det finns således alltid både vid våldtäkt och sexuella trakasserier en över- och underordnad relation och i majoriteten av fall är den senare en kvinna.

Den latente rädsla som emanerar ur denna potentiella förnedring och kontroll innebär i ett vidare perspektiv en stark begränsning av synnerhet kvinnors rörelsesrum. Kvinnor tvingas se det „naturligt“ att vara rädda vare sig hon rör sig i det offentliga rummet, på arbetsplatsen eller, och här inte minst, i hemmet.

Det är viktigt att ha detta i åtanke, ty för vem, undrar jag retoriskt, är det upphetsande att mot dessa motiv runka sig till (ett uttryck med odiskutabel manlig könstillhörighet) sexuell tilfredsställelse? Kan den manliga könsmakten ta sig tydligare uttryck? För mig är detta skäl nog att fördjupa

Denise Malmberg

den forskningsetiska diskussionen om forskarens ansvar och medvetenhet i den viktiga kunskapsprocess som vi alla är aktivt medverkande i.

Noter:

- 1 Jag vill här rikta ett varmt tack till mina kolleger Ulrika Johnsen och Mona Eliasson för givande diskussioner och kritiska synpunkter

Litteratur:

Caplan, Pat (red.) 1989: *The Cultural Construction of Sexuality*, London & New York: Routledge.

Malmberg, Denise 1991: *Skammens röda blomma? Menstruationen och den mensruerande kvinnan i svensk tradition*. Uppsala.

Taksdal, Arnhild & Widerberg, Karin (red.) 1992: *Forståelser av kjønn i samfunnsvitenskapenes fag og kvinneforskning*. Oslo: Ad Notam Gyldendal AS.

Ås, Berit 1980: *De 5 hersketeknikker: Om ufarliggjøring av fiendens våpen*. I: *År bog for kvinderet*. København: Juristforbundets Forlag.

Forfatterpræsentation:

Denise Malmberg, FD. Centrum för kvinnoforskning. Uppsala universitet
S:t Johannesgatan 21 nb. S-753 12 Uppsala.

Kunstindustri og design

Dansk møbeldesign 1925-50

Af Rikke Kruse

Danmark er på landkortet blot en lille, uanselig prik, men inden for møbelkunsten i dette århundrede har vi formået at skabe os et ry langt ud over vore grænser. Navne som Klint, Wegner og Arne Jacobsen er kendt vidt og bredt og står for dansk kvalitet og tradition både her og i udlandet.

Artiklen her omhandler perioden omkring 1925-50, som er domineret af den funktionalistiske ideologi, der startede omkring første verdenskrig. Denne ideologi præsenteres kunstnerisk og teoretisk; drømmen om at reformere menneskene og i særdeleshed arbejderne.

Funktionalismen er en stilretning, der opstod i Europa omkring første verdenskrig med særligt udspring i Bauhaus i Weimar, Le Corbusier i Frankrig og Arts and Craftsbevægelsen i England (slutningen af det 19. århundrede). Retningen er ydermere en fuldstændig ideologi, der bygger på en demokratisk lighedstanke. „Det er et humant og socialt synspunkt, hensynet til mennesket indenfor helheden, i modsætning til de idealer, der stammer fra det klassesdelte samfund, fra enevældens tid og fra det udlevede bourgeoisie.“ (Kristensen, 1963, s. 11). Humanisme, menneskelig fornuft og samfundets krav er kodeord og rettesnor for den funktionalistiske bevægelse, der rent praktisk i Danmark agiterede og arbejdede for bedre boliger, skoler og levevilkår generelt for folket.

Funktionalismen opstod i takt med den generelle kulturkritik, der bølgede over Europa omkring 1914. Dadaister og senere surrealistere er blot udkrystalliseringen af protesten mod den kulturform, der kaldes „den borgerlige, victorianske ... klunketid“ med „forlørne“ og dobbeltmoraliske idealer, med „hyklere“ og „sentimentalitet“ (Kristensen, 1963, s. 7) og ikke mindst med udtalte klasseforskelle. Nu skulle der renses ud i de gamle livsanskuelser, og en ny tid med krav om fuldstændig ærlighed og lighed i samfundet var målet for kulturkritikerne, hvilket rent praktisk skulle nås via bedre boliger og en klasseløs byggeskik.

Alle disse tanker og idealer kunne være vedblevet at være teori om ikke tiden havde været så gunstig og modtagende. Efter 1. verdenskrig var der enorm mangel på boliger, dels pga. befolkningsekspllosionen i hele det fore-

gående århundrede og dels pga. den store tilflytning til byerne fra landet. Lejlighederne i byerne var få, små og dårligt indrettede og uden ordentlige sanitære forhold. I Tyskland, hvor problemerne var endnu større, eksperimenteredes med den optimale udnyttelse af minimale lejligheder, hvor alt var gennemtænkt til mindste detalje; brugselementer kunne trækkes ud fra vægge, ned fra lofter og frem fra skuffer og skabe, som fx. i Frankfurterkøkkenet fra 1920'erne, hvor standardisering og rationalisering var fuldstændig gennemført.

Herhjemme ønskede man ligeledes store forbedringer i boligstandard, specielt for de mindrebemidlede arbejdere, hvis smag man ligeledes ville vende fra de gammeldags skønvirkemøbler (de nyklassicistiske, gotiske eller andre stilimerede møbeltyper), og vende dem mod mere tidssvarende, pladsbesparende og hensigtsmæssige møbler, eftersom teorien om at omgivelserne indvirker på menneskene var fremherskende. Man levede nu i en ny tid efter krigen (1. Verdenskrig), og den nye generation skulle leve op til denne og være et moderne, ærligt og bevidst menneske.

Disse tanker blev bl.a. repræsenteret af de kulturkritiske arkitekter Poul Henningsen, Edvard Heiberg, Thorkild Henningsen, Ivar Bentsen og Peter Nielsen, som i 1926 gik sammen om tidsskriftet „Kritisk Revy“. De ønskede at skabe lighed i levevilkårene og en radikal fornyelse af formgivning. For dem repræsenterede funktionalismen en demokratisk drøm om individets frigørelse og mulighederne for selvbestemmelse i en tid med udtalt fremtidsoptimisme. Tiden var nu præget af nye teknologiske muligheder, og troen på en positiv udnyttelse af disse var stor. Arkitektens rolle var ikke længere blot at bygge huse til folk, men at reformere menneskene; vende dem mod en ærligere, enklere og renere livsførelse i en tid, hvor hushjælp og tjenestefolk blev mindre brugt - tilværelsen skulle forenkles også for den udearbejdende husmor.

Udførelsen af møblerne skulle naturligvis, som det menneske der levede blandt dem, være i tidens ånd. De skulle maskinfabrikeres, være enkle, praktiske, usnobbete, hygiejniske og ikke mindst billige, så de kunne nå ud til hele folket og forbedre den generelle danske smag. Al dekoration var overflødig, og der skulle være rene linier overalt. Formen skulle følge funktionen og tage udgangspunkt i det pågældende menneskelige behov.

Møbelproduktionen i Danmark

Traditionelt har det altid været møbelsnedkerier, der har stået for produktionen af møbler i Danmark. Kunderne har bedt en snedker om at lave netop det møbel, - og oftest det møblement - som de ønskede. Resultatet har derfor været individuelle, særprægede møbler i den pågældende moderne stilart; klassicisme, rokoko, barok, mm. Møbelbutikker var et ukendt fænomen; alt udgik fra snedkerværkstedet.

Denne situation har holdt ved helt op til omkring 1. verdenskrig, hvor de første møbelbutikker begyndte at dukke op, og hvor maskinerne begyndte at

holde sit indtog i snedkerierne og i de små opkommende specialiserede møbelfabrikker. Handelsfolk øjnede en kommerciel mulighed i en tid, hvor folk havde flere penge mellem hænderne, og hvor en genopbygning fandt sted efter krigen. Nye sociale boligbyggerier skød op, og den voksende mellemklasse ønskede nye møbler, men i den gamle dekorerede skønvirkestil. Her slog møbelfabrikkerne til og udkonkurrerede nogle af de små værksteder, hvis mestre og svende tog hyre på fabrikkerne i stedet. Denne udvikling tog til, og efterhånden måtte de foruroligede snedkere gøre noget for ikke helt at miste fodfæste i konkurrencen om kunderne.

Allerede i 1913 afholdt „Fællesforeningen for Danmarks Snedkermestre“ en konkurrence og udstilling for møbler til en almindelig toværelses lejlighed, der var gode og enkle og lå på et prismæssigt overkommeligt niveau. Snedkermestrene ønskede dels at manifestere sig for kunne overleve økonomisk, for ikke at blive skubbet helt ud af møbelindustrien, og dels mente de ikke, at industrimøblerne skulle være målestok for samtidens danske møbler. Både snedkere og arkitekter snakkede om „kulturelt forfald“ (Karlsen, 1990-92, s. 127). Derfor måtte der sættes drastisk ind med en bedre målestok for den nye tid og generation, både som opdragende faktor til en bedre smag hos folket og for at holde på de traditionelle kunder, borgerskabet.

I 1922 slog arkitekter og snedkere sig sammen og udskrev en arkitektkonkurrence, hvor bl.a. Kay Fisker og Kaj Gottlob udstillede. Tanken bag udstillingsvirksomhederne var, at det de bedrestillede, „åndelig selvstændige“ (Ibid., s. 130) valgte til deres hjem, ville efterhånden sive ned gennem de sociale lag og gøre de pågældende objekter eftertragtede for alle - de regnede altså med en vulgariseringstendens i samfundet. Af denne grund satsede snedkere og arkitekter på deres sædvanlige kundekreds, borgerskabet, og lavede hele møblelementer i det sædvanlige prisleje. Man fortsatte med den vante, sikre stil.

Men det var der andre, der ikke gjorde. Mange arkitekter mente, at møblerne var helt ude af trit med tidens krav og med de allerede under krigen nybyggede boliger, der var små og krævede mere moderne, lette og enkle møbler. I 1926 samledes en gruppe af kulturkritiske arkitekter om det debatterende tidsskrift „Kritisk Revy“ med Poul Henningsen i spidsen. Bladet henvendte sig til den intellektuelle del af borgerskabet og stod for samme grundtanke som Rafns, at eliten skulle føre an, så ville de andre, mindre-bemidlede følge efter.

„Kritisk revy“

„Kritisk Revy“ var et kunst- og samfundskritisk tidsskrift, der udkom i årene 1926-28 med Poul Henningsen som pennefører. Bladets medlemmer så sig som Georg Brandes arvtagere som samfundsrevsere i kampen mod victorianismen. De ville opdrage til demokrati, og de forsvarede „en række demokratiske og menneskelige rettigheder - på det seksuelle område, det pædagogiske, og i kvindespørgsmålet“. „Kunstneren Josephine Baker blev for „Kritisk

Revy" symbol på frihed - kunstnerisk, social, politisk" (Henningsen, 1973, bd.1, s.12). De engagerede sig stærkt i samfundsdebatten, ofte provokerende og i skarpe vendinger, og skabte en strategisk opdeling af samfundet i den brede befolkning og i den fagligt og kulturelt interesserede, liberale del af borgerskabet. Det var denne sidste gruppe, tidsskriftet sigtede på til at starte med i håb om, at tendenserne til en demokratisk livsstil herfra ville nå ud til den brede befolkning. „Den egentlige opgave, arbejderboligen, står uløst ... fordi den honette ambition er et faktum, arbejderen vil efterligne det rodløse bourgeoisie. Måske er det da heller ikke udelukket, at det bliver bourgeoisiet, der viser vejen, trods alt, til en mere forenklet levevis. Måske vil det blive fint at leve enkelt" (Kristensen, 1963, s. 64).

Men denne plan lod ikke til at holde stik. Senere i samme artikel skriver PH: „Hvor kan man da vente, at at det enkelte hus ... skal være formfuldendt kunst, når hele grundlaget, samtidens forståelse, byplanen, kommunikationsmidlerne, arbejderens eget ønske svigter! Set på denne måde er vi ikke nået videre end til at få det jævner bourgeoisie til at rykke ud i rækkehuse og være eksempel til efterlignelse" (Ibid., s. 65). Problemet var bla. at hverken socialdemokrater eller kommunister var enige med de kulturkritiske skribenter. Socialdemokratiet var ifgl. PH i gang med at overtage bourgeoisiets aflagte kultur og gøre arbejderklassen til småborgere, og kommunisterne mente ikke, „at hans forestilling om en arbejderkultur var foreneligt med arbejderklassens interesser" (Henningsen, 1973, bd.1, s. 13).

„Kritisk Revy"'s udgangspunkt i bolig- og møbeldebatten var, at hjemmet er en vigtig, opdragende kulturel faktor, der skaber mennesket, og derfor var det så væsentligt for dem at blande sig i debatten om tidens boligformer; de så det som deres pligt at medvirke i skabelsen af den nye tid, at opdrage det moderne menneske til en demokratisk, klasseløs livsstil. Og da skribenterne ønskede et kulturelt fremskridt væk fra den foregående generations livsstil og væk fra førkrigstilstanden med dens klasseforskelle, var det nødvendigt at agitere for en ny boligform. Denne skulle være moderne og pladsbesparende (Karlsen, 1990-92)(som også Le Corbusier talte for i Frankrig - den moderne „bomaskine" tilpasset menneskets forskellige funktioner).

PH og hans kolleger efterlyste en mere menneskelig og naturlig bolig til den nye generation, de ville af med nipset og skønvirkedekorationerne fra fortiden (bl.a. fra den snirklede og forfinede Art Nouveau og fra den historiserende klassicisme). Den nye tid krævede praktiske, rene, enkle former uden klassepræg i et klasseløst samfund, og den krævede socialt engagement. Samfundets sociale forskelle var ved at udlignes, middelstanden optog stadig større dele af det sociale landskab, og de havde råd til bedre møbler, men ikke til de dyre snedkermøbler. Og det var lige præcis her, snedkerne skulle slå til med gode, billige håndværksmøbler for at forhindre køberne i at anskaffe dårlige, imiterede møbler hos fabrikanterne.

Poul Henningsens flygel i stål, plexiglas, skind m.m. fra 1930. Flygelet er med sit stål og plexiglas en pendant til den udenlandske funktionalisme og tegnet til den lille moderne jazzscene.

PH's møbler og lamper

PH var ikke blot kritiker. Han beskæftigede sig selv som møbeltegner, hvilket fortjener et par eksempler her. Hvad han efterlyste var funktionelt design tilpasset tiden og mennesket, og han var da også en af dem, der gik længst i sin tilnærmelse mod den internationale funktionalisme, bla. hans plexiglasflygel tilpasset den lille, moderne jazzscene med frit udsyn til den indre konstruktion. Flygelets stålørersben er konvekse og forkromede. Der er tænkt på stortrommen, der kan placeres tæt op ad og lidt ind under klaverets korpus om nødvendigt, og der er tænkt på det visuelle samspil i instrumenternes metalliske refleksioner.

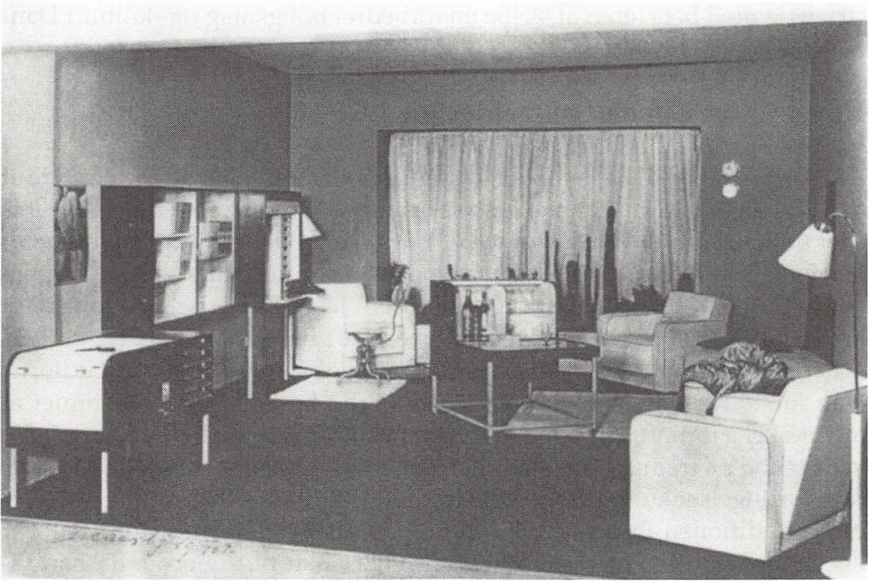
Derudover skal selvfølgelig hans verdensberømte lampe, PH-lampen nævnes. Også her var hensynet til mennesket i højsædet. Lyset skulle falde, hvor det skulle bruges, og det måtte ikke genere øjet. Hertil hjalp skærmenes vinkler og de forskellige farver, der kunne blødgøre eller forstærke lysrefleksionen. PH forsøgte sig med forskellige varianter af stålørersstolen (som han ellers tidligere havde kritiseret i skarpe vendinger); „Pavestolen“ og „Slangetaburetten“ fx., men stålørerne faldt dengang ikke i danskernes smag. Som Robert Storm Petersen engang sagde, blev de først rigtig hyggelige, når der kom varme i rørene!

Funktionalismen vinder indpas i kunstindustrien

Alle disse nye ideer og tendenser til enkle, rene, praktiske former lå altså i tiden (og var bl.a. indeholdt i den klare, enkle klassicisme i de to første årtier af 1900tallet), men fik yderligere et skub fremad på verdensudstillingen i Paris i 1925, hvor Le Corbusiers funktionalisme og Art Deco'en var dominerende indslag. Begge strømninger talte for rene, geometriske linier og opgør med den kunstneriske tradition, men dermed hører lighederne også op.

Samtidig hermed var Bauhaus aktuel i Tyskland med fordringen om enkle boligelementer, der skulle være i overensstemmelse med boligens ydre rammer - hver genstands form skulle være bestemt af dens funktion og forudsætninger, og der skulle skabes typer, der kunne fabriksfremstilles. Den moderne boligkultur skulle ud til folket. Forud for Pariserudstillingen i 1925 udtalte professor Anton Rosen for at opildne kunstnerne: „...Ja, vi befinder os i en gærende Tid... Vi er i vore Dage vidne til en Udrensning blandt de tilvante Former, en Udrensning, som har til Hensigt at naa ind til Tingenes Kerne, til deres inderste Væsen, skære bort al overflødig Pynt, lade Genstanden ... fremtræde i sin enkleste Dragt, i sin mest rendyrkede og konstruktive Nytteform“ (Møller, 1955, s. 13). Og i 1928 pegede arkitekten Viggo Steen Møller på „tidens behov for praktiske, billige og smukke standardmøbler“ (Ibid., s. 13) og på enkeltmøbler i stedet for hele møblelementer.

Funktionalismen var altså så småt ved at vinde indpas med sit krav om anonymitet og fordringsløshed - altså møbler uden klassepræg - og med sine klare, geometriske og hensigtsmæssige former, hvor funktion og materiale er udgangspunkt og bestemmende for formen. Funktionen er det væsentligste,

Et herreværelsesmøblement af Arne Jacobsen og Flemming Lassen, 1932. Møblerne er betrukket med snehvidt afvaskeligt voksduk for at opfylde periodens krav om bedre hygiejne.

æstetikken kommer i anden række eller er iboende i formen/konstruktionen (Gelfer Jørgensen, 1982). Boligmæssigt var det praktisk og i den nye ånd at forene forskellige funktioner i samme rum, som fx. spisekøkkenet og sove- og badeværelset hos Le Corbusier.

Arkitekter og snedkere slutter fælles trop

For nu at runde snedkermestrenes beklemte situation af var den i 1927 så ringe, at de måtte foretage sig noget drastisk for ikke at gå ned og hjem. Presset kom både fra de industrielle, danske møbler (Fritz Hansens Eftf. fx.), fra de billige, importerede møbler, og fra den vigende købeevne hos befolkningen pga. arbejdsløshed og inflation. Nu slog snedkerne sig sammen om at lave årligt tilbagevendende udstillinger med håbet om fremgang for faget. Efterhånden deltog også flere arkitekter, og fra 1933 kom et nyt udspil; arkitektkonkurrencerne, der præsenterede både dyre og billige, simple møbler, der kunne fremstilles industrielt. Nye materialer som krydsfiner og nye, simple konstruktioner dukkede op. Udstillingerne lancerede aktuelle emner som „den toværelses“, herreværelset og pejsestuen med almene, enkle og hygiejniske standardmøbler i robuste materialer og tilpasset mindsteindtægterne.

Denne udstillingsvirksomhed dannede i årene frem til 1966 udgangspunkt for debatten om tidens krav, stil og boligkultur, og den opfyldte målet at skabe øget kontakt mellem snedkere og arkitekter i fælles front mod indu-

strien og med hensigten at skabe en forbedret boligsmag og -kultur i Danmark (Karlsen, 1990-92).

Hovedlinier i dansk møbeldesign 1925-50

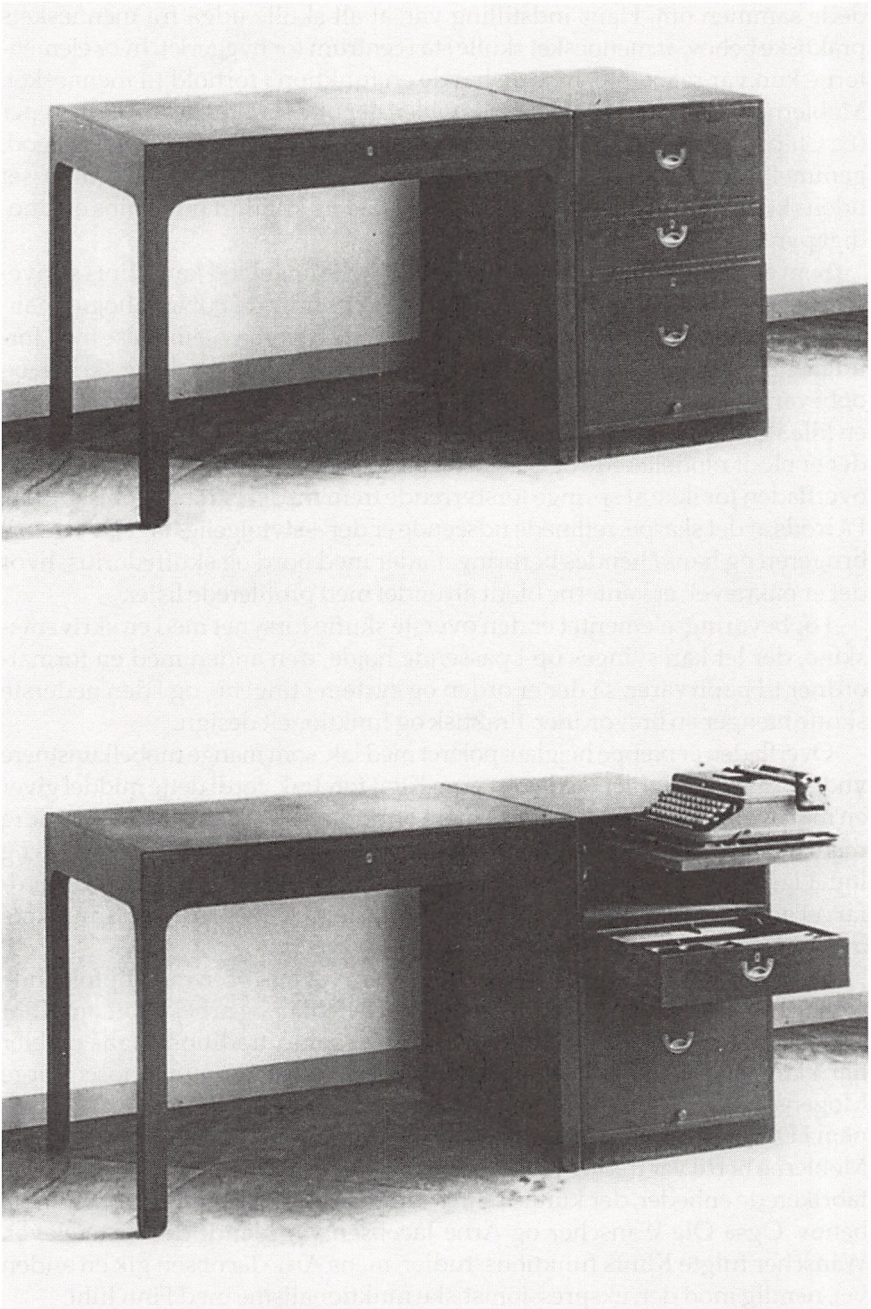
Kaare Klint

Kaare Klint (1888-1954) er oplagt at tage udgangspunkt i i denne periode af dansk møbelkunst. Han dannede skole og fik mange direkte efterfølgere. Klints eget udgangspunkt var den danske, klassiske møbeltradition med islæt af den engelske, især Chippendalestolene. Han var uddannet arkitekt og påvirket af sin far, den klassicistiske arkitekt P.V. Jensen Klint og hans kunstnerkreds (Bindesbøll og Skovgaard-brødrene, bl.a.). For Klint var det væsentlige, at hans møbler var hensigtsmæssige og håndværksmæssigt perfekt udførte. Han forstod traditionen som en kontinuerlig bevægelse fremkommet af menneskelig fornuft, følelse og skaberkraft. Hver ny (forbedret) frembringelse var et skud på traditionens stamme, og derfor var denne udødelig for ham. Kun forringelser kunne bryde med traditionen (Ibid., s. 80).

Da traditionen altså var en levende og foranderlig størrelse for Klint, var det naturligt at bygge videre herpå, hvilket han bl.a. gjorde, da han videreudviklede og kombinerede to Chippendalestole fra midten af 1700tallet. Begge indeholdt praktiske, enkle elementer, men den ene i over- og den anden i underdelen. Klint forbandt de to dele, så „alle brugsmæssige Forhold er fortrinligt løste“ (Ibid., s. 68). Og dette var netop hans målsætning; at „de moderne Møbler må udformes igennem det praktiske Behov“ (Ibid., s. 77), og at de håndværksmæssigt var udsøgte, hvilket betød, at de heller ikke på længere sigt var mulige at fremstille industrielt (på nær hans pindestol til Bethlehemskirken fra 1930). Dette forhold samt Klints valg af det dyre, borgerlige mahogni betød, at hans møbler aldrig var bestemt for arbejderne, men for det købedygtige, kvalitetsbevidste borgerskab.

Alligevel tænkte Klint som en af de første i Danmark i standardiseringsbaner. Allerede i 1917 foretog han opmålinger med udgangspunkt i menneskelige standardmål, højde, bredde og rækkevidde til konstruktion af sine møbler. I 1924 oprettede han Møbelskolen på Kunstakademiet, og her trænede han sine elever i forundersøgelser, opmålinger og praktiske forsøg forud for skabelsen af møblerne. Til et garderobeskab fx. opmålte man jakkesættets bredde og højde i hængende tilstand og sokkens fylde som udgangspunkt for hyldens mål, og således gik Klinskolen frem i hvert enkelt tilfælde. De satte sig i brugerens sted og frembragte det mest praktiske og pladsbesparende resultat, hvorefter æstetikken først kom i anden række og da med stort mådehold. Form og materiale var det afgørende og udførelsen æstetik i sig selv i kraft af den perfektionisme, der lå i arbejdet.

I 1945 blev Klint professor ved Kunstakademiet og beskæftigede sig nu også med bygningskunst. Hans overordnede mål kunne nu for alvor nås; nemlig at bygning, inventar og møbler skulle være i overensstemmelse med hinanden, være et ubrydeligt hele, hvilket de to afdelinger af skolen arbej-

Skrivebord med sideskab af Kaare Klint, 1933. Lukket og åben tilstand. I skufferne er indbygget skrivemaskine, formatordner og brevordnermappe, som kun er synlige, når de bruges.

dede sammen om. Hans indstilling var, at alt skulle udgå fra menneskets praktiske behov, at mennesket skulle stå i centrum for byggeriet, hvor elementerne kun var relevante, hvis de havde en funktion i forhold til mennesket. Møblerne skulle være almene typemøbler, der ofte stammede fra ældre typer (fx. Chippendale, pindestolene og den sammenklappelige dækstol) - „af god, gammel Familie“ (Ibid., s. 70) - der var blevet „moderniseret“, dvs. tilpasset tidens krav om enkelhed, hensigtsmæssighed og komfort uden nips og unødigt pynt.

Som eksempel på den stramme, funktionelle enkelhed kan Klints skrivebord med sideskab fra 1933 nævnes. Bordet er udført i cubamahogni, palisander (soklerne) og skindbetrukket bordplade i overensstemmelse med forudgående proportionsstudier. Formgivningen er geometrisk, og skrive- og opbevaringselement er adskilt i et helt enkelt, næsten skrabet skrivebord med en lille skuffe og i en massiv blok med tre skuffer. Nøglehuller og fingergreb, der er blødt modellerede og brugervenlige, er i messing og ligger i plan med overfladen for ikke at springe forstyrrende frem fra den strengt kubiske blok. På trods af det skarpe, retlinede udseende er der -selvfølgelig- taget hensyn til brugeren og hans/hendes berøringsflader med bord og skuffedarius; hvor det er påkrævet, er kanterne blødt afrundet med profilerede lister.

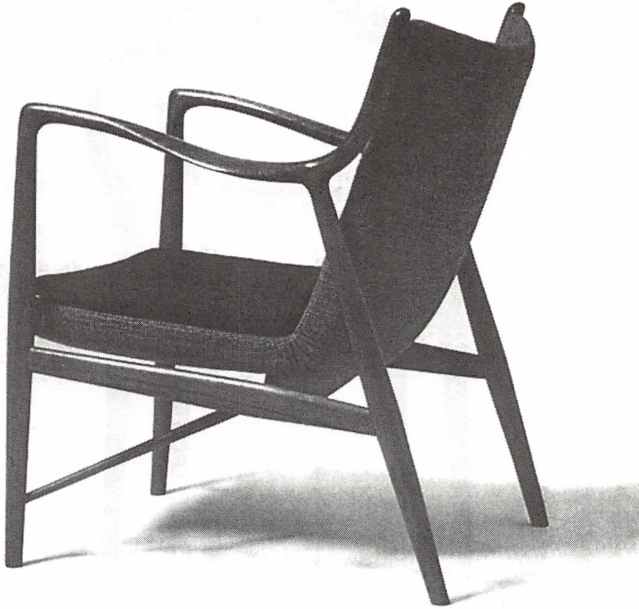
I opbevaringselementet er den øverste skuffe forsynet med en skrivemaskine, der let kan svinges op i passende højde, den anden med en formatordner til papirvarer, så der er orden og system i tingene, og i den nederste skuffe hænger en brevordner. Praktisk og funktionelt design.

Overfladen er næppe højglanspoleret med lak, som mange møbelkunstnere yndede, men behandlet med voks, som Klint foretrak, fordi dette middel giver en mat overflade og lader træet se mere oprindeligt og naturligt ud, samtidig med at det også med tiden fremhæver træets lød efter påvirkning af lys og luft. Ligeledes foretrak han naturligt, ufarvet skind, allerhøjest garvet og jordfarvet af „primitive“ folk. Disse skind bliver nemlig ligesom træet smukkere med alderen og brugen (Ibid.).

En af Klints første elever, Børge Mogensen, var også den mest opfølgende på hans lære. Han var uddannet som møbelsnedker og arbejdede som Klint i træ og læder, ligeledes i dansk, engelsk og spansk tradition. Hans møbler har klare, simple, konstruktive former og er ganske ornamentløse. Børge Mogensen lavede i modsætning til Klint gode, billige møbler til folket igennem FDB, hvortil han tegnede fra 1942 og samme år blev leder af tegnestuen. Møblerne hertil var traditionelle typer, bl.a. pindestole og byggemøbler - præfabrikerede enheder, der kunne sættes sammen og varieres efter individuelle behov. Også Ole Wanscher og Arne Jacobsen var blandt de første elever. Wanscher fulgte Klints funktionsstudier, mens Arne Jacobsen gik en anden vej, nemlig mod den ekspressionistiske funktionalisme med Finn Juhl.

Finn Juhl

Finn Juhl er en anden stor eksponent for den funktionalistiske bølge i tiden.

Finn Juhls "45-stol" fra 1945. Juhl har her ladet sig inspirere dels af "primitive" folks redskaber og våben og dels af ægyptiske stole fundet i Tut-ank-amons grav.

Han var ikke elev af Klint og følte sig derfor ikke bundet af hans formsprog. Han var derimod inspireret af den samtidige frie kunst, bl.a. Henry Moore, Jean Arp, og den danske Erik Thommesen, hvis værker han jævnligt indrog i sine udstillinger. Inspiration fandt han også i de „primitive“ folks redskaber og våben, og hans udtryk er ofte stærkt ekspressivt og dynamisk. Han fulgte altså i langt højere grad de kunstneriske strømninger i ind- og udland og eksperimenterede med formerne. Hans udgangspunkt var bl.a. konstruktivismen fra starten af århundredet, og en direkte inspiration var Gerrit Rietvelds „blå og røde stol“ fra 1917. Han lod konstruktionen være det overordnede, lod de enkelte led stå selvstændigt frem og adskilte de bærende og de bårne led. Hans karakteristiske stoletype er den, hvor et polstret sæde og ryg er sat på den synlige trækonstruktion i det bærende stel, som fx. i hans „45-stol“ fra 1945. Her er det strenge, geometriske formsprog opgivet, stolens armlæn bølger skulpturelt organisk i takt med sæde og ryg. Dette at adskille stolens bærende og bårne led var et klart brud med traditionen, hvor delene er sammenarbejdede og løber umærkeligt over i hinanden.

Af denne grund virkede hans møbler stærkt kontroversielle, da de kom frem i starten af fyrrerne; begejstringen var ikke udelt (Arne Karlsen og Børge Mogensen slog kraftigt ned på ham så sent som i 1961 og kaldte ham en „vejrhan“, fordi han var så eksperimenterende og søgte et nyt formsprog!) (Hiort, 1990, s. 50). Men mange andre var positive i deres kritik, bl.a. Svend

Stol i palisander med sæde i oksehud. Finn Juhl, 1944. Juhls interesse for det skulpturelle, dynamiske element i møbelindustrien kommer her til udtryk på smuk og harmonisk vis. Blev kun fremstillet i 12 eksemplarer.

Erik Møller, der i 1948 skrev: „Finn Juhl har en velsignet nyskabningsevne, som man savner enormt andre steder“ (Ibid., s. 46).

Finn Juhl var dog ikke kun afvigende fra traditionen. Som Klint og andre repræsentanter for godt dansk kvalitetsdesign arbejdede han i fine træsorter som ahorn, palisander og det foretrukne teaktræ, der var solidt og derfor kunne nøjes med voks som overfladebehandling. Juhl ønskede som Klint, at hans møbler var så tæt på den naturlige tilstand som muligt. Til forskel herfra kunne han dog finde på at male møblerne i felter og fyldninger, der passede til træsorten.

Finn Juhl var selv et barn af funktionalismen, men mente ikke, at denne skulle føre til et ensartet formsprog. Han var stærkt optaget af det skulpturelle i arbejdet med møblerne, hvilket tydeligt ses i den smukke armstol fra 1944 udført i palisander. Den er helt enkel, men ikke geometrisk som hos nogle af hans samtidige (Wanscher, Klint og Mogensen). Tværtimod bølger den blødt og rytmisk op imod det runde, organiske armlæn. Der er noget let, svævende, insektagtigt over den, noget vitalt dynamisk, og alligevel er den harmonisk og fuldt ud funktionel.

I samme ånd arbejdede Arne Jacobsen, der dog i endnu højere grad rettede sin opmærksomhed mod udlandets frembringelser. I 1932 præsenterede han med Flemming Lassen „et herreværelse“ helt i tidens tand med kubiske lænestole i den rene, hvide, funktionalistiske farve, hygiejnisk og let afvaskelig

pga. voksdugsbetrækkene. Han arbejdede i mere moderne materialer; stål, laminat og plastic, og han var mere teknologisk orienteret. Han satsede på industriel fremstilling, hvilket fik sit højdepunkt med „myrestolen“ fra 1951, der er produceret i uendelige mængder. Hans arbejder er generelt meget organiske, skulpturelle og zoomorfe, som også navnene (myren, svanen, ægget) antyder.

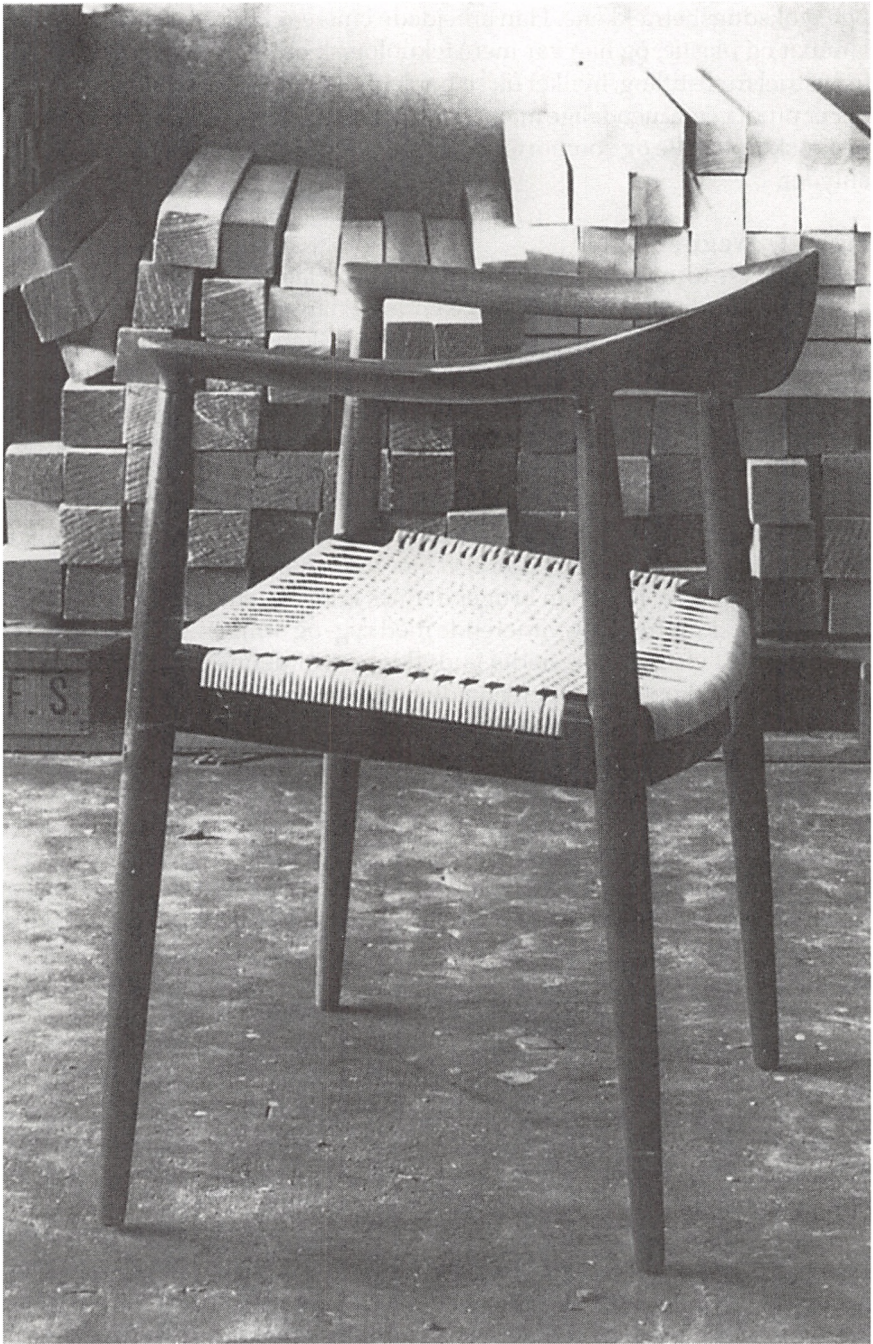
Hans J. Wegner

Imellem disse to meget forskellige retninger står Hans J. Wegner, den sammen med Arne Jacobsen i udlandet nok kendeste danske møbelkunstner. Hans Wegners møbelproduktion står et sted midt imellem de klassiske og de mere ekspressive funktionalister. Hans forhold til materialet og den håndværksmæssige udførelse er lige så raffineret og perfektionistisk som de øvrige, men han forholder sig friere til formerne og forsøger sig med flere forskellige retninger.

Det konstruktive er et væsentligt element hos Wegner, der igennem sit værk arbejder med tre stoletyper som udgangspunkt; nemlig kinastolen, windsorstolen og skalstolen. Især den kinesiske mandarinstol optager ham i 40'erne og 50'erne, hvor han bruger dennes kubiske, enkle understel og arbejder mere skulpturelt og varierende med ryg- og armlæn. Fx. hans „runde stol“ fra 1949 viser et sent stadie i udviklingen af denne type. Den er gjort endnu lettere i konstruktionen end de tidligere eksempler, bl.a. ved udeladelse af sprosserne mellem benene (som heller ikke er strengt kubiske), og ryg- og armlæn er kraftigt reduceret. De forløber stadig ud i eet, men her i næsten vandret plan, og det oprindelige lodrette rygbræt er væk, fordi Wegner har udvidet det tilbageblevne rygbræt i højden og givet det større fylde og blødere, mere skulpturelle kurver. Kopstykket virker organisk og modelleret, og overgangene til de enkle, drejede ben er ligeledes svungne og bløde (der er ingen skarpe, markerede overgange eller kanter i stolen). Sædet af spanskror synes næsten at svæve som en edderkoppekrop på sine lange ben. De er konstrueret på samme måde som de græske doriske søjler, der er tykke på midten og giver et let, svævende helhedsindtryk.

Man må altså sige, at Wegner forholdt sig kunstnerisk til traditionelle typer og gennearbejdede dem i det uendelige for at finde frem til nye formmuligheder, og at han var modtagelig for nye impulser udefra. Fx. forsøgte han sig fra sidst i 40'erne med skalstole, der hovedsaglig udgik fra Charles Eames i USA. Blot valgte Wegner at fortsætte arbejdet med træet og dets muligheder frem for Eames' metal og plasticforsøg.

Hans Wegner arbejdede som Børge Mogensen en overgang for FDB for at lave billigere møbler til den brede befolkning. Men hovedværkerne af hans produktion blev fremstillet på Johannes Hansens snedkerværksted, som han havde et livslangt samarbejde med, ligesom mange af de andre „store“ møbelarkitekter indgik faste forbindelser til dygtige snedkerværksteder. Dette var af stor betydning for det danske ry i ind- og udland. Både ide og udførelse

Hans J. Wegners "Runde stol" fra 1949, som i USA blev kaldt "The Chair" efter at John. F. Kennedy havde siddet i den under et pressemøde.

var i særklasse og gjorde, at møblerne blev udødelige klassikere, der solgte i store mængder til udlandet, især USA, fra begyndelsen af 50'erne.

Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger

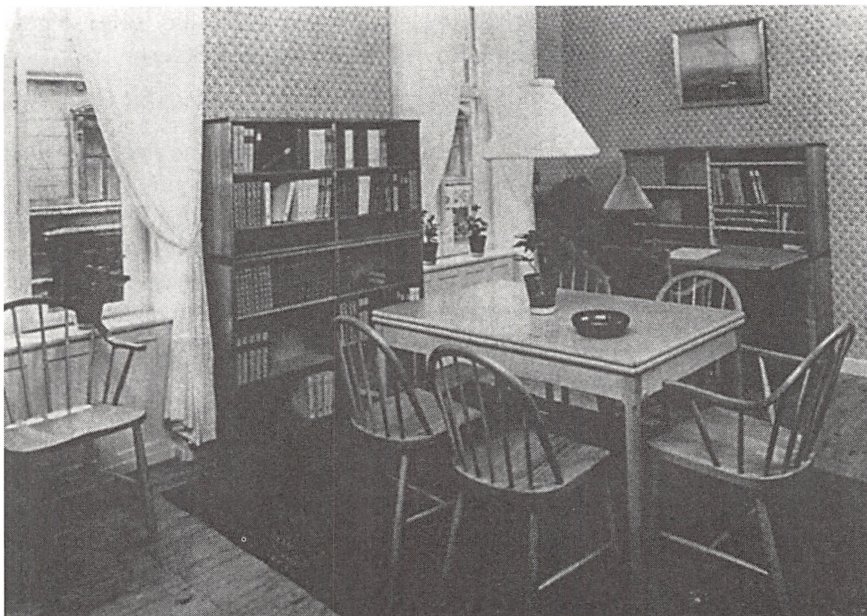
I Danmark gik salget af de arkitekttegnede funktionalismemøbler trægt til at starte med. I 1933 skrev højskolelærer Arne Sørensen i bogen „Funktionisme og Samfund“: „Der viser sig den Hage ved hele Arbejdet for en ny Enhedskultur, at vor Tids økonomiske Struktur endnu er delvis imod den ... Et stærkt Pres fra Forbrugerens Side, for at holde fast paa den gode Standard længere end den er tilfældig Mode maa her organiseres - intet er da naturligere, end at den forhaandenværende Forbrugersammenslutning, nemlig *Brugsforeningerne* tog sig af dette“ (Kaiser, 1992, s. 60).

Situationen var nemlig præget af stor arbejdsløshed (i 1932 32%) (Ibid., s. 60), hvilket betød, at folk ikke havde økonomisk overskud til at investere stort i møbler, og hvis de endelig skulle købe, foretrak de stadig de stilimiterede, billigere møbler til deres hjem. Forslaget om at lade FDB sælge billigere, moderne møbler var fremkommet fra flere sider, bla. også fra Brugsforeningens ledende arkitekt, M.K. Michaelsen i 1932. Det blev dog først i 1939, at man begyndte at udstille møbler i FDB-regi, både indkøbte og udarbejdede på FDBs eget arkitektkontor, og senere samme år oprettedes en selvstændig møbelafdeling. I årene umiddelbart herefter tog førstedirektør Frederik Nielsen initiativ til, at FDB skulle yde sit bidrag til fremmelse af møbelkulturen ved at producere møbler af høj kvalitet til rimelige priser for at øge interessen for gode møbler og herved højne skønheden i de mange danske hjem. Han ansatte i 1942 Børge Mogensen som den daglige leder ved det nyoprettede møbelarkitektkontor, eftersom han havde det sociale engagement, der skulle til for at lave gode møbler til almindelige mennesker. Han ansatte Hans J. Wegner som sin løse medarbejder, da også han havde en drøm om at lave „folkemøbler“; smukke, billige og praktiske.

Møblerne, de tegnede, var enkle møbler i gedigne, økonomiske materialer; fyr, bøg og senere teak, og de tegnede enkle byggemøbler, der kunne sættes sammen og bygges til med flere elementer, præcis som køberen selv ønskede det. Dette var helt i tråd med den funktionalistiske tankegang.

Møblerne slog dog ikke igennem lige med det samme. FDB lancerede ellers møblerne både i „Andelsbladet“, „Politiken“ og gennem deres oplysnings-tjeneste for medlemmer. Denne afholdt foredragsrækker, arrangementer om boliglære, og den stod bag filmen „En lys og lykkelig fremtid“ fra 1945, der dels var et reklamefremstød og dels et forsøg på højnelse af boligstandarden.

Alligevel var det '40'erne igennem især institutionerne, der aftog de arkitekttegnede møbler. Først i '50'erne, hvor også USA fik smag for de danske arkitektmøbler, begyndte der at ske noget. Konjunkturerne og dermed efterspørgslen på møbler steg, og den øgede købekraft satte skub i den teknologiske udvikling i møbelindustrien. FDB satsede kraftigere på møblerne, deltog i flere udstillinger, øgede sin PR og lavede yderligere en film „Næste Genera-

Børge Mogensens FDB-møbler i fyr og bøg, 1942-43.

tion" i 1955. Nu begyndte den yngre, uddannede og bemidlede generation så småt at købe de funktionalistiske møbler, men foretrak det nyeste og mest moderne teaktræ frem for de lyse, „kolde“ sorter bøg og eg. Flertallet valgte dog stadig at bo i stilmøbler og hele møblelementer i første halvdel af '50'erne.

De, der var modtagelige for de nye møbeltyper, var hovedsagligt de unge, der var ved at stifte hjem, som var medlem af FDB eller som læste „Politiken“, eftersom denne avis var den fremmeste fortaler for funktionalismen. De ældre generationer faldt ikke for stilen; de fandt den kold, upersonlig og ikke spor hyggelig, ligesom arbejderen fortsatte med at bo i de vante omgivelser. Det var de moderne orienterede, oplyste og kvalitetsbevidste unge mennesker og institutionerne, der efterhånden op gennem '50'erne og '60'erne tog stilen til sig.

I 1969 etablerede det svenske IKEA sig i Danmark og solgte lavpris-funktionalisme i stor stil, og hermed nåede møblerne for alvor ud til folket, men i en helt anden kvalitet end den oprindeligt tænkte. De ægte, oprindelige, gode kvalitetsmøbler var forbeholdt de, som havde økonomisk og intellektuelt overskud til at prioritere de danske, efterhånden klassiske møbler med et godt - og oftest dyrt - navn (ex.: Wegners „påfuglestol“ står i dag, 1995, i 18.000 kr...).

Funktionalismen - en arbejderstil?

Funktionalismens ideologi var som nævnt orienteret mod de mindre

bemidledes vilkår og forbedringen af disse. Allerede i 1920'erne talte PH, Heiberg og Rafn om forbedring af folkets smag og boligkultur, som de ønskede at højne, og som de så sig forpligtet til, da „massen“ ikke selv ejede indsigt eller æstetisk sans. Det skulle dog vare mange år, før arbejderne selv tog de funktionalistiske møbler til sig, og da i plagierede lavprisudgaver. De fandt dem nemlig upersonlige og dyre i forhold til, hvad de i virkeligheden stadig ønskede, nemlig de vante stilimerede møbler, de kendte fra deres barndomshjem.

Selv om FDB lancerede arkitektmøblerne i form af reklamer og kurser om boligindretning allerede fra 1940'erne, hjalp det ikke meget. De var ikke billige nok til at nå ud til de brede lag. Det var faktisk først i 60'erne, at salget af de funktionalistiske møbler for alvor tog fat, og folk virkelig fandt de enkle teaktræsmøbler moderne, og da var det først og fremmest de unge, der skulle til at stifte bo. Den ældre generation fandt stadig de funktionelle hjem kolde. Og i særdeleshed var det de højere uddannede, bedre orienterede og kvalitetsbevidste mennesker, der købte møblerne, ligesom det var den bedre stillede middelklasse, der flyttede ud i de rækkehuse med haver, som var tiltænkt arbejderne for at disse kunne få „lys og luft“, som man mente de havde behov for (Kristensen, 1963, s. 65).

Det var altså først og fremmest eliten, der tog funktionalismen til sig, som fx. ses i de store hvide, kubistiske funktionalismehuse bygget til det liberale, moderne borgerskab og i Arne Jacobsens kubisk hvide „Bellavista“ ved Bellevue. Bygningen, der ligger ud til vandet og oprindeligt skulle have aftageligt tag, så man kunne se lige op i sommerhimlen, var beregnet for teater og koncerter for den (over)klasse, som dyrkede denne kulturform, altså ikke den københavnske arbejder.

Hvad var nu grunden til, at arbejderne ikke tog stilen til sig, som kritikerne havde propageret så kraftigt for?

Dels har priserne på de først producerede møbler været så høje, at arbejderne ikke har haft en chance for at betale dem. Ikke engang de - ofte - arkitekter, der reklamerede for dem havde altid selv råd til møblerne. Dels har arbejderklassen med stor sandsynlighed ikke deltaget i samfundsdebatten omkring boligkultur og det nye menneskes krav i samme grad som de bedre uddannede, oplyste og samfundsinteresserede dele af befolkningen. Tidskrifter som „Klingen“, „Kritisk Revy“ og „Politiken“ henvendte sig primært til akademikere og højere uddannede, og arbejderne har derfor ikke været på forkant med det nyeste og dets politiske og kritiske indhold. Dertil skal siges, at det oftest er avantgarden i et samfund, de toneangivende, der er bevidst om den nyeste mode i ind- og udland (som det tidligere var adelen og bourgeoisiet, der hentede inspiration i udlandet), og som tager de nyeste trends til sig. Her slår moden rod, og når den begynder at blive vulgariseret, altså at sive ud til resten af befolkningen, bliver den uinteressant og for populær for eliten, som søger nye veje.

Således også her i forbindelse med de nye funktionalismemøbler. Den

intellektuelle elite har været opmærksom på, hvad der skete i udlandet og tendenserne herhjemme, og de har forsøgt at tage dem til sig. Men her var målet netop at vulgarisere funktionalismen, altså at få den ud til folket, fordi strømmingen på dette tidspunkt passede perfekt til tidens samfund. Funktionalismen kunne være midlet til at afhjælpe de bolig- og sundhedsmæssige problemer, Danmark stod overfor med sin simpelhed, usnobbet-hed og sit krav på bedre hygiejne.

Man regnede altså med, at hvis først stilen slog igennem hos de førende grupper i samfundet, ville hele befolkningen lidt efter lidt tage den til sig.

Dette skete bare ikke lige med det samme og slet ikke i den kvalitet, funktionalistene havde tænkt sig. Arbejderne var ikke rigtig interesserede i funktionalismen; de foretrak de dekorative, gammeldags stilmøbler, som de var vant til og holdt af, og som i lang tid var billigere end de arkitekttegnede møbler. Arbejderne fandt funktionalismens møbeltyper upersonlige, og ønskede ikke de præfabrikerede, standardiserede modulsæt, man kunne udbygge efterhånden. De ville have personlige, „fine“, enkeltstående møbler, de kendte, og de ønskede stadig at indrette sig på borgerlig vis. Vanens magt var stor, og det var først i 1960'erne, da produktionen af billige udgaver steg (som fx. hos IKEA), at stilen rigtig vandt udbredelse hos danskerne og gennemtrængte hjemmene i lavpris saml-selv-udgaver.

„Politiken-læser, højere uddannelse og arkitekttegnede funktionalismemøbler, det hørte sammen“ (Kaiser, 1992, s. 84).

Og det gør det vel egentlig også den dag i dag, hvor det kræver en vis intellektuel og kvalitetsbevidst baggrund, hvor den historiske bevidsthed og kunstneriske interesse er naturlige elementer i den hjemlige atmosfære, at værdsætte Børge Mogensens og Finn Juhls nu klassiske møbeltyper. Umiddelbart ville få, tror jeg, falde i svime over deres udseende eller brug, alene kendskabet til møblernes og ideologiens historiske indhold, prisen og måske det personlige, affektuøse forhold til møblerne gør dem attraktive.

Det dækker altså over et helt kulturelt repertoire at være i besiddelse af og have et nonchelangt forhold til de funktionalistiske arkitektmøbler; dette signalerer nemlig elite, økonomisk eller intellektuelt. PH's og funktionalisternes fordring om klasseløshed og lighed har de således ikke fået opfyldt, snarere tværtimod.

Man kan derfor sige, at den oprindelige, funktionalistiske ideologi om det sociale engagement i folket ikke helt slog igennem. Ideerne fandt godt nok fodfæste hos eliten, som i første omgang var formålet, men der blev den faktisk hængende, i hvert fald trenden omkring de arkitekttegnede møbler. (Dog var de offentlige virksomheder, institutioner og direktionskontorer storaf-tagere af arkitektmøblerne). Men til folket var der andre, der producerede billigere plagiater i teak eller i den fremherskende modetræsart, da originalerne var for dyre. Arbejderkultur blev det altså aldrig. Men funktionalismen bevirkede, at befolkningen generelt fik bedre, enklere og renere boliger, at nye materialer og teknikker blev taget i brug i møbelproduktionen, og at Danmark

opnåede international berømmelse for frembringelsen af dygtigt udførte kvalitetsmøbler i den danske tradition.

Litteratur

- Andersen, Sven Jørn 1993: Dansk møbeldesign - Kunstmuseet Trapholt 1993
Kunstmuseet Trapholts Forlag, Kolding.
- Collins, Michael 1987: Towards Postmodernism - Design since 1851 British Museum Press.
- Dormer, Peter 1993: Design since 1945 Thames and Hudson Ltd., London.
- Dybdahl, Lars 1988: Virkelig kunstindustri - dansk industridesign i mellemkrigstiden. I Argos, nr.6.
- Gelfer-Jørgensen, Mirjam 1982: Dansk kunsthåndværk fra 1850 til vor tid, kap. 7-8. København.
- Hansen, Johannes 1955: Et håndværks vej i en maskintid. Udsendt af snedkermester Joh. Hansen i anledning af virksomhedens 40-års jubilæum.
- Henningsen, Poul 1973: Kulturkritik, bind 1, 1918-33 Rhodos, København.
- Hiort, Esbjørn 1990: Arkitekten Finn Juhl. Møbelkunst. Arkitektur. Brugskunst. Arkitektens Forlag, København.
- Kaiser, Birgit 1992: Den ideologiske funktionalisme. G.E.C. Gads Forlag, København.
- Karlsen, Arne 1990-92: Dansk møbelkunst i det 20. århundrede, bind 2, kap. 2. København.
- Kristensen, Sven Møller 1963: Kritisk Revy. En antologi. Nordisk Forlag A.S., København.
- Møller, Viggo Steen 1955: Vore dages møbler. Udsendt af snedkermester Joh. Hansen i anledning af virksomhedens 40-års jubilæum.
- Sembach, Klaus-Jürgen, m.fl. 1989: Møbeldesign i det 20. århundrede. Benedikt Taschen Verlag GmbH & Co. KG..
- Sieck, Frederik 1990: Nutidig dansk møbeldesign - en kortfattet illustreret beskrivelse. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck A/S.

Forfatterpræsentation

Rikke Kruse stud.mag. i etnologi og kunsthistorie på Københavns Universitet.
Adresse: Thomas Laubsgade 11 st.tv. 2100 KBH.Ø.
Artiklen er omskrevet fra en opgave.

Debat

Formålet med denne rubrik er at danne et forum for en aktuel og levende faglig debat indenfor etnologi og folkloristik i Norden. Debatten kan tage udgangspunkt i de temaer Nord Nytt behandler, f.eks. enkelte Nord Nytt-artikler. Debatredaktion modtager også gerne indlæg om andre fagligt relevante problemstillinger. For at rubrikken skal blive levedygtig er det nødvendigt, at I - Nord Nytt læsere - tager aktiv del i debatindlæg. I opfordres derfor meget til at indsende kommentarer og debatindlæg.

Nord Nytt modtager som tidligere også gerne aktuel information om f.eks. seminarer og udstillinger.

Center for Humanistisk Historieformidling - et nyt forskningscenter

Af Lene Floris, Nationalmuseet, Nyere Tid

Center for Humanistisk Historieformidling er i efteråret 1995 i sin etableringsfase. Centeret er udsprunget og finansieret af Statens Humanistiske Forskningsråds program *Forskning i Forskningsformidling*, der indgår i satsningsområdet "Kommunikation" (se Strategiplan 1993-1997).

Center for Humanistisk Historieformidling fungerer som et samarbejde mellem Danmarks Lærerhøjskole, Roskilde Universitetscenter, Nationalmuseet, Arbejdermuseet og Det Kgl. Bibliotek. Det har til huse på Danmarks Lærerhøjskole og har en bevilling, der løber over 3 år.

Projektets udgangspunkt er at gøre historieformidling til et tværfagligt forskningsfelt. Projektdeltagerne vil undersøge, hvordan fag som dansk, historie, etnologi, kvinde-/kønsforskning og pædagogik formidler historie/historiebevidsthed ved brug af forskellige medier i forskellige institutionelle sammenhænge; herunder også på museerne.

Projektet har et dobbelt sigte. Det skal både være analyserende og forklarende og rumme et kritisk/utopisk perspektiv. Overordnet vil analyserne finde sted indenfor fire områder:

- sammenlignende analyser af forskningsbaseret historieformidling indenfor dansk humaniora
- sammenlignende undersøgelser af den skamalgte historieformidling (skemalagt = dvs. knyttet til undervisningsinstitutionerne)
- tværgående undersøgelser af forskningsbaseret, skemalagt og anden historieformidling
- dansk humanistisk historieformidling i internationalt perspektiv.

Det er håbet, at disse undersøgelser vil danne udgangspunkt for et oplæg om humanioras fremtidige formidlingsstrategier og samtidig vil projektet bidrage til, at humanister i endnu højere grad medtænker den brugsværdi, som deres forskning og formidling kan og skal have for forskellige personer og grupper.

Forskningsfeltet er den forskningsformidling, der retter sig mod grupper uden for forskningsinstitutionerne - og altså ikke de fag-interne former for formidling. Det er således museumsudstillinger og anden museal praksis, Danmarks- og Europahistorier, litteratur- og kvindehistorier, fiktion som historieformidling, lærebøger og undervisningsmateriale til brug i folkeskolen, gymnasiet og på seminarier, der vil blive gjort til genstand for analyse. Mere konkret kan nævnes analyser af TV-serier, anvendelsen af moderne informationsteknologi i historieformidlingen, formidlingen af besættelsestiden og perioden 1880-1960 på landet i internationalt perspektiv, museums-genstanden som kilde og medie mv.

Projektet ledes af Bernard Eric Jensen, Institut for Historie og Samfundsfag, Danmarks Lærerhøjskole og Claus Bryld, Institut for Historie og Samfundsforhold ved RUC. Øvrige deltagere er: Anne Birgitte Richard, Carsten Tge Nielsen, Søren Schou og Anette Warring (RUC), Lotte Rahbek Schou, Lars Handesten, Marianne Poulsen og Torben Weinrich (DLH), Henrik Horstbøll (Kgl. Bibliotek), Anette Vasström (Arbejdermuseet) samt Karl-JohannHemmersam og Lene Floris (Nationalmuseet).

Centrets aktiviteter vil løbende blive præsenteret i et månedsbrev, mens analyserne og resultaterne vil blive formidlet gennem udgivelsen af en skrift-række.

Idette nummer af Nord Nytt introduceres en ny fast temadel under Debatrubrikken: **Anmeldelser af kulturhistoriske udstillinger.**

Museet er et formidlingsforum de fleste, og kulturfolk nok i særdeleshed kommer i berøring med; bl.a for at få inspiration og en større viden om de udstillede emner.

Samtidigt med at museer oplever at stadig flere fatter interesse for museernes form for formidling og som (fritids)aktivitet, står selve museumsverdenen og den teoretiske museologi midt i en brydningstid, hvor der sættes spørgsmålstegn ved næsten alt det etablerede, herunder udstillingsprincipper, forskningsprincipper og virkemidler.

Med rubrikken ønsker vi at få annonceret og anmeldt aktuelle udstillinger rundt om i Norden. Gennem omtale og anmeldelser af både sær- og permanente udstillinger kunne der i Nord Nytt skabes et debatforum for emner, der er interessante og relevante i denne sammenhæng.

I dette nummer har vi udvalgt fire anmeldelser af to forskellige udstillinger i København; den ene en sær- den anden en permanent udstilling. Anmeldelserne er skrevet af studerende ved Københavns Universitet, som følger et kursus i "Museumsudstillingens teori og praksis".

Anmeldelserne til Nationalmuseets Etnografiske Samlings permanente udstilling "Jordens Folk", kredser om et centralt tema i diskursen om udstillingsprincipper, her udstillingens æstetik og æstetikbegrebet generelt. Dette er et blandt mange begreber og temaer der kan og forhåbentligt vil blive diskuteret i denne rubrik.

Skriv en museumsanmeldelse , fortæl om dine erfaringer med at lave udstillinger, synes du at museet har en fremtidig funktion for såvel brugere som kulturforskere? og hvad du ellers synes bør debateres?...

Send dit indlæg til Nord Nytt's Centralredaktion gerne på PC-diskette eller som manuskript.

To anmeldelser af udstillingen "Jordens Folk", fra Etnografisk samling på Nationalmuseet i København.

Af Laura Tolnov Clausen

Jordens folk på Nationalmuseet i København er, som navnet antyder, en udstilling, hvis primære formål er at give den museumsbesøgende et indblik i verdens forskellige kulturer og folkeslag. Førstehåndsindtrykket af museet er at det umiddelbart virker stort og uoverskueligt. Der er døre og trapper overalt, men ved næste øjekast erfarer man, at museet har formået at løse problemet v.h.j.a. både overskuelige oversigtsstandere i hallen og en stor anvendelse af henvisende plakater og pile.

Selve udstillingen Jordens folk er bygget op omkring en række temarum - et rum til hvert folk, og undervejs når man helse jorden rundt, idet man starter hos amazonindianerne og ender hos eskimoerne. Rundgangen er styret på den måde, at det ene rum automatisk fører frem til det næste, idet det er forsøgt at placere de forskellige folkeslag i overensstemmelse med virkelighedens indbyrdes geografiske placering. Undervejs har man muligheden for at besøge et „musikrum“, hvor der spilles etnisk musik og vises lysbilleder fra forskellige kulturer, men ud over musikrummet gøres der ikke yderligere brug af hverken lyd, film, dias eller video, ligesom der heller ikke gøres brug af hverken modeller eller naturalistiske miljøer.

I forsøget på at give den besøgende et indtryk af verdens forskellige kulturer, er det derimod tydeligvis genstandene og den overordnede udstillingsteknik, der tildeles den største rolle som formidlingselement.

Udstillingsrammerne består af en kombination af montere, plancher, podier og glasrammer, og karakteristisk for såvel enkeltelementer som helhedsindtryk er den vægt, som er blevet den eksklusive fremtoning tillagt. Hovedingredienserne er sorte baggrundsflader, glas og rødbrune træsorter, hvor trægulvets farve og materiale matches af vægrammerne og monterenes pyntelister. På de niveaudelte podier, som synes at vokse op fra gulvet, findes smukt opstillede samlinger af forskellig art, mens monterne, som findes i alle mulige former og faconer, i sig selv udgør små arkitektoniske mesterværker. Montrene danner hver især rammen om nogle få udvalgte genstande, og disse genstande er yderligere blevet udvalgt i nøje overensstemmelse med det overordnede tema, som er blevet gjort repræsentativt for den enkelte kultur. Således har man i et temarum valgt at lade smykkekonsten være den primære eksponent for Afrika, mens den javanesiske kultur repræsenteres af teater og religiøs kunst.

Udstillingens belysning udgør prikken over i'et. Let afdæmpet er den med til at understrege helhedsindtrykket, der ikke adskiller sig væsentligt fra stemningen i et fashionabelt kunstgalleri.

I forhold til den store fokusering på det rent illustrative aspekt, er det

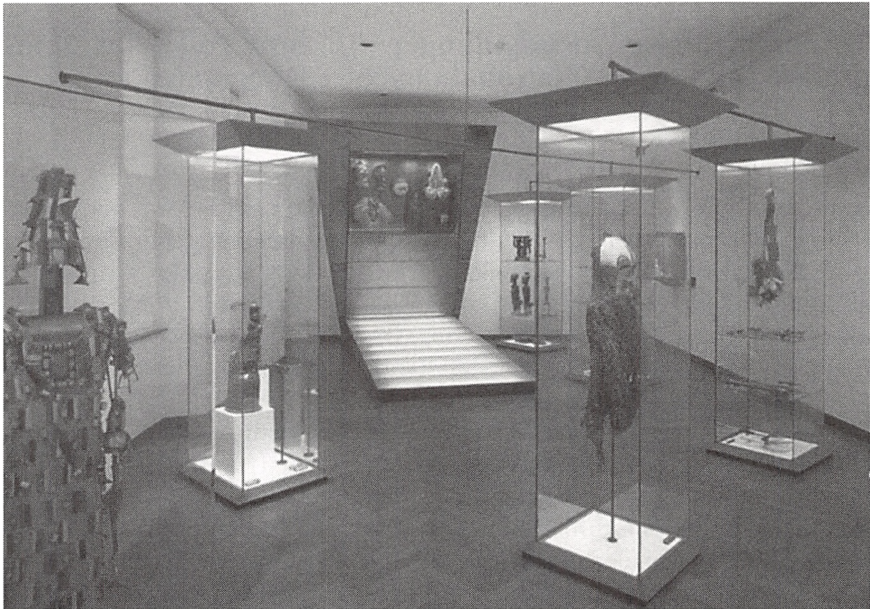

Foto fra Etnografisk samling "Jordens Folk", Nationalmuseet København. 1995.

påfaldende hvordan det fortællende ord nedprioriteres. Udstillingens få tekster indgår dels som plancher, der kortfattet redegør for forskellige under temaer af omtalte overordnede temaer, dels som små genstandssupplerende tekster, der kun lige akkurat oplyser om den pågældende genstands ophav og funktion.

Ud fra en analyserende indfaldsvinkel forekom det påfaldende, hvordan udstillingen ved den her beskrevne udstillingsteknik ikke blot kommer til at formidle andre kulturer. Den bliver i sig selv også et udtryk for såvel udstillerens verdensopfattelse som de strømninger, der præger det omkringliggende samfund, der befinder sig uden for museet.

Den fornemme arkitektoniske fremtoning forekommer således at være udtryk for tidens „gode smag“, og udgangspunktet har da også ganske givet været at leve op til publikums ønsker om et museumsbesøg i smukke omgivelser. Sat på spidsen kunne man sige, at udstillingen også ville være værd at besøge, selv uden genstande, og at den med genstande kommer til at præge disse ved at symbolisere dem med noget dyrt og eksklusivt. En symbolik som i forhold til virkelighedens verden forekommer at være noget malplaceret.

Endvidere er det karakteristisk, at de verdener, som publikum præsenteres for bærer tydeligt præg af at være blevet til ved etnografens mellemkomst. Denne har tilsyneladende foretaget nogle kraftige grovsorteringer, hvor kun ganske få aspekter af den pågældende kultur har fået lov til at passere nåleøjet. Naturligvis er det ikke muligt at gengive alle tænkelige indfaldsvinkler til en given kultur, men at anvende et udstillingsprincip, der kun behandler

et enkelt overordnet tema, forekommer dog at være for snævertsynet. Oceanien er nu engang andet og mere end forfaderdyrkelse ligesom Japan er andet end kunsthåndværk.

Et andet karakteristika er fraværelsen af det ellers så karakteristiske belærende aspekt, som ellers i mange år har været en fast ingrediens i mangt en etnografisk udstilling. Ideen med Jordens Folk er tilsyneladende ikke at give den hvide mand en opsang angående dennes kulturødelæggende adfærd gennem tiderne, men derimod at give beskueren et primært visuelt æstetisk indtryk, hvor både magtpolitiske og tidsmæssige forståelsesrammer nedprioriteres.

I denne forbindelse mener jeg, at der rettes endnu et kritik mod udstillingen. Selvom det aldrig bør blive museets opgave at optræde som moralens lange pegefinger, synes omtalte udprægede nedprioritering til fordel for et æstetisk helhedsindtryk dog at resultere i et på mange måder mangelfuldt billede. F.eks. kunne man sætte spørgsmålstejn ved at anvende Albert Eckouts ellers imponerende og „stemningsskabende“ oliemalerier, når man ved, at disse belv malet i kolonialistisk øjemed. Et andet spørgsmålstejn kunne sættes ved den manglende skelnen mellem 1600-tallets amazonindiander og regnskovsbefolkningen anno 1995. Sandheden er jo, at kultur er et alt andet end statisk fænomen, men netop pga. udstillingens manglende dynamiske aspekt kommer de forskellige kulturer til at fremstå som idyliserede og uforanderlige enheder, der tilsyneladende har kunnet undgå at være mærket af påvirkninger udefra.

Uden at gennemtræge udstillingen med en række pædagogiske formaninger og uden at anlægge en stringens konologisk indfaldsvinkel, mener jeg således ikke at det ville have skadet, hvis man for det første i stedet for at bygge videre på oplysningstidens forestilling om „den ædle vilde“ havde forsøgt at sætte den pågældende kultur i relief til nogle af verdens aktuelle problemstillinger. Dernæst at man havde skabt en større balance mellem det rent visuelle og det tekstmæssige aspekt, og endelig kunne en nøjere tidsmæssig inddeling have erstattet det nuværende stillestående kontinuum.

Af Sif Broby Madsen

„Jordens Folk“ er en af Nationalmuseets permanente udstillinger. Her præsenteres forskellige forgangne og/eller eksotiske kulturer.

Straks jeg træder ind, kommer jeg til at tænke på antropologens H.C. Sørhaugs artikel¹ om det moderne og autentiske, hvor han gør sig overvejelser om forskellen på de oplevelsesorienterede udstillinger, og de mere traditionelle montreudstillinger, der var fremherskende på den tid, han var barn. Han beskriver fornemmelsen af at stå med næsen trykket ind mod en montre med fremmedartede og uforståelige genstande, i museumshallens højtidelige stilhed. Samme følelse fik jeg umiddelbart da jeg trådte ind i udstillingens

Tapuya-indianer. Brasilien, malet 1641 af A. Eckhout. Copyright - National Museum of Denmark. Foto: Lennart Larsen. Produktion Grønlunds Forlag.

første rum. Det var en lidt overvældende, men absolut positiv oplevelse. Jeg følte mig sat tilbage i tiden, hvor genstandene blev udstillet i ordrets bogstaveligste forstand. Det særegne og fremmedartede, distanceret fra vores hverdag.

Men vi befinder os ikke i et kunstkammer. Genstandene er ikke bare udstillet som enkeltobjekter i adskilte montrere. Objekterne er udvalgt og anbragt, især ud fra deres særegenhed, virkning og egen skønhed, men de er tydeligvis tænkt ind i både en sammenhæng og en helhed - en æstetisk anskuet helhed, hvor enkelthed tydeligvis har været et bærende element, et overordnet mål. Og det er lykkedes. Jeg synes, at det er en smuk udstilling, med enkle virkemidler i fin overensstemmelse med tema og udstillingsobjekter.

Det første der møder én, i udstillingens første rum, er nogle store gamle malerier, der forestiller „de vilde“ som de tog sig ud for datidens opdagelsesrejsende og missionærer. Her fremstilles sydamerikanske indianere som vilde barbarer og kannibaler. Dog fremstillet ikke uden en vis portion romantisme.

De understreger dels, at det er gamle ting vi her har med at gøre, dels at det er fremmedartede og eksotiske vi nu bevæger os ind på. Men de giver også en vis distance til stoffet - en kommentar til hvorledes vi anskuer de andre.

Det næste skue der møder én er en knaldrød fjer-hovedprydning, der i sin montre lyser op i det halvmørke rum.

Hvert rum er forsynet med en diskret planche på væggen, der via både tekst og verdenskort fortæller om, hvor vi nu befinder os i verden, og hvilke folk det nu handler om. Det falder fint i tråd med udstillingens øvrige udformning. Ved hver genstand er der diskret placeret et lille stykke tekst, der ganske kort fortæller om oprindelsessted og brug. Dette er gjort uden at det ødelægger genstandens „aura“, og indgår fint i helhedsindtrykket. Der er levnet plads til fascinationen af objektet og fantasien. Gammeltags? Ja måske, men uden at være støvet og belærende og jeg synes det virker.

Enkelte steder bliver der udstillet beklædninger/tøj, der har været (og er?) kendetegnende for en særlig befolkningsgruppe. Disse dragter præsenteres på menneskestore dukker - de er meget livagtige, med et uudgrundeligt udtryk. Særligt de to indianere er noget der gør indtryk - de er næsten helt uhyggelige.

Udstillingsgenstandene er, som nævnt, præsenteret i glasmontre eller som malerier og vægtæpper ophængt på væggene. Og her er vor tids æstetik og formgivning i høj grad repræsenteret. Et eksempel er en stor pyramideformet montre placeret midt i det ene rum, et andet er en vægmontre illuderende en skibsside.

Jeg synes egentlig at det er flot og passer godt ind i sammenhængen, men virker måske lidt unødvendigt og „tænkt“. Men det er en god måde at hive mere moderne virkemidler ind i udstillingen på - i fuld overensstemmelse med det æstetiske blik, der præger udstillingen hele vejen igennem.

Det er nok monterne, de ydre rammer, der efterlader et indtryk og egentlig ikke de specifikke genstande i dem, men jeg vil hellere sige at det er kombina-

tionen der sætter spor.

Og det er sigende for udstillingen som en samlet helhed: det bliver den æstetiske helhed der virker, fremfor en forklarende, pædagogisk fremvisning. Det er post-modernisme i et konkret udtryk.

Samlingen er stor, og tilsidst bliver man måske nok lidt træt af alle de genstande - der er meget at beundre og forundres over - og fordøje.

Det er vores nationale museum der viser sin samling - det er man ikke i tvivl om, men i stedet for at fremstå som en stor, støvet og traditionel institution, har man i denne udstilling kombineret den traditionelle samling med nutidens åndedrag - konkretiseret i rammerne om de enkelte genstande.

Note:

- 1 H. C. Sørhaug: Det moderne og det autentiske. Antropologiske spekulationer om forhold mellom person og ting i museer og andre steder, in: Gjenstand og Museum, Lillehammer 1987.

Anmeldelser af udstillingen "Stemmer fra 1864", fra Tøjhusmuseet i København, 1995.

For Danmark betød krigen mod Preussen i 1864, et af landets alvorligste nederlag. Man mistede Hertugdømmerne Slesvig-Holsten & Mecklenburg, dvs. at den danske grænse flyttedes fra Ejderen og op til Kongeåen.

Efter nederlaget og det store ydre tab, samledes den danske befolkning under mottoet: "For hvert et tab igen erstatning findes: Hvad udad tabes, skal indad vindes". Ud af dette blomstrede en dansk folkeånd op.

Krigen i 1864 har derfor fået en enorm symbolsk betydning for den danske identitet, "danskheden" og for den Danmarks historie, som læres i skolen. (red.)

Af Laura Tolnov Clausen

Mennesket i krigen har været den primære inspirationskilde i udstillingen 1864, som i perioden har kørt som særudstilling på Tøjhusmuseet i København.

Udstillingens bærende ide er at fremstille krigens mange aspekter; det politiske udgangspunkt, den optrappende konflikt, situationen på Dybbøl, livet i lazaretterne, slaget på Helgoland, fjendebilleder, myter og nationalisme. Implicit disse mere overordnede aspekter foreligger der dog også et forsøg på at få fat på det enkelte menneske - eller krigstidens stemmer - i form af de tanker og følelser der kommer til udtryk gennem datidens utallige breve, dagbøger, avisartikler, fortografier, stik og malerier. Altsammen kilder der for

Portræt af dansk soldat fra 1864.

Fra Tøjhusmuseets piece fra udstillingen "Stemmer fra 1864". 1995.

eftertiden fremstår som vigtige vidnesbyrd i forbindelse med en forståelse for datidens begivenheder, samtidigt med at de også afspejler de følelsesmæssige ligheder i opfattelsen af krigen på tværs af rang og nationalt tilhørsforhold.

Stemmerne der taler, stammer fra de personer, der havde krigen tæt inde på livet - soldater og generaler (danske som tyske), familien, krigens hovedansvarlige, krigskorrespondenter og fotografer, malere, læger og diakonisser samt menigmand i København. På begge sider møder man håbløshed og usikkerhed men også glæde og begejstring over venskaber og ting der lykkes i den daglige organisering.

Man møder allerede disse stemmer på vej op ad den gamle 1500-tals vindeltrappe i form af en lang række krigsportrætter - ven og fjende, højstående og lavstående, side om side. Der hvor portrætrækken slutter, starter udstillingen.

Efter en kort forvirring om hvorfra udstillingen tog sin begyndelse og en efterfølgende forespørgsel hos kustoden, der guidede mig i den rigtige retning, var der herfra ingen yderligere problemer med at finde rundt. Desuden var indtrykket det, at der ikke var tale om nogen fast struktureret rækkefølge, som nødvendigvis måtte overholdes for at få det nødvendige udbytte. Man kunne gennemgå de forskellige temaer, som man havde lyst, idet de eneste faste holdepunkter var den optrappende politiske konfliktsituation i 1863 og tiden umiddelbart efter 1864.

Netop begyndelse og slutning var dog tydeligvis udstillingens svage punkter. Det umiddelbare indtryk var, at man godt fra starten kunne have skabt et bedre forståelsesfundament for de historiske begivenheder, der lå forud for krigen. Med udgangspunkt i personlige citater fra de øverstbefalende fra krigens tre involverede parter samt en minimal redegørelse for novemberforfatningen starter udstillingen med at ride baggrunden for konflikten op. Dette forsøg falder imidlertid til jorden, eftersom der simpelthen er for meget, der bliver taget for givet. Såfremt den besøgendes egen historiske „elementærviden“ umiddelbart skulle forekomme lidt tåget er der ikke meget hjælp at hente i tekst og billeder. For mit eget vedkommende lå 1864 pludseligt uendeligt langt borte, hvorfor jeg fik meget ud af at stå ved siden af to tilsyneladende eksperter på området. Her fik jeg hele den baggrundsviden serveret, som udstillingen lige så godt kunne have givet mig. Ligesom starten forekom utilstrækkelig, var også slutningen noget tynd. Efter at have beskæftiget sig indgående med fænomener som fjendebilleder og national identitet kunne man måske have forventet en knap så overfladisk belysning af krigens efterfølgende konsekvenser. Således kunne det f.eks. have været interessant at gå nøjere i dybden med de bevægelser og påvirkninger som nederlaget var med til at afføde - heriblandt ikke mindst den efterfølgende store interesse for højskolebevægelsen og den derefter udpræget nationalt orienterede litteratur og billedkunst.

Endvidere havde det været oplagt at anlægge det komparative perspektiv

for derved at sætte krigen i relief til nogle af nutidens konfliktsituationer. Mange af de dengang tilstedeværende, såvel individuelle som overordnede mekanismer, gør sig gældende den dag i dag, hvorved en indsigt i historiske forhold kunne have været anvendt til at kaste lys over dagsaktuelle emner.

Resten af udstillingen er mere vellykket. Stemmerne udgør som sagt udstillingens røde tråd, idet de danner udgangspunkt for de forskellige temaer, som undervejs suppleres af genstande, oplysende tekster, miniaturemodeller og opstillede naturalistiske miljøer i menneskestørrelse. Herved opstår der en fin vekselvirkning mellem ren og skær oplysning og den besøgendes egen mulighed for at fortolke en stemning eller et budskab. Udstillingens budskab er således ikke entydigt, men veksler derimod mellem et forsøg på oplysning specifikt orienteret mod krigssituationen i 1864, samtidigt med at den i sig bærer kimen for en mere overordnet forståelse for krigens fænomener generelt.

I denne forbindelse spiller genstandene en underordnet rolle, som understreges af den måde hvormed de er lagt til skue samt kriterierne for deres udvælgelse. Udstillingens genstande befinder sig godt gemt væk bag glasmontrenes ruder, hvor deres funktion er at supplere tekst, citater og billeder og ikke omvendt. Udvalget er sket på baggrund af repræsentative og illustrative værdier, hvor de uden dikkedarer er lagt til skue på rad og række hver og især vedlagt en lille oplysende tekst ang. ophav og funktion, fremstår temmeligt anonymt. Hvert tema understreges af baggrundsmateriale og -farve, som veksler fra militærgrønt lærred og havblåt med påmalet skumsprøjt til jordmuld med aftryk efter hestehove.

I modsætning til montrenes stille fremtoning kommer de store armbevægelser til udtryk uden for glasvæggene. Her udnyttes udstillingslokalets rigelige gulvplads fuldt ud, og rundgangen styres v.h.j.a. de plancher og skærme der danner den form- og arkitekturmæssige ramme omkring de forskellige temaer. Teknisk gør udstillingen brug af et væld af forskellige udtryksformer, hvor modeller, miljøer, videofilm og gør-det-selv-aktiviteter supplerer de temaer, der anslås i montrene. F.eks. har man efter at have studeret billeder, citater og genstande angående situationen på lazaretterne mulighed for at beskue et opstillet felthospital samt se en videooptagelse om datidens amputationsteknikker, og i temarummet „Fronten“ er der ligeledes mulighed for at danne bro mellem tekst, miljø og levende billeder. En mulighed her er at supplere sin netop tilegnede viden om datidens artilleri og håndvåben med en videofilm om selvsamme emne. Derudover lægges der op til en sammenholdning af citater og billeder med en tur ind i krigshelvedet i form af en meget naturalistisk opstillet skyttegrav, hvor himlen oplyses af kanon- og geværild, og kuglerne flyger en om ørene.

Den samlede vurdering af de valgte formidlingsmetoder er, at de supplerer hinanden på en god måde. Man fornemmer en gennemtænkt bagvedliggende grund-ide, og som besøgende virker det inspirerende med flere forskellige visualiseringsformer. Dette fordi der derved lægges op til en selv-

stændig tankeprocess og ikke blot passiv indlæring. Dog forekommer stemmernes stille budskab at gå lidt tabt i fjernsynssnak og kanonbrag og en væsentlig irritationskilde, der prægede hele besøget, var således udstillingens høje støjniveau. F.eks. var det vanskeligt at koncentrere sig om slagene på Dybbøl, samtidigt med at man i baggrunden kunne høre hele to højlydte fjernsynsstemmer forklare om hhv. arm-amputeringer og slaget på Helgoland. Samme irritationsmoment gjorde sig gældende i „Fronten“, hvor det efter 10 minutters ophold var en ren befrielse at slippe for lyden af konstante kanonbrag og riffelskud. Det er således min opfattelse, at udstillingen ville kunne forbedres væsentligt ved et kraftigt reduceret støjniveau enten i form af bedre afskærmning eller ved simpelthen at skrue ned for lyden.

Af Thomas S. Suenson

„1864“ fænger på Tøjhusmuseet -

Kan et årstal være mere betydningsladet end dette? Den lille særudstilling „1864“ på Tøjhusmuseet i København (åbnet 24. juni 1995) med undertitlen „Stemmer fra 1864“ prøver at nå rundt om alle konnotationerne til Danmarks store skæbneår. Den tilhørende folder angiver udstillingens idéindhold i 7 overskrifter og 17 linjers tekst. Der slås en række temaer an:

- Et humanistisk: „Krig forandrer os,“ „Der er mange årsager til, at en krig begynder, men den vigtigste er mennesket“;

- Et ideologikritisk: „Nationalisme,“ „Myte,“ „Hvad betyder krigen 1864 for os i dag,“ „fjendebilleder blev skabt på begge sider, men i kontakten mellem mennesker blev fordommene ofte nedbrudt,“ „Vi kan ikke bruge vores nutidige målestok på krigen i 1864. Dengang var det barsk virkelighed.“;

- Et militærhistorisk: „Kamp, teknik,“ „Hvem vandt? Hvem var fjenden?“;

- Et folkekulturelt: „Her kommer det enkelte menneske til orde“;

- Et politisk: „Propaganda,“ „politik“.

Fem temaer, der hver især godt kunne være grundlaget for en hel udstilling.

Formidlingsformen

Målet for arrangørernes formidling er den fortælling - fortolkning - som de vil dele med os, altså en diskursiv udstillingsmodel. Arrangørerne forholder sig af den grund instrumentelt til de ting, de viser frem: Genstandene er illustrationer til skiltens tekster - og så er der et indslag af kuriosa, som for eksempel Frederik den Syvendes aluminiumshjelm. Ikke vanvittigt betydningsfuld i sammenhængen, men absolut en sjov ting at se på.

De to rum uden dagslys er godt besat med plancher, podier, rekonstruktioner og kukkassemontrer. De enkelte udstillingsplatforme er også godt fyldt op. Der er temmelig mange og temmelig lange tekster og særdeles mange genstande. Der ser ikke ud til at være tilstræbt noget fælles ordnende princip for de enkelte montrer eller tableauer, og der er ikke nogen forbindende arki-

tektur.

Udstillingen er organiseret langs væggene og i øer i adskilte emner og tildels tematiseret, men der er ikke nogen fremadskridende orden i udstillingen. De militærmæssige emner er således anbragt spredt over det hele.

Udstillingens fysiske rammer er ikke så farligt store, så adskillige lyd-kilder blander sig dels i hinanden, dels i den fordybelse i tekster og ting, som vel må være meningen med det solide opbud.

Lykkes det?

De mange temaer med tilhørende forklaringer er et stort brød at slå op, og det lykkes efter min opfattelse ikke at bage det. Men det er ikke på grund af den begrænsede plads og de åbenbart begrænsede midler, der har været til rådighed for realiseringen. Det er på grund af forklaringer, der ikke overbeviser. Udstillingen virker ubehjælpesom: Ufokuseret - hvad er egentlig pointen? - og rodet. Konstiperet.

I rodet er forklaringen på, at udstillingen alligevel formår at fænge. Fortællingen og fortolkningen drukner i ting, men tingene hævder samtidig deres eget udtryk og sammenstillingerne får en sikkert ukalkuleret styrke i tilfældigheden. Biskop og konseilspræsident Monrads brevskriveri til nevøen i rigsdagssalen sanset sammen med den utrættelige skratten fra Helgolandsvideoens batterieksercits er måske en meget god tilnærmelse til det svimmelt uoverskuelige ved den tidsmæssigt sammentrængte eksplosion, som 1864 i hvert fald var, hvor de to elementer hver for sig er henholdsvis mildt irrelevant og forklaring-som-ikke-forklarer-noget.

Tingene tager magten, genstandene bemægtiger sig udstillingen. Den forlader det diskursive princip, bliver præsentativ og siger selv noget af det om 1864, som plancherne ikke formår; og alligevel er plancherne der jo til benefice for dem, der ikke har læst Otto Lützens „Søkrigshistoriske Småstykker“.

Det kunne være blevet en flottere, mere professionel, men også dårligere udstilling, hvis det autoritære „nu skal I høre her“-oplæg til fortolkning havde været gennemført efter hensigten. Udstillingen reddes af sin mangel på distance. Det, som arrangørerne har haft på hjerte, er tydeligvis stærkere end skiltemaling.

Brev från hinsidan.

Rettelse til Nord Nytt nr. 56, s. 8:

Nord Nytt har modtaget et venligt brev fra Ants Viires i Estland, hvor han påpeger, at han lever i bedste velgående. Fejlen fra Nord Nytt nr. 56: Ants Viires (f. 1909-1994) skal rettes til: Ants Viires (f. 1918).

Nord Nytt beklager.

NEFA's Kontaktpool 1995

Information angående NEFA's Kontaktpool.

Kontaktpoolen är till för studenter och forskare. Det är ett sätt att få direkt kontakt med likasinnande i något etnologiskt eller folkloristiskt ämne. Utbyta erfarenheter. Ta del av ej publicerade uppsatser och dylikt.

Genom att anmäla sig på bifogad anmälningsblankett är sannolikheten stor att Du når fler som kan tänkas ha samma intresse.

Listan över anmäla till NEFA's Kontaktpool publiceras i Nord Nytt 1 gång/ år.

Till de etnologiska och folkloristiska institutionerna kommer listan 2 gånger/ år.

Vänd Dig till din lokala kontaktperson eller skicka anmälningsblanketten direkt till Centrala Kontaktpoolen NEFA-Uppsala / Eva Höök-Leifler, Lena Länta.

Etnologiska Institutionen

Åsgränd 1

S-75310 Uppsala

Aage Andersen, Svend
Rugbjergvej 32, Stavrup
DK-8260 Viby J
Tel. 86285730

Kontakt i språk:

Danska, svenska, norska, engelska, tyska

Intresseområde:

Arbejderkultur, livserindringer, vardagsliv, kulturhistoria, lokalhistoria, sjöfartshistoria, sjömän

Skriftlig oppgift:

Sjöfartshistoria, arbejderkultur (15/5 1995)

Arnesen, Benedicte Anne
Voksenliv. 4 B
N-0393 Oslo
Tel. 22144077

Kontakt i språk:-

Intresseområde:

Åldershem, alderhjem, äldre boende, eldre-boliger

Skriftlig oppgift:

Mogens Thorsen og hustrus stiftelse 100 år. Hovedfags oppgave. (4/3 1994)

Barkalaja, Anzori

Ülikooli 18 -242

EE 2400 Tartu

Estonia

Fax +014-34-35440

E-mail TAARAAERL.TARTU.EE

Kontakt i språk:

estonian, finnish, english, russian.

Intresseområde:

Khanty folk belief & shamanism.
Estonian folk belief.

Skriftlig oppgift:

Proseminarium: Om folkløse begreppet ur en studerandes synvinkel.

Seminariearbeite: Om dryckesvanor och drycksseder bland Ostjaker. (3/10 1992)

Blaakilde, Anne Leonora

Dansk Gerontologisk Institut

Aurehøjvej 24

DK-2900 Hellerup
Tel. +45-39401010
Fax. +45-39404045

Kontakt i språk:

dansk, norsk, svensk. Skriv eller ring.

Interesseområde:

Familien som kulturel institution;
kvindeforskning; omsorgsbegreb; ge-
rontologi.

Skriftlig oppgift:

Diverse artikler om ældre kvinder og
omsorg (21/2 1994)

Burchardt, Jörgen
Nyborgvej 13
DK-5750 Ringe
Tel. +45-62623617
Fax. +45-62623655
E-mail: jbur@anne.ihl.ku.dk

Kontakt i språk:

Nordisk, engelsk, tysk, fransk, spansk

Interesseområde:

Arbejdets kultur, industri og håndværk.
Klædedragt (bl.a. arbejdstøj); Brug af
EDB og elektronisk kommunikation in-
den for humaniora.

Skriftlig oppgift:

Videnskabelig publicering (juni 1993)

Carlström, Ann Kristin
Torbjörn klockares gata 5 B
S-113 30 Stockholm
Tel. +46-8-308009
Fax. +46-8-663 4438
(institut för folklivsforskning)

Kontakt i språk:

Engelska, svenska, norska, danska.

Interesseområde:

Poliser, spanningspolisen. Arbetar med
avhandling om spanningspolisen i Stock-
holm.

Skriftlig oppgift:

Avhandlingsarbeite pågår (24/2 1993)

Djupedal Ingrid

Frysjaveien 5

N-0883 Oslo

Tel. 22184189

Kontakt i språk:

Brev, telefon. Nordiska, engelska, tyska

Interesseområde:

Hjem, hjemsted, lokal tilhørighet,
kulturminnevern

Skriftlig oppgift:

Hjem, Hjemsted og Identitet. En under-
sökelse med utgangspunkt i utbyg-
ningen av Oslos nye hovedflyplass på
Gardemoen, og de 250 familien som må
flytta.

Pågående hovedoppgave (7/7 1994)

Drakos, Georg

Institutet för folklivsforskning

Lusthusporten 10

S-115 21 Stockholm

Tel. +46-8-6664728 (arbete)

+46-8-6446708 (bost.)

Fax. +46-8-6634438

Kontakt i språk:

Svenska, engelska. Brev, telefon, fax.

Interesseområde:

Folkloristik, etnomedicin, etnicitets-
forskning.

Skriftlig oppgift:

Pågående doktorsavhandling vid Inst.
för folklivsforskning, Stockholm om
leprasjuka i Grekland, baserad på
fältarbeite. Preliminär titel: „Spetälska,
det onda och lidandets etnografi.“ (19/
11 1992)

Edvinsson, Anders

Box 185

Kontaktpool

S-830 10 Undersåker

Tel. +46-647-30073

Kontakt i språk:

Svenska, norska, danska, engelska.
Skriv eller ring.

Intresseområde:

Regionalism, lokal/regional identitet,
„framtidens“ kultur, idrottens kultur,
generationsrelaterade kulturyttringar.

Skriftlig uppgift:

B-uppsats: „En 150-grammare med
strips och dricka“ - Kafékultur i en
jämtlandsk by, 1992.

C-uppsats: Jämtlandsfanan - en symbol
för regional tillhörighet, 1993. (17/1
1994)

Ellingsen, Synnöve

Bölerskogen 46

N-0691 Oslo

Tel. 22262708

Kontakt i språk:

Brev, telefon. Nordiska språk, engelska

Intresseområde:

Byetnologi

Skriftlig uppgift:

Det mediaskapte drabantbybildet -
sammenliknet med nærmiljø og sosial
aktivitet på Bøter.

Hovedfagsavhandling (15/6 1994)

Fensholt, Signe

Fredericiagade 92 st.th.

DK-1310 København K.

Tel. +45-33330878

Kontakt i språk:

Dansk, svensk, norsk, engelsk

Intresseområde:

Æstetik - udstillingsæstetik. Hverdags-
livets æstetisering, sansernes kulturhi-
storie, smagen som dømmekraft.

Skriftlig uppgift:

Speciearbejde for cand. phil. (12/3
1995)

Gunnemark, Kerstin

Etnologiska Institutionen

Västra Hamngatan 3

S- 411 17 Göteborg

Tel. +46-31-7731968

Fax. +46-31-138030

Kontakt i språk:

Svenska, danska, norska, engelska.

Intresseområde:

Den lokala identitetens betydelse, exem-
plifierat i en 50-tals stadsdel av grann-
skapstyp, Kortedala, Göteborg.

Vardagslivets permanens och förän-
dring speglas genom kvinnors erfaren-
heter och synpunkter under 40 år.

Skriftlig uppgift:

Avhandling med arbetsnamnet „Lokal
identitet i Kortedala.“ Publicerade
förstudier:

Gunnemark m.fl. 1991, Stadsförnyelse -
idé och verklighet. Om ett planerings-
experiment i en 50-tals stadsdel. BFR R4:
1991 Stockholm

Gunnemark 1991: Våra liv i Kortedala.
Kvinnor i två generationer skriver och
berättar. Etnologiska Föreningen i
Västsverige. Lokalhistorisk identitet nr
8, Göteborg. (11/6 1993)

Gustafsson, Lotten

Strahlenbergsg. 24

S-121 45 Johanneshov

Tel. +46-8-394495

Kontakt i språk:

Svenska, engelska (ev. franska och
tyska). Brev.

Intresseområde:

Offentliga ritualiserade evengemang

folketro och sägner (g:a och samtida), den samtida urbana kulturen läst med ett folkloristiskt öga.

Skriftlig uppgift:

„Bockbyggare och bockbrännare“, C-uppsats om julbocken i Gävle, institutet för folklivsforskning, Stockholm 1991. Avhandling om medeltidsveckan i Visby är pågående. (13/1 1993)

Hagström, Charlotte
Möllevångsvägen 91
S-222 40 Lund
Tel. +46-46-157340

Kontakt i språk:

Svenska, norska, danska, engelska.

Intresseområde:

Fäder och faderskapet; genus

Skriftlig uppgift:

Artikel i Nord Nytt 44: Den mass-mediale fadern.

C-uppsats i etnologi i 1989 „Avbilder, förebilder eller drömbilder? Fadersrollen speglad i reklam, veckopress och läroböcker genom femtio år.“ Doktorsavhandlingen ska handla om ungefär samma sak som artikeln och C-uppsatsen. (3/10 1992)

Haugland Marianne
Fosswinckelsgate 22
N-5007 Bergen
Tel. +4755962676
E-mail.
Marianne Haugland a Kh.uib.no

Kontakt i språk:

Norska, danska, svenska, tuska, engelska.

Intresseområde:

Avfall/recycling, cyberspace, ateism.

Skriftlig uppgift:

Hovedoppgave i folkloristik under

arbeide (28/2 1995)

Hautamäki, Tarja
Ruukintie 18 B 23
FIN-60101 Seinäjoki
Tel. +358-64-416-2576,
+358 64 4148505 (hem)
Fax. +358-64-4162809

Kontakt i språk:

Brev, fax. Finska, svenska (skandinaviska), engelska, (estniska)

Intresseområde:

Folkmusik, populärmusik, arbetarmusik.

Skriftlig uppgift:

Pro gradu-avhandling: Tampereen työväenyhdistyksensoittokunta. Työväenkeskusjohtoinen musiikkiryhmä 1980-luvulla, Tammerfors universitet 1989. Arbetarför-eningens blåsorkestrar i Tammerfors. Samt flera artikler i olika tidningar. (16/5 1995)

Heggdal, Eli
Munkelivsgt. 1
N-5011 Bergen
Tel. +47-5-212200
(Etno-folkloristisk institutt)
Fax. +47-5-328227

Kontakt i språk:

Brev, fax, telefon. Skandinaviska språk og engelsk

Intresseområde:

Etnomedisin, medisinsk historie, medisinsk antropologi, tuberkulose, institusjonsliv.

Skriftlig uppgift:

Arbeider med hovedfagsavhandling i etnologi om tuberkulose i mellomkrigs-tiden i Norge. Titel: „Her er smitsom sykdom“. Livet i et tuberkulose-

Kontaktpool

sanatorium. (19/1 1993)

Helander, Madeleine

Djäknegatan 49-210

S-754 25 Uppsala

Tel. +46-18-253428

Kontakt i språk:

Svenska, engelska, brev/telefon.

Interesseområde:

Miljöfrågor, kulturell syn på naturen.

Alternativa livsstilar.

Skriftlig oppgift:

C-uppsats under pågående. (9/7 1992)

Hylland, OLe Marius

Stockfelths gt 42

N-0462 Oslo

Tel. 22372929

E-mail O.m. hylland & iks.nio.no

Kontakt i språk:

Brev, E-mail. Norske, svenska, danske, engelska.

Interesseområde:

Samtidsritualer, nåtidig forteller-tradisjon, vandringsägen, vitsar, humor.

Skriftlig oppgift:

Om norske utdrikningslag, svensexer, möhippa polterabend.

Skikk og samfunn

Hovedoppgave (26/1 1995)

Jacobsen Cathrine

Veiten 2 B

N-5012 Bergen

Tel. 55560161

Kontakt i språk:

skandinavisk, engelska

Interesseområde:

Populærkultur, kvinnokultur

Skriftlig oppgift:

„Kinogåing i Bergen“ (Bio) Hovedfags-

oppgave under arbeide i folkloristik
(13/3 1995)

Jakobsen, Mette Emilie

Rimsoppfaret 39

N-1476 Rasta

Tel. 67909650

Kontakt i språk:

Norska, svenska, danske, engelska

Interesseområde:

Modernitet, handel, reklam.

Skriftlig oppgift:

Handel för och nu, Vi bara tittar, Kvinner og handel.

Hovedoppgave.

Om köpesentrenes historiske utvikling i det moderne, og om handel i de som noe mer for kvinner enn bare en kjøps-process. (1/2 1995)

Janke, Helle

Tagensvej 15

DK-2200 København N

Tel. 35370202-247

Kontakt i språk:

Ikke finsk. Nordiska språk, engelska. Brev.

Interesseområde:

Freinet-skolen - alternative skoleformer forgrunds skolen (1.-10. klasse) i det hele taget, frie skoler, Steiner skoler - særligt den livsform der omgiver benyttelsen af det frie skolevalg. „Kunstopdragelse“ i sammenhæng med almen dannelse. Kunstformidling, kunstforståelse, kontakt med kunst som kapacitet.

Skriftlig oppgift:

Hvem befolker Freinet-skolen. Løbende aflevering til intern censur, opgaven er hovedsagligt træning i teknik og metode. Afhandling i etnologi pågår. (1/3 1995)

Jansson, Lena-Maria
Rackarbergsgatan 60 nb
S-75232 Uppsala
Tel. +46-18-516513

Kontakt i språk:

Svenska, engelska. Telefon/korrespondans

Intresseområde:

Genusforskning, politik, mm. (läser D-kurs i etnologi)

Skriftlig uppgift:

C-uppsats Antropologi: Divinationsformer i Mongoliet. (1986)

C-uppsats i etnologi: Rostocks Brunn. (1991) (24/9 1992)

Jokiranta, Annika
Fridhemsvägen 7
FIN-22100 Mariehamn
Tel. +358-28-23256

Kontakt i språk:

Brev, telefon. Svenska (skandinaviska), finska, engelska.

Intresseområde:

Turism (särskilt inom Norden), resor, fritidskultur.

Skriftlig uppgift:

Pro gradu-avhandling om Åländska stugbyar från 1950-talet till 1990-talet. Arbetsrubrik: „Hyrd idyll för en vecka.“ (3/10 1992)

Jordan, Hasse
Palmfeltsgård 3, 1
S-120 48 Enskedegård
Tel. +46-86493735

Kontakt i språk:

Brev, telefon. Svenska, norska, danska, engelska.

Intresseområde:

Nordisk Identitet/mentalitet, nationalkaraktärer.

Ställningstagande etnologi.

Skriftlig uppgift:

Stereotyper och identitetsuppfattning mellan, och i de nordiska länderna. (C-uppsats under arbete)

Institutet för Folklivsforskning, Stockholm). (2/12 1992)

Kallehave, Tina
Prinsessestien
DK-2800 Lyngby
Tel. +45-45934793

Kontakt i språk:

Gensidig skriftlig information og inspiration, Eventuel etablering af debat-gruppe.

Kommunikation på dansk, norsk, svensk, engelsk.

Intresseområde:

Identitet, etnicitet, nationalitet, minoritet/majoritet m.v. - relationer, grænser, processer, racisme, integration, assimilation, magt osv.

Skriftlig uppgift:

1) De polsk bosatte ukrainers reaktioner på Polens minoritetspolitik i mellemkrigstiden.

2) Teorier om etnicitet og sprog.

3) Om integration af flygtninge i Danmark

4) Speciale påbegyndes ca. januar 1993.

Det endelige tema er endnu ikke fastlagt, men vil høre ind under det overordnede interesseområde. (14/9 1992)

Karlsson, Bodil
Sösjö 1035
S-840 60 Bräcke
Tel. 0693-14000

Kontaktpool

Kontakt i språk:

Brev. Svenska, norska, danska, engelska.

Interesseområde:

Livsstil, Regional identitet, livslopp, gruppidentitet.

Skriftlig oppgift:

„Den moderna lantbrukarkvinnan“. B-uppsats Mitthögskolan -92

„Travfolket“ C-uppsats, Mitthögskolan -92

Reflektioner rundt reflexivitet, Etnologiska Inst. Umeå -94 (20/1 1995)

Kjær, Bjørg

Hostrupvej 7, 2.th.

DK-1950 Frederiksberg C

Tel. +45-31399932

Kontakt i språk:

Dansk, svensk, norsk og eventuelt engelsk og tysk

Interesseområde:

Folkloristikkens grundproblemer. Filosofi og erkendelsesteori. Børnefolklore. Kulturmøde. Etik. Æstetik.

Skriftlig oppgift:

Barndommen og barnelegen. Om barnerollens kobling til begrebet leg og om nutidens funksjonalisering af dette. Afhandling (speciale) i folkloristik. (30/10 1992)

Kollhøj, Jens Peter

Einarsv. 6

N-0575 Oslo

Tel. +47-22676885

Kontakt i språk:

Brev/telefon. Norsk, dansk, svensk, (engelsk).

Interesseområde:

Fotografi, bildanalyse, arbejderkultur, kjønn (genus), mannlighet osv., tekno-

logisk modernisering

Skriftlig oppgift:

Hovedfagsoppgave om Telefonarbeidere, mannlighet og modernitet. (3/3 1994)

Kortelainen, Kaisu

FIN-Näädänkatu 5 B 15

Tel. +358-73-1514343 (arbeite) +358-73-33627 (hem)

Fax. +358-73-1514557

E-mail: KKORTELAINEN @ JOYL JOENSUU.FI

Kontakt i språk:

Brev,telefon E-mail. Engelska, (svenska), finska.

Interesseområde:

Lore av sågverkssamhälle minneskunskap. (Muistitieto)

Skriftlig oppgift:

Pro gradu-avhandlingen: Näkökulmia Penttilän shan menneisyyteen -suullisen muistitiedon ja kirjoitetun historian tarkastelua, Joensuun yliöisto 1992. (1/2 1993)

Krog, Wergeland Rønnaug

Johan Hirsch'vei 17

N-0678 Oslo

Tel. 22276110

Kontakt i språk:

Engelska og skandiavisk språk.

Interesseområde:

Loppemarknad, brukthandel, smak, nostalgi, gjenstander, identitet, kreativitet.

Skriftlig oppgift:

Hovedoppgave om loppemarknader pågår. (30/9 1994)

Kupiainen, Tarja

Kiulutie 2 A 4

FIN-80140 Joensuu

Tel. +358-73-801048 (hem) +358-73-1514506 (arbete)

Fax. +358-73-1514557

E-mail: **KUPIAINEN @JOYL-JOENSUU.FI** (bitnet: **KUPIAINEN @FINUJO**)

Kontakt i språk:

Brev, telefon, E-mail. Engelska, svenska, finska, tyska (skandinaviska).

Intresseområde:

Lärohistoria, mytisk tankeprocess, mytologier.

Skriftlig uppgift:

Pro gradu-avhandling: Piiloutunutta merkitystä etsimässä. Claude Lévi-Straussin totemismi- ja myyttitutumusten tarkastelua (ung. Att söka den dolda betydelsen. Granskning av totemism -och myt forskningar av Claude Lévi-Strauss), Joensuun yliopisto 1992. Licensiat- och doktorsavhandling under arbete. (1/2 1993)

Leino, Ulla

Pellonperäkatu 1 B 16

FIN-20740 Turku

Tel. +358-21-362345

Kontakt i språk:

Finska, svenska, engelska

Intresseområde:

Etnologisk kostforskning, restaurangkultur i Finland, etnisk matkultur i Finland.

Skriftlig uppgift:

Pro gradu: Etniska restauranger i Åbo. (8/3 1993)

Lindfors, Mette

Samvogatan 6 B 48

FIN-00100 Helsingfors

Tel. +358-0-441573

Kontakt i språk:

Svenska (per brev även norska eller danska). Jag önskar utbyta erfarenheter, idéer och litteraturtips (eventuellt även artiklar) med studerande som tangerar samma ämnesområden i sina avhandlingsarbeten.

Intresseområde:

Skönlitteratur och folkloristik. Kultur- (folkloristisk) och konst- (litteratur) forskning. Relationen mellan dessa. Den skönlitterära författaren som traditionsbärare. Förutom detta är jag intresserad av Åland ca. 1900-1990 (speciellt Kökar 1915-1950).

Skriftlig uppgift:

Avsikten är ett skriva pro gradu-avhandling om ämnet. Arbetsnamn: Ulla-Lena Lundberg som skildrare av åländskt folkliv genom romanerna om Kungens Anna på Köker. (9/10 1992)

Løkke Borg Jakobsen, Annemette

Havnevej 16

DK-4000 Roskilde

Tel. +45-46328232

Fax. +45-46322202

Kontakt i språk:

Møde, diskret udveksling, breve.

Intresseområde:

Madetnologi, perspektiv på børn, Tysk lokal- og byforskning, forlystelsesliv (alle emner med forsk. teoretisk tilgang)

Skriftlig uppgift:

-
(25/1 1993)

Majava, Heikki

Stora Ullholmsvägen 5 127

FIN-00960 Helsingfors

Tel. +358-0-320104

E-mail: **Heikki.Majava@Helsinki.FI**

Kontaktpool

Kontakt i språk:

Med brev eller E-mail (finska, svenska, engelska)

Intresseområde:

Urbana ritualer och fester, verbal kultur i det moderna samhället, teckenspråk.

Skriftlig uppgift:

Proseminarie uppsats, en artikel och pro gradu-avhandlingen (inte ännu färdig) som behandlar den finska polterabend (svensexor och möhippor) (1/10 1992)

Mannerfelt, Charlotte (Lotta)

Fältmarskalksvägen 40 A

S-16135 Bromma

Tel. +46-8-256124

Kontakt i språk:

Svenska, engelska.

Intresseområde:

Medicinsk antropologi, etnopsykologi, psykiatri i kulturellt perspektiv.

Skriftlig uppgift:

„Inom psyket“. Social identitet hos långvarigt psykiskt sjuka (C-uppsats i etnologi. hösten 1992).

Avhandlingsämne: Mentalpatienters livsrum och världsbild. (20/11 1992)

Mellemsgaard, Signe

Humanistisk Forskningscenter

Hestehaven 201

DK-5220 Odense SØ

Tel. +45-65959493

Fax. +45-65957766

Kontakt i språk:

Skandinavisk el. engelsk

Intresseområde:

Sundhed og forestillinger om sundhed siden slutningen af det 18. århundrede.

Skriftlig uppgift:

„Distriktslægen og Læsøboerne“, Odense, 1992, (bog)

„Bourgeois Ideals in nineteenth-century Hygiene“, i Ethnologia Scandinavica 1992, p. 27-36.

„Naturlægebevægelse og naturlige lægefaktorer omkring år 1900“, Arbejdsrapport fra Humanistisk Forskningscenter, udkommer febr. 1993.

(11/2 1993)

Nagel, Erik

Vidängvägen 7

S-16133 Bromma

Tel. +46-8-801146

Kontakt i språk:

Skriftligt, muntligt: svenska, dansk, norsk, engelska.

Intresseområde:

Dikt, tro, rit, estetik, litteratur, konsthantverk, sjöfart, journalistik.

Skriftlig uppgift:

Brev från en dansk lots. En pensionerad sjöman berättar om sitt liv och vardag. B-uppsats, Stockholm 1993. Arbetar för närvarande på C-uppsats med arbetstiteln: „När hjältar berättar“, om sjömans själv-biografier i Nordiska Museets arkiv. Om klassiska hjältemotiv i självbiografiska arbetslivsskildringar. (22/6 1993)

Noraker, Anne Marit

Markveien 38 A

N-0554 Oslo

Tel. 22352279

Kontakt i språk:

Brev. Skandinaviska språk, ev. engelska

Intresseområde:

Natur, identitet, modernitet, mentalitet, ovenfra/nedenfra perspektiv, livsformer.

Skriftlig uppgift:

Norske skogeleres eiendomsfølelse idag. Hovedoppgave (1/2 1995)

Palmer, Brian

Forskarbacken 9: 213,

S-10405 Stockholm

Tel. +46-8-6126584

Fax. +46-18-110170

E-mail: palmerateol.uu.se,. bpalm
erahusc.harvard.edu

Kontakt i språk:

Phone or write in Swedish or English.

Interesseområde:

Ideals of solidarity; social poetics and moral conventions; political symbolism and ritual; civil religion and moral order; market culture;

Skriftlig uppgift:

Currently writing a Ph.D. dissertation, „Public-spirited Sweden: Poetics of Solidarity and Self-Regard“, Teologiska Institutionen, Uppsala; „A quite touching guiltlessness: Playing with (in) the rules in late-sixties Sweden.“, manuscript, Harvard University, USA, 1993. (10/4 1994)

Katajarinne, Petri

Emmauksenkatu 9 F 99

FIN-20380 Åbo

Tel. +358-212539946

Kontakt i språk:

Finska, engelska, svenska. Brev, telefon.

Interesseområde:

Etnisitet, identitet, national identitet, politiskt språk, nationalism, mentalitet

Skriftlig uppgift:

Gradu-avhandling pågår „Politiker och finskhet“ (27/2 1995)

Pihl, Simen Lunöe

Lille Övregate 20

N-5018 Bergen

Tel. +47-55319824

Fax. +4755328227

Kontakt i språk:

Brev, telefon. Engelska, skandinavisk/nordiska språk (ikke finsk).

Interesseområde:

Kropp, idrett og kultur. Hvordan kulturelle forutsetninger virker inn på kropps syn og bearbeidelsen av kroppen gi. idrett o.l. for å oppnå idealer. Tidsperiode ca. 1880-.

Skriftlig uppgift:

„Å dyrke kroppen“- Moderna kropps-kultur, Kulturanalyse av kroppsbygger och gym.kultur. Hovedfagsoppgave. (blir färdig under -95) (14/3 1995)

Raninen, Tarja

Kirkkokatu 12 B 20

FIN-80110 Joensuu

Tel. +358-73-1512434 (arbete), +358-73-129305 (hem)

Fax. +358-73-1514557

Kontakt i språk:

Engelska, svenska, finska. Brev eller telefon.

Interesseområde:

Den Karelske evakuerade befolkningen, identitet, hemort, adaption, kolonisationsverksamhet i Finland efter det andra världskriget.

Skriftlig uppgift:

Licenciatsavhandling, våren 1993. Doktorsavhandling under arbete. Artiklar. (1/2 1993)

Rimpiläinen, Sanna

Yo-Kylä 31A9

FIN-20540 Turku

Tel. +358-921-373254

Kontaktpool

E-mail: sanrimautu.fi

Kontakt i språk:

Brev, E-mail. Finska, svenska, (norska, tyska), engelska.

Intresseområde:

Folkmusik, nationaldräkter, irländsk och finsk-ugrisk folklöre och etnologi.

Skriftlig uppgift:

-

(19/3 1994)

Runnfors, Ann

Helgagatan 36, uppg. 11, 2 tr

S-11858 Stockholm

Tel. +46-8-642-47-34

Kontakt i språk:

Tips om angränsande studier och litteratur på svenska och engelska, etnologi/ antropologi.

Intresseområde:

Språk och identitet, skola, utbildning och minoritet; skol- och lärarkultur; organisation av språklig, etnisk och social olikhet; uppfattningar om normalitet/ avvikelser.

Skriftlig uppgift:

Avhandling rörande lärares sätt att hantera den etniska, språkliga och sociala mångfaldens organisering, IFF, Stockholm. (22/5 1994)

Saarikoski, Helena

Lapinlahdenkatu 25 A 21

FIN-00180 Helsingfors

Tel. +358-0-6940941

Kontakt i språk:

Finska, svenska, franska, engelska.

Intresseområde:

Ungdomsforskning, skolans traditioner, fältforskning.

Skriftlig uppgift:

Doktorsavhandling under arbete om skoltraditioner. (23/10 1992)

Schoug, Fredrik

Kastanjegatan 1 C:12

S-223 59 Lund

Tel. +46-46-119341

Kontakt i språk:

Svenska, danska, norska, engelska.

Intresseområde:

Sport och nationalisering. Nationell identitet.

Skriftlig uppgift:

Doktorsavhandling under arbete. (3/10 1992)

Selänniemi, Tom

Universitet i Jyväskylä

Etnologiska institutionen

PB 35

FIN-40351 Jyväskylä

Tel. +358-41-601243

Fax. +358-41-601231

E-mail: TOMISE@JYU.FI

Kontakt i språk:

E-mail. Finska, svenska, engelska, (franska).

Intresseområde:

Turism. För tillfället håller jag på med en antropologisk studie om den finska kulturturismen till Aten (turismpilgrimsfärd).

Skriftlig uppgift:

Paketmatka pyhään (Paketresa till det heliga, licensiatsavhandling, våren 1993). Min doktorsavhandling kommer att handla om vad och var ligger de finska turisternas „söder“ (blir färdig ungefär 1996). Universitetet i Jyväskylä, Etnologiska institutionen. (22/10 1992)

Siivonen, Kati

Laukkällsgatan 7 J 92
FIN-20740 Åbo
Tel. +358-21-366117

Kontakt i språk:

Den säkraste kontaktformen: breven till hemadress; finska, svenska, franska, (engelska)

Interesseområde:

Etnicitet, möten mellan olika kulturella grupper, nonverbal kommunikation, semiotik.

Skriftlig uppgift:

Progradu-avhandling: „Ihmisten ulkoasujen viestit ja niiden tulkitseminen stereotyyppisten ihmiskuvien avulla“ (Budskapen i människans yttre och deras tolkning med hjälp av stereotypiska människobilder).

Beräknas vara färdig under 1993 (19/3 1993)

Smith, Louise

Dronningens Tværgade 37, 1
DK-1302 København K
Tel. +45-33121643

Kontakt i språk:

Dansk, svensk, norsk, engelsk. Telefon, brev.

Interesseområde:

Invandrere. National identitet. Livsformer.

Skriftlig uppgift:

Speciale om Indvandrere i selverhverv i København. (3/10 1992)

Stuedahl, Dagny

Linstowsg. 4
N-0166 Oslo
Tel. 22111274

Kontakt i språk:

-

Interesseområde:

Nasjonalisme og Identitet, tradisjon og virtuell virklighet.

Skriftlig oppgift:

17. Maj og nasjonal identitet. Nesten virklighet og tradisjon.

Hovedfag i folkloristik (2/3 1994)

Stö, Karin

Ladegårdsgatan 26
N-5035 Sandviken
Tel. 55311164

Kontakt i språk:

Skandinavisk, engelska

Interesseområde:

Barnkultur, mat och måltid

Skriftlig oppgift:

„Matog måltid i barnehager“ (Dagis) Hovedfagsoppgave i folkloristik (14/3 1995)

Svennerud, Else

4416 Sogn Studentby
N-0858 Oslo
Tel. 22952946

Kontakt i språk:

Brev. Skandinaviska

Interesseområde:

Landbruk

Skriftlig oppgift:

Endringer i måten å skaffe forpaa. Hovedoppgave (22/2 1995)

Uthaug, Mona

Verftsgatan 3
N-5011 Bergen
Tel. 55230114

Kontakt i språk:

Skandinavisk, engelsk

Interesseområde:

Kontaktpool

Ungdomskultur, populærkultur, media, kvinnokultur

Skriftlig oppgift:

„Ungdom, identitet og reklame“, under arbeide. Hovedfagsoppgave i folkloristik (13/3 1995)

Utheim, Eide Marit

Årrundveien 2 B

N-0588 Oslo

Tel. 22652163

Kontakt i språk:

-

Interesseområde:

Kultur møten

Skriftlig oppgift:

Barns forestillinger om seg selv og „de andre“ i en flerkulturell kontekst. Hovedoppgave i folkloristik (2/3 1994)

Vakimo, Sinikka

Korpi-Jakonkatu 9

FIN-80220 Joensuu

Tel: +358-73-136808 (hem), +358-73-1511 (tj.)

Fax. +358-73-1514557

Kontakt i språk:

Telefon, brev, fax. Engelska, svenska, finska.

Interesseområde:

Kvinnostudier, gender og folkløre, alderdom, dans, verdensbild.

Skriftlig oppgift:

Licensiatavhandling: Kvinnlighet, alderdommen og livstil. (Universitetet i Joensuu 28.4.1992) + artiklar (1/2 1993)

Wettstein Törnblom, Margit

Flogstav. 83 E

S-752 63 Uppsala

Tel. +46-18-463423

Fax. +46-18-463423

Kontakt i språk:

Brev, fax. Svenska, tyska, engelska.

Interesseområde:

Barn- og ungdomsarbete i Sverige på 1900-talet.

Skriftlig oppgift:

B-oppsett: „barnarbete - Från legalt till illegalt“. Etnologiska inst. vid Uppsala Universitet. Ht. 1991 (4/11 1993)

Vesselstein, Ida

Jonasmyra 40

N-1390 Vollen

Tel. 66796335

Kontakt i språk:

-

Interesseområde:

Lokalhistorie, arbeiderkultur runt århundreskiftet, arbeiderorganisering.

Skriftlig oppgift:

Hovedfagsoppgave om isarbeid og isarbeidere i Vollen og Bjerkås (Asker). „Det er verre for han som holder i den andre enden av saga“ Beräkna vara färdig våren -94 (2/3 1994)

Voolaid, Kalle

Anne 49-56

EE 2400 Tartu

Estland

Kontakt i språk:

Correspondence. Estonian, english, russian, finnish.

Interesseområde:

Modern folkløre; sport and folkløre; history of sport. (2/3 1994)

Västriik, Ergo-Hart

Dept. of Estonian and Comparative Folkloristics

Ülikooli 18-242

Tartu

Estland

Fax. (372) 34-35440

E-mail: ergoerak.tartu.ee

Kontakt i språk:

Post, fax, E-mail. Estonian, finnish, english, german, russian.

Intresseområde:

Folkbeliefs concerning supernatural beings; folkcalendar; modern subgroups (cultures) and their identity; folk- and medieval music. (19/3 1994)

Ylinen, Hannu

Koulukatu 38 B 18

FIN-80100 Joensuu

Tel. +358-73-1675378 (arbete)

Kontakt i språk:

-

Intresseområde:

Folkmedicin

Skriftlig uppgift:

-

(22/10 1992)

Anmälan til NEFA's Kontaktpool

Gäller tre år från anmälningsdatum. Publicering i Nord Nytt en gång årligt.
Till Institutter två gånger per år.

Namn:

Adress:

Land:

Telefon:

Fax:

E-mail:

Kontakt/språk:

Etnologiskt/folkloriskt interesseområde:

Skriftlig oppgift (Herunder titel och typ):

Om den är færdig ange institution och år:

Pågående arbejde:

Anmälningsdatum:

Ort:

Underskrift:

Skickas till Centrala Kontaktpoolen i Uppsala, Sverige.

Adress:

NEFA-Uppsala. Etnologiska Institutionen, Åsgränd 1, S-75310 Uppsala.

(Eller till din lokala kontaktpersonen for Kontaktpoolen for vidarbefordran).

Anmeldelser

Roland Barthes. En biografi. Av Louis-Jean Calvet. Brutus Östlings Bokförlag, Symposium Bibliotek. Stockholm/Stehag 1994. 364 s., ill. Anm. av Ronald Grambo.

Forfatteren gir i denne veldokumenterte biografien en inntrengende analyse av livsløpet til den franske tenkeren og strukturalisten Roland Barthes (1915-1980). Han var født i Cherbourg som sønn av en marine-offiser som ble drept under et sjøslag i 1916. Barndommen tilbrakte han i Bayonne. Han gjorde sine studier ved la Sorbonne. Det var en av hans store sorger at han ikke kom inn på den prestisjetunge Ecole Normale Supérieure. Dette skyldtes at han ble angrepet av tuberkulose som han etter sine egne beregninger stred med i åtte år. Han fikk aldri noen doktorgrad og dette faktum plaget ham også. Tuberkulosen, hans morsbinding og hans homoseksualitet er tre ledetråder i denne biografien. Toppen av karrieren nådde han da han ble professor ved Collège de France, en stilling som kun skulle innehas av folk med doktorgrad, som han ikke hadde. Barthes ble en lysende stjerne på vitenskapens firmament. Han slo gjennom for alvor med sin bok *Mytologier*, hvor han viser hvorledes hverdagens hendelser og trangen til heronisering kan få et falskt, mytologiserende preg i offentlige og andre media. Dette forhold gjenspeiler småborgerlige normer, verdier og holdninger. Hans bok om *Kjærlighetens samtale* ble en meget stor suksess og kom ut i flere opplag. Han skrev om historikeren Michelet, om Japan, om fotografi-kunsten og om ulike former for sosiale koder på en kunstnerisk, ofte fragmentarisk måte. Men hans store verk om

moten i skriftkulturen er likevel mer tradisjonell. Barthes døde som følge av skader han fikk ved en bilpåkørsel. Det så ut til at han hadde mistet livslysten og enkelte tror at dette skyldtes at moren døde fra ham. Som person var han imøtekomende, men også mye sky og reservert. Han klaget stadig over migrene. I det tatt klaget han ganske meget, i hvert fall de siste år av sitt liv. Slik denne biografien er lagt opp, er det vanskelig å få et samlende inntrykk av Barthes ideverden. Forfatteren vegrer seg mot å gi en vurdering av hva han har betydd for fransk og europeisk tenkning. Registeret er til hjelp for den som vil finne frem i dette villniset av navn på kjente og totalt ukjente personer.

Mytologioita. Roland Barthes. Gaudeamus, Tampere. 1994. 218 s. ISBN 951-662-588-6 Övers. från originalverket *Mythologies*, 1957, av Panu Minkkinen. Rec. av Sisko Luukkonen.

Detta är ett verk som kulturforskare säkert har läst på något språk innan det nu, nästan 40 år efter utgivandet, utkommer i finsk språkdräkt. Den finska översättningen kommer, som också översättaren konstaterar, att utvidga läsekretsen. Barthes' franska språkbruk är slingrande och svårbegripligt och det är nånting man inte heller kommer ifrån i den här översättningen, så någon lätt sommarläsning är inte *Mytologioita* på finska heller.

Mytologioita är en berättelse bestående av 53 myter och en i efterhand skriven teori om mytens natur som förenar dem; om mytens uppkomst som en naturalisering av historien och

samhället. Trots detta bör man se Barthes i detta skede av hans karriär snarare som en författare än som en akademisk teoretiker. Berättelserna funktioner som berättelser också utan någon teoretisk grund trots att bokens finska översättare Panu Minkkinen konstaterar „en teoretiker, som i själva verket just är på väg att födas, försöker stöda en författare som berättar om världen“.

Jag beslöt mig för att läsa Barthes berättelser med en lätt inställning och njuta av författarens iakttagelser. Detta hjälptes upp av det faktum att jag inte kände till den tyngd (kan det vara barlast?) som hans status ger varje ord då man numera betraktar hans produktion från 50-talet och framåt. Det var sålunda bra att lämna förordet som efterrätt. Av den lätta läsningen blev, inte tung, men omskakande, då jag på nytt efter många år kunde konstatera hur man kan se analytiskt på de processer i livet som uppfattas som självklara eller självgivna: en liten påminnelse om själva processen att göra vetenskap. Barthes lockar att söka nya myter om saker som påverkar mig och saker som jag påverkar.

Barthes iakttar och funderar på fenomen i 1950-talets Europa med en vänster-intellektuell kritiska blick där den borgerliga makten, i synnerhet i en småborgares liv, verkar ha en helt dominerande betydelse. Samtidigt efterlyser han i sina texter behovet av att slänga av sig täcket: allt är relaterat till samhället och vetenskapen om detta borde växa men det är ju nånting helt annat än småborgerlighet. I jämförelse med de borgerliga myterna ter sig vänsterns myter svaga och tillfälliga, de saknar den makt som kunde hålla dem vid liv.

Teoripresentationen i verket från 1950-talet berättar främst om ett skede i Barthes' egna liv, i hans karriär- och personhistoria kan man se Mytologioita

som ett försök att etablera sig akademiskt. Verket kan också kopplas ihop med den fortsättning på semiologin där man förutom - och efter - Barthes bör studera Lacan, Derrida och Kristeva. Barthes vill inte låta en åberopa okunighet eller oförstånd, men det är det enda jag här kan göra, för jag kan inte uppfatta denna fortsättning.

Sålunda stannar jag vid mytologierna: Barthes dekonstruerar och avslöjar myter i en form som åtminstone hans läsare skulle kalla litteratur - ett rikt textflöde där man i bland ramlar ur båten men ständigt försöker ta sig upp i den igen. Utöver detta kan man, efter tilläggstudier, fundera på var Barthes mytanalys blev, vart analysen har fortsatt och vad den har för värde på 90-talet.

Museot ja työväenkuulturi. Seminaariraportti. Av Antti Metsänkylä Anna Carpelan (red.). Museoviraston työväenkuultuurijulkaisuja 8. Museovirasto 1994. 70 s. Anm. av Antti Mäkinen.

Museiverket i Finland organiserade ett seminarium Museer och arbetarkultur i november 1993. Seminarierapporten innehåller åtta korta uppsatser av musei- och arkivarbetare och till sist ett samtalsreferat.

Henrik Lilius skriver om den finska identiteten. Han påpekar att de agrariska utställningarna i museer inte ger en riktig bild av oss utan vi måste också undersöka den industriella kulturen. Lilius säger att t.ex. arbetarbostäder och deras arkitektur kan komplettera bilden av vårt samhälle.

Antti Metsänkylä sätter frågor om begreppen. Vad är arbetarkultur och arbetsliv; hur har dem dokumenterats och hur borde dem dokumenteras. Elias Härö skriver om byggnadsforskning i industrimiljöer. Han säger att den

traditionella arkitekturhistoriska synvinkel inte passar här. Tiina Heino berättar hur Helsingfors stadsmuseum fick sitt arbetarbostadsmuseum.

Pontus Blomster skriver också om begreppen och möjligheter att förvara arbetarkultur i museer. Osmo Rinta-Tassi fortsätter med att berätta Åbo landskapsmuseums projekt och planer. Esa Lahtinen nämner arkiver som har förvarat arbetarkultur. Det finns också problem i förvaringen, bl.a. museers och arkivs roll.

I samtalsreferatet kommer man tillbaka till problemet med de begreppena omkring arbetarkultur. Museer har också problem med sina resurser. Museiarbetare önskar också ha mera information om vad har gjorts tidigare och vilka slags projekt finns det i andra museer. Till sist grundade seminariet en arbetsgrupp för att svara på de frågor som steg upp i seminariet.

Songs beyond the Kalevala. Transformations of Oral Poetry. Ed by Anna-Leena Siikala & Sinikka Vakimo. *Studia Fennica, Folkloristica* 2. SKS, Helsinki 1994. 399 s. ISBN 951-717-694-5. ISSN 1235-1946. Rec. av Tarja Hautamäki.

Anna-Lena Siikala och Sinikka Vakimo har med den här publikationen strävat till att ge en bild av de senaste årens diskussion kring Kalevala-diktningen. Samtidigt har man velat förmedla sådana forskningsrön om runosångartraditionen som tidigare varit otillgänglig för en publik som saknar kunskap i finska. Såväl helt nya texter som artiklar som tidigare bara varit publicerade på finska eller funnits i mycket svåråtkomliga källor har medtagits i publikationen.

I sitt förord ger Siikala och Vakimo en översikt av forskningsutvecklingen kring Kalevala, från Julius Krohns

jämförande forskningsmetod ända till 1990-talets forskning, då metoderna som Julius Krohn och hans son Kaarle Krohn utvecklade har kommit att omvärderas.

Boken inleds med Anna-Leena Siikalas artikel *Transformations of the Kalevala Epic*. Av artikeln framgår vilka infallsvinklar som är genomgående för hela verket. Myter och historiska förhållanden granskas med utgångspunkt i den historiska antropologin. Diktningen ses som en fortgående traditionsprocess; en dialog mellan forntid och nutid. De personer som framför diktningen, deras kulturella bakgrund, liksom också tillfället då dikterna framförs, påverkar hur traditionen utvecklas.

De övriga författarnas artiklar har samlats under fyra huvudrubriker: *Kalevala metre, Performance and Variation, Themes, Images and Intertextuality* samt *Women's Voice*. Kvinnoperspektivet har alltsedan 1980-talet berikat inte bara kulturforskningen i allmänhet utan även forskningen kring Kalevala-diktningen. Detta har bl.a. lett till att kvinnors känslor och kvinnliga tolkningar har framhävts i diktningen. Ett utmärkt exempel på kvinnoperspektiv i detta verk är Anneli Asplunds artikel *Mother and Daughter - in the Footsteps of the Itinerant Singers*. Ett intressant jämförelseobjekt till Asplunds artikel är Thomas DuBois' och Jukka Saarinens artiklar. Vad som undersöks är recitatörerna - far och son - Arhippa och Mikhail Perttunens sång- och framställningstradition.

Som illustrationer till verket har man använt I.K. Inhas, Samuli Paulaharjus, Axel Berners och Vihtori Alavas fotografier från deras fältarbeten. Med fotografierna har redaktörerna strävat till att föra den karelska och ingermanländska kulturtraditionen närmare dagens läsare. Med detta har de lyckats synnerligen väl.

Anmeldelser

Den engelskspråkiga *Songs beyond the Kalevala* innehåller nästan 400 kunskapspackade sidor och genom utgivningen av verket kan forskningen kring Kalevala-diktningen presenteras internationellt.

Diskurssianalyysin aakkoset. Arja Jokinen, Kirsi Juhlia, Eero Suoninen. Vastapaino, Tampere 1993. ISBN 951-9066-70-5. 232 s. Rec. av Lassi Tomppinen.

Diskurssianalyysin aakkoset (ABC i diskursanalys) väcker genast läsarens intresse genom att via exempel fästa uppmärksamhet på att språkbruket kan undersökas inte enbart som en bild av verkligheten utan även som hur verkligheten konkretiseras. Trots sin titel är *Diskurssianalyysin aakkoset* ingen från grunden startande lärobok i ämnet. Att skriva en sådan skulle väl också i det närmaste te sig omöjligt, eftersom författarna ser diskursanalysen som en vid teoretisk referensram snarare än som en metod. Bokens uppbyggnad är klar. Till en början redogörs för diskursanalysens teoretiska utgångspunkter och begrepp på ett lättfattligt sätt. Mot slutet blir boken mera specifik och till sist presenteras några diskursanalytiska miniatyrundersökningar. Inledningens snarlika och i viss mån överlappande begrepp är dock förvirrande. Trots att begreppens närvaro känns nödvändig och trots att författarna enligt bästa förmåga strävat till att klargöra dem kan en uppsatsskrivande nybörjare drabbas av bestörtning och en lätt panik.. Enligt författarna är diskursanalysens forskningsobjekt inte bara språket utan all semantisk verksamhet. Utgångspunkten finns i språkets konstruktivism. Språket beskriver världen, men samtidigt kan man säga att språket bygger

upp den verklighet vi lever i. När vi använder språket konstruera vi, ger vi betydelse åt, de saker om vilka vi talar. På detta sätt blir språket ett semantiskt system. Idén härstammar från de Saussure som såg språket som ett sammanhållet system. I diskursanalysen ligger tyngdpunkten dock på språkets användning, inte dess struktur.

I det andra kapitlet fördjupar Suoninen första kapitlets begrepp „semantiskt system“ med hjälp av exempel. Meningen är att undersöka språkbrukets variationer med hjälp av identifiering av olika semantiska system. Bruket av exempel är nödvändigt, eftersom de i inledningen presenterade begreppen annars skulle kännas svärbegripliga. Författarna presenterar två analysformer som betonar olika saker: å ena sidan språkbrukets variation och den sociala verklighetens mångfald; å andra sidan maktstrukturer. Den första formen får en mer praktisk presentation i kapitlet „Mistä on perheenäidit tehty?“ (Av vad är hemmafruar gjorda?). I uppsatsen undersöks hur den finska hemmafrun gestaltar sig själv i en intervjusituation. En liknande diskursanalys kunde också vara givande för kulturforskare. Många saker som till en början uppfattas som privata är ju knutna till kulturen och det är just sådant som Soininen är ute efter. Maktstrukturerna blir aktuella då man undersöker myndigheters och politikernas tal. Hur försöker man få en version av sanningen att verka som den enda riktiga? Diskurser i hegemonisk ställning kan vara maktbruk eftersom de upprepar sig själva, de åsidosätter alternativa sanningar och diskurser. Undersökningen måste ta ställning och komma med alternativa lösningar. Men hur kan forskaren känna till ett alternativ som verkliga är bättre?

Den samhälleliga beslutsprocessen är ju mångfacetterad och invecklad, och det är ju som bekant lätt att stå på land-

backen och ropa goda råd åt den som är i sjönöd. I alla händelser finner jag det bra att författarna förespråkar en forskning som tar ställning.

Diskursanalysens vida spektrum gör att den också har mycket att ge åt traditionsforskare: folklorister arbetar ju med texter och man bör komma ihåg att all symbolrelaterad verksamhet kan vara föremål för diskursanalys; diskursanalysens objekt är texten i ett brett perspektiv. Målet är inte att komma bakom texten, exempelvis „att komma in i huvudet“ på en talare och psykologisera denne.

Genom att placera texten i sin kontext - d.v.s. att se talet som en verksamhet - kan t.ex. en analys av maktstrukturer ge forskningen helt nya dimensioner. Vidare finns i verket ett exempel på en intervjusituations kontextualitet: det är lika betydelsefullt att analysera intervjuans tal som att analysera intervjuobjektets.

Trots att det inte är fråga om någon metodikguide erbjuder boken en vederkvickande och tankeväckande läsning. I recessions-finland finns nog med exempel på hur politiker strävar mot en sanningshegemoni. På basen av den här boken är det lätt att bli mer intresserad av diskursanalys. För dem som blivit det har författarna sammanställt en mångsidig litteraturförteckning för vidare studier.

Författarnas egna områden är socialpsykologi, sociologi och socialpolitik

Staat und Nation in der europäischen Geschichte. 2. udg. Hagen Schulze: München 1995, 376.s. I serien EUROPA BAUEN, red. Jacques Le Goff. Anm. af Inge Adriansen.

Stat og nation kan forekommer at være helt elementære og selvklaare begreber i den politiske verden. Men hvornår og

hvordan er de europæiske stater og nationer opstået, og hvilken rolle har de spillet den europæiske historie, hvilke forestillinger og ideer har i tidens løb været forbundet med nations- og statsbegrebet? Disse spørgsmål besvares meget kompetent af Hagen Schulze, der er født i Tanger i 1943 og er professor i nyere tysk og europæisk historie ved Freies Universität i Berlin samt medlem af Institute for Advanced Studies i Princeton. Han er bl.a. kendt for bogen „Gibt es überhaupt eine deutsche Geschichte?“, der udkom lige før murens fald i 1989, og denne begivenhed dannede baggrund for den næste bog „Die Wiederkehr Europas“ fra 1991.

Den nye bog indeholder fire fængede kapitler, der har karakter af velskrevne essays samtidigt med, at de på fremragende vis sammenfatter en omfattende viden. Hagen Schulze forstår at skrive let og dog indholdsmættet - uden at være tynget af sin lærdom. Han begynder omkring år tusind, hvor den moderne stat begynder at tage form, og han redegør på fængende vis for kristendom og statsræson. Derpå følger et kapitel med en nyttig gennemgang af fænomener som statsnationer, kultur-nationer og folkenationer, hvor eksemplerne hentes overalt i den europæiske historie. I tredje kapitel gennemgår han nationalstatens epoken, der inddeles i den revolutionære nationalstat (1815-1871), den imperiale nationalstat (1871-1914) og den totalitære nationalstat (1914-1945).

I et afsluttende essay beskrives udviklingen siden 1945 frem til Sovjetunionens sammenbrud og opløstringen af nationalisme i Østeuropa og på Balkan. Schulze stiller spørgsmålet, om vi overhovedet har brug for nationer og nationalstater, og han fremsætter den interessante tese, at uden nationalstater vil vi ikke få et forenet Europa.

Som hos mange andre tyskere af

Schulzes generation er der kun lidt forståelse for EU-skepticisme, og bogen slutter med et varmt ønske om, at europæerne må erkende deres fællesskab og opdage skoven for træer, dvs. opdage at der på trods af nationalstaternes eksistens er langt mere der forener, end der skiller dem. Hvorvidt, der vil udvikles en stærk europæisk identitetsfølelse, afhænger imidlertid af flere faktorer end dem, Schulze fremlægger i sit igang sættende essay, der opfordrer både til fordybelse og modsigelse.

Ihmiset ja jumalat. Myytit ja Mytologiat Kirsti Simonsuuri. Kirjayhtymä Oy, Helsinki 1994. ISBN 951-26-3944-0. Rec. av Marjut Huuskonen.

Kirsti Simonsuuris författar- och forskargärning är färgad av hennes intresse för myter - i synnerhet för den grekiska mytologin, som också var ämnet för hennes dissertation *Homer's Original Genius*. Förutom som författare och forskare har Simonsuuri fördjupat sig i de grekiska myterna också som översättare. Kvinnoteatrgruppen Raivoisat Ruusuts (fritt översatt *De furiösa rosorna*) storproduktion *Orestia* (1991) baserade sig på Simonsuuris finska översättning av Aischylos grekiska drama. Genom denna teaterföreställning, liksom av många andra experimentella uppföranden av de grekiska tragedierna runt om i Europa på 1980- och 90-talen, öppnar sig ett av de centrala teman i Simonsuuris bok om myter: förhållandet mellan myt och litteratur. Kan myten befria fantasin från realismens bojor?

Utgångspunkten för Simonsuuris verk är myternas skapande och brobyggande funktion i den kulturella utvecklingen. För Simonsuuri är människans ett historieberättande djur och myterna en indikation av människans berättarglädje.

Som grund till förståelsen av både myter och den konstnärliga skapelseprocessen har man satt deras samband med den gränsöverskridande världen, ett slags mellantillstånd. Då hon analyserar myter analyserar Simonsuuri också konstens och litteraturens betydelse i samhället.

Verket koncentreras på den grekiska mytologin, på olika anteckningar, arkivalier, tolkningar, på litteraturen. En översikt av kosmogoniska- och hjältemyter visar den grekiska mytologins centrala teman. De kosmogoniska myternas våldsamma maktkamper är genomgående i hela den grekiska mytologin.

De kosmogoniska myterna, som utspelar sig bortom tid och rum, är inte egentliga objekt för Simonsuuris analys utan funktionerar närmast som en introduktion till den ingående granskningen av hjältemyterna. Hjältemyterna, som berättar om människosläktets skapande av ordning, är klart förankrade till vissa geografiska platser, till en viss tid och till en religiös och rituell kontext. Simonsuuri betonar att förståelsen av hjältemyterna är betydelsefullt för förståelsen av den kulturella helheten.

Den rituella och religiösa kontexten är ett av mytens plan. I mytens värld ger slutupplösningen inte upphov till harmoni utan ger en förklaring till att sakernas tillstånd är som det är. Ett annat av myternas plan är deras långvariga på metaforer och symboler baserade plan.

På dethär området rör sig Simonsuuri ledigare: hon analyserar författare som talar till sin publik med mytens språk; hon påvisar författare som i sina tolkningar av myter strävar till en harmonisk anpassning. I de grekiska dramerna analyserar deras skapare myterna genom att föra fram myternas symboliska innehåll. I fokus står den

stora härvan av moraliska och kosmiska problem. I tragedierna är personerna tvungna att genomföra flera symboliska roller samtidigt. Via de mänskliga relationerna sätter man sig in i problem som är större än individen, såsom samfundets rättsuppfattning och världens rättfärdighet. I bakgrunden kan man skönja uppfattningen om författaren som skapare av myter för den moderna världen.

De antika myterna är för Simonsuuri en påminnelse om det våldsamma Europa. Ständigt konfronteras Simonsuuri med mytens innersta betydelse: Hur har den världsordning som människan uppfattar kommit till? Varför är tillvaron ständigt ofullständig och varför står ingen rättvisa att finna? Och å andra sidan: Varför är dagens konstnärer intresserade av den grekiska tragedi-traditionen? Simonsuuri ser intresset som ett bevis på att västvärlden i sin kulturella utveckling har kommit tragedins, begränsningens tid. Det grekiska tragiska dramat talar till människan då det berättar om att nödvändigheten är blind och om hur människan blir blind då hon möter nödvändigheten.

Simonsuuris verk ger en god översikt av den grekiska mytologin och dess betydelse för den europeiska litteraturen och konsten. Dessutom ger verket en bild av hur de grekiska myterna påverkar en europeisk författare av idag, Kirsti Simonsuuri.

Nationsbegreppet. En social helhetslogik. Ragnar Stara: Summary in english. Eget forlag 1980. Ekenäs Finland 1980. 256 s. Anm. af Inge Adriansen.

Afhandlingen, der er indsendt som doktorafhandling ved Uppsala Universitet, er et forsøg på at fremlægge en ny definition på nationsbegrebet. Den rummer en omfattende diskussion af de konven-

tionelle videnskabers (historie og samfundsvidenskabernes) opfattelse af nationalisme. Forfatteren finder kort og godt alle hidtidige definitioner og arbejder om nationsbegrebet utilstrækkelige eller direkte forkerte. Han fremlægger derfor sin helt egen „helhedslogik“. I følge den er nationen en særlig form for en helhed, der igen er et logisk begreb. Den menneskelige bevidsthed udformes af logikken, og logikken bestemmer menneskenes plads i nationen. Hvis et menneske tror, at det har en relation til samfundet, så er det bare en af de variationer, som menneskets logiske system har muliggjort.

Anmelderen har for sine synders skyld - og fordi hun rent faktisk interesserer sig for nationsbegrebet - forsøgt at læse og tilegne sig bogen, men må beklagende sige, at hendes logiske system har afvist at godtage såvel bogens fremførte teser som dens helt unødigt svære sproglige form.

Bord - duka dig! Herrgårdsmat i Finland. Av Gun de la Chapelle & Katja Hagelstam. Finlands svenska Marthaförbund och Schildts, 1993. 183 s. Anm. av Antti Mäkinen.

Bord - duka dig! är en fin bok som innehåller bl.a. historia, stilarter och recept. Gun de la Chapelle har skrivit texten efter att intervjuat människor i finlandssvenska herrgårdar och Katja Hagelstam har fotograferat miljöer, mat och dukning.

Bo Lönnqvist har skrivit inledningen Måltid och minne, som tar 25 sidor av boken. Han berättarnågra exempel av finlandssvenska herrgårdshem från medeltiden till 1800-talet. Vi får veta vilka slags serviser har det varit och vilken slags mat har man ätit på olika tider. Maten är inte bara något att äta utan den är en del av kultur med sym-

bolvården og kommunikation.

Gun de la Chapelle och fotografen Katja Hagelstam besökte 25 herrgårdar åren 1992-1993. Var och en herrgård presenteras i sina egna sidor med text, bilder och recept. Författaren berättar om herrgårdarnas historia och ägare, traditioner och seder omkring mat, nutids förhållanden och specialiteter.

De mesta av herrgårdarna ligger på sydkusten av Finland men det finns också gårdar av Tavastland och Savolax med i boken. Maträtter kan då vara inspirerade av både det ryska och det svenska köket. Texten berättar av herrgårdarnas måltider, jultraditioner, inredningar med mera. Om någon gård har specialiserat sig åt något, ger texten mera information om det, t.ex. sparrisodlingen på Paddais.

Boken har nästan 100 recept av olika slags. Det finns med vardagsmat, gourmet, efterrätter och drycker. Boken är rikt illustrerad. I Lönnqvists text finns det gamla svartvita bilder men bilder från herrgårdar är mest i färg. Katja Hagelstams fotografier är fascinerande och på hög nivå. De berättar mycket om interiörer, dukning och maträtter. Boken har gjorts på samma stil som herrgårdarna och sin matkultur har förvarats.

„Museum Europa“. Temanummer af Den Jyske Historiker. 155 s. Anm. af Bjørg Kjær.

Denne meget blandede og spændende artikelsamling blev udgivet i forbindelse med Nationalmuseets udstilling med samme navn som publikationen. Begge udspringer af de senere års diskussion af museet som institution. Denne diskussion fokuserer på museets tilblivelseshistorie, som er tæt knyttet til den nationale bevidstheds opdukken. Idag er dette udgangspunkt for opdragelse

og uddannelse af „folket“/ de brede kredse imidlertid ikke indlysende. Kulturrelativisme og røret i forbindelse med nationalismen i øst- og Central-europa er konkrete udtryk for det problematiske i kulturfagenes nationalromantiske oprindelse.

Både udstillingens og publikationens ide er at formidle, hvordan og hvorfor blikket på verden har skiftet i forskellige epoker. Museet som institution har i de senere år tabt sin uskyld og sin selvfølgelighed, hvilket igen har ført til en faglig selvrefleksion, som for sjældent foregår systematisk på museerne. Dér er der nemlig så meget andet at lave.

Titlen Museum Europa er i sig selv en understregning af, at museet er et europæisk fænomen og tæt knyttet til sin verdensdels historie, selvopfattelse og syn på verden. Den polsk-franske filosof og historiker Krysstof Pomian påviser i sin artikel, at museet har flere træk til fælles med templet. Han beskriver museet som en institution der forholder sig til tiden - men kun til den bevægelige og dermed sekulære tid, som vi kalder historien. Templet derimod forholder sig til den evige og sakrale tid og peger altså på det hinsides. Museet er i sig selv udtryk for en fjernelse fra kirkens tvedelte tidsopfattelse, som opererer med tid og evighed. Museet introducerer og er udtryk for en bevægelse imod en tredelt tidsopfattelse, som opererer med fortid, nutid og fremtid. Meget polemisk konkluderer Pomian, at det 20. århundredes museer har indtaget kirkernes tidligere plads. Den nye form for religiøsitet retter sig mod menneskets skaberkraft og udmønter sig for eksempel i andægtige kunstmuseer, der dog fra et stykke ind i 1800-tallet i stigende grad fremstiller det skønne som historisk og kulturelt forankrede udtryk. Denne historicisme markerer et brud med museets eurocentrisme og hænger sammen med museumsinsti-

tutionens forsøg på at opfylde kravet om en gyldig intersubjektivitet mellem forskellige kulturer.

Den danske litterat Frederik Stjernfelt viser hvordan museumsideen strækker sig langt ud over de institutionelle rammer gennem for eksempel familiealbums og alskens samlermanier, der har liv og form i menneskers hverdag. Han fokuserer på, at det udstillingen egentlig vil udstille, er det fraværende; det som ikke er til stede i den og som dens genstande på forskellig måde henviser til. Den autoriserede udstilling adskiller sig fra alle mulige andre samlinger ved at være forankret i en meta-diskurs, som segmenterer samlingerne i forskellige „typer af usynligt indhold og forskellige typer af modtagere“ (s. 9) af dette indhold.

Stjernfelt understreger, at museet i sin natur er nytteløst og uden konkret formål. Og hans anti-utilitaristiske konklusion fastholder, at sådan bør det være. Artikelsamlingen består af 14 essays og skal derfor ikke betragtes som en gennemgang af museologiens historie og teori. Derimod kan man finde polemiske, spekulative, inspirerende og tænksomme overvejelser om museet, kommentarer til det og analyser af det. Især vil jeg nævne den danske ide- og arkitekturhistoriker Carsten Tahus artikler om henholdsvis museumsbygningens formsprog og 1920ernes futurister og deres totalt museumsfjendtlige holdning til deres egne kunstværker, som paradoksalt nok er i særdeles høj kurs på kunstmuseerne. Den norske æstetiker Arnfinn Bø-Ryggs velskrevne artikel behandler genstandenes metaforicitet og tingslighed i en museums-kontekst. Den tyske udstillings-leder Marie-Louise von Plessen præsenterer nogle tanker om den eksperimenterende udstilling som en genre der åbner sig mod tilskueren og bevidst spiller på, at vedkommende digter med,

tænker videre og modsiger det, som udstillingsforfatteren fremfører. Hun betragter udstillingen som et personligt eller fælles statement, der derfor bør fremstå som et sådant.

Den danske antropolog Inger Sjørsvlev fokuserer på, hvordan det etnografiske museum kun er muligt, fordi det er udtryk for en magtrelation i forholdet til de kulturer, som det præsenterer. Som repræsentant for Europa er det etnografiske museum gennem sin udvælgelse, klassifikation og fortolkning i besiddelse af en altoverskyggende magt - som i sig selv inkarnerer vores verdensdels globale dominans. Læs selv videre - bogen anbefales varmt!

Småsamfunn og storsamfunn. Bidrag til norsk historie gjennom 3-4 hundre år. Av Rolf Fladby. Norsk lokalhistorisk Institutt. Oslo 1994. 204 s. Anm. af Poul Porskær Poulsen.

Det norske lokalhistoriske instituts leder gennem 30 år, Rolf Fladby, har gennem årene udgivet en betydelig mængde videnskabelige artikler inden for norsk lokalhistorie, tidsmæssigt omfattende perioden ca. 1600-1850 såvidt det kan aflæses af bibliografien bag i bogen her. Med „Småsamfunn og storsamfunn“ præsenteres nogle af de mindre kendte arbejder af Fladby.

Artiklerne er samlet omkring et tema om lokalsamfundet overfor det store samfund. Et lokalsamfund lever ikke for sig selv, men som en del af et storsamfund. Dette giver artiklerne en række eksempler på fra forskellige lokaliteter i Norge og tidsmæssigt især med vægt på 1600-tallet, men dog også med artikler med et lidt nyere tidsperspektiv. Det er altså i høj grad bonden over formyrdighederne, der skrives om, men også f.eks. Norges urbanisering, lokal administration efter 1837,

Anmeldelser

økonomisk og social struktur i Norge i 1600-tallet mv. De vægtige, men tørre artikler vil uden tvivl danne udgangspunkt for yderligere lokalhistorisk forskning i Norge, ligesom der lægges sten til Norges nationale historie. Det er derfor godt, at de nu er samlet til gavn for fremtidige forskere.

Europæisk kvindeideologi-historie. Af Georges Duby & Michelle Perrot. Campus Verlag 1995. 718 s. Anm. af Otto Holzapel.

Dette er slutbindet af et spændende kæmpeværk med udpræget europæiske dimensioner: England, Frankrig, Tyskland, Italien, Spanien (inklusive Rusland, Canada = Québec og 1920'ernes amerikanske kvinder; Norden mangler, på nær f.eks. en kort henvisning s. 534, om Sverige, s. 144 f. og s. 454, Norge s. 453). Værket beskriver kvindens ideologi-historie siden første verdenskrig (kvindernes mobilisering som f.eks. sygeplejersker, som var første verdenskrigs 'resultat', men de forblev underordnet den mandlige læge, s. 59; Italiens fascistiske ideologi omkring familien som statens 'fæstning', tysk national-socialismes 'ære og propaganda' for mødre osv.). Her beskrives feminisms og kvindebevægelsens udvikling siden 1890'erne (kampen om ligestilling i politik og samfund) op til vor tid, dvs. indtil det nye syn på kvinde og kvindelighed i 1970'erne (f.eks. moder-barnfamilien uden ægtemand, ophævelsen af differenceringen mellem mænd og kvinder i arbejdslivet). Det er også et spejlbillede af forskellige fagområders udvikling, især inden for socialforskningen (s. 101 ff.) og f.eks. den særlige brug af kvindebilleder i reklamen (s. 106 ff.). Videnskabelig motor for foretagnen er fransk mentalitetshistorie og vurderingen af en overlevering som ræk-

ker over 'længere tidsrum' (longue durée).

Kvindeforskning bliver her præsenteret som analyse af mænd og kvinders forhold til hinanden.

Enkeltstudierne er skrevet på et højt niveau og uden seksistisk kampiver, dog af kvinder, som er engagerede i forskningen med en solid faglig baggrund (f.eks. også med udførlige litteraturhenvisninger). 'Mand' (også anmelderen) må være misundelig over dette fine resultat og taknemmelig for den store indsats. Et kig i registeret bag i bogen afslører de hyppigst brugte stikord som de begreber omkring hvilke udviklingen er mest påfaldende: arbejde, ægteskab, familie, feminisme, kvindebevægelse, krig (første og anden verdenskrig), seksualitet og kvindelighed. F.eks. prostitution er kun nævnt meget kort (s. 64), men man lærer en del om kvinders rolle som krigsenke.

For det meste omhandles en verden, som i mellem-europa først tilstod kvinder ligestillet valgret omkring 1917, og en 'kultur', som bestandig er bange for at kvinder kan bryde ud af mænds kontrol (s. 99): (engelsk) 'gender' er i høj grad social bestemt og betinget.

Da bilen kom til Danmark. Av Erik Mader & Ole Ravn. Chr. Erichsen's Forlag A/S. Kbh. 1995. 192 s., ill. Anm. af Poul Porskær Poulsen.

Det var tæt på, at navnet på det nye automobil-fænomen var blevet en „Tøf-Tøf“. Men heldigvis gjorde en sprogprofessor opmærksom på, at det ikke var en særlig positiv betegnelse, hvorimod ordet „bil“ henviste til hurtighed og energi samtidig med, at det var en forklarelse af „automobil“. Det var dagbladet Politiken, der i 1902 diskuterede, hvad man skulle kalde det nye befordringsmiddel - og som dermed fik æren af at få slået

navnet fast. Det er en af de oplysninger, der kan hentes i denne bilens tidlige kulturhistorie i Danmark - fra den danskbyggede såkaldte Hammelvogn i slutningen af 1880'erne til 1. verdenskrig og tiden umiddelbart derefter, hvor bilen slog afgørende igennem som befordringsmiddel, ikke blot for legelystne velhavere, men også som transportmiddel for forretningsdrivende, postvæsen, militær osv.

Bogen lægger vægten på det kulturhistoriske i den forstand, at det drejer sig om modtagelsen af den nymodens maskine i samtiden og kampen for dens udbredelse. Forfatterne anvender især aviserne til at beskrive tiden og dens meninger om bilen. Det var både indædte modstandere og tilhængere, der skrev i aviser og tidsskrifter, og gennem deres indlæg udtrykkes denne periode i Danmarkshistorien, hvor det gik fremad.

Det gjorde det også for bilen, skønt der var modstand, og man i lang tid ikke måtte benytte landets biveje til bilkørsel (hvilket de vist heller ikke egnede sig særlig godt til) og ikke måtte køre om natten. Man skulle også vise hensyn over for hestekøre-tøjerne - dvs. helst standse når man så et sådant - og automobilorganisationerne sørgede efterhånden for at undervise i sikker kørsel, i oprettelse af benzin- og lade-stationer mv. I 1907 fandtes der 231 biler i hele landet. Antallet var i 1914 steget til 3.430, og efter krigen kom udviklingen for alvor i gang. I 1920 var der 17.657 biler i Danmark.

Man kan hente mange oplysninger og detaljer i denne bog om bilens barndom. Talrige aviscitater giver sjove, tidstypiske beskrivelser, men måske tager citaterne overhånd - der er næsten for mange. Ikke desto mindre er det en let læst bog med et væld af gode fotografier, så den er fornøjelig at læse både for den bilinteresserede og for den mere

bredt kulturhistorisk interesserede læser.

Klatterup. Et arbejderkvarter i Esbjerg 1890-1990. Af John T. Lauridsen. Esbjerg Byhistoriske Arkiv, 1992. 300 s., ill. Anm. af Anne Winther Johannsen.

Klatterup er et (tidligere) arbejderkvarter i Esbjerg øst for jernbanen, hvis kendetegn har været den ydmyge periferi i forhold til Vesterbyen og dets tilfældige, selvgroede præg. Kvarterets navn stammer muligvis fra den spredte bebyggelse i klatter mellem hjulspor og marker. Navnet Klatterup optræder første gang i forbindelse med sognerådets behandling af et gangstiregulativ i 1888, hvilket hverken medførte officiel navngivning eller veje.

Bogens første større kapitel beskæftiger sig med de teglværker, der blev anlagt i området. I 1890'erne (den amerikanske periode i Esbjergs historie) var to af teglværkerne Esbjergs største arbejdspladser, og teglværkerne var en væsentlig grund til, at området blev bebygget. Bogens sidste kapitel beskæftiger sig med arbejderkvarterets opløsning fra 1960'erne. Der fokuseres især på kommunens hårdhændede saneringsplaner fra slutningen af 1970'erne, som dog blev realiseret knap så drastisk på grund af beboernes modstand. Kvarteret fremstår i dag fuldt udbygget med mange ældre mennesker og med et vigende antal erhvervsvirksomheder i forhold til boligandelen.

De øvrige kapitler beskriver i brede træk kvarterets historie. Kvarteret var i mange år præget af lave grundpriser og ufaglært arbejdskraft, og blev af kommunen brugt til placering af nødvendige, men ikke velsete institutioner som gasværk, slagtehus, fattiggård og renovationsanstalt.

Hovedvægten ligger på den tidlige hi-

storie, men linjerne trækkes op til nutiden. Der gøres rimeligt nok en del ud af erhvervsvirksomhederne, og FDBs Tobaksfabrik har fået sit særskilte kapitel, men den var også Klatterups største arbejdsplads indtil begyndelsen af 1950'erne. Derudover behandles befolkningssammensætning, bebyggelse, infrastruktur, handel, fritid og institutioner, også set i lyset af kommunens med- og modspil.

I et af bogens sidste kapitler kommer mennesker fra tre udvalgte adresser i fokus, idet flere generationers liv i en borgerlig familie og to arbejderfamilier præsenteres. På en af disse adresser har forfatteren boet som barn (det er ikke hans familie, man kan læse om). Og man mærker igennem bogen, at den er skrevet af et menneske med kendskab og kærlighed til kvarteret. JTL anfører, at det ikke er en etnologisk undersøgelse, men at der er lagt vægt på social- og kulturhistorie. Undersøgelsen er baseret på både erindringsstof og skriftlige kilder. Kvarterets udvikling og det liv, der har udfoldet sig, skildres levende. Man kan læse om sære eksistenser og om yderpunkterne inden for kvarterets sociale sammensætning (selv om JTls hjerte banker for arbejderne), ligesom kvinders og børns vilkår er belyst. Det er lokalhistorie på højt plan, som kan læses med stor fornøjelse, selv om man ikke kender kvarteret. For kendere af området må bogen være en guldgrube i dens formidling af historien om bygninger, livsmønstre og mennesker i Klatterup.

Skik og anstand. Af Ulrike Döcker. Campus Verlag, 1994. 323 s. Anm. af Otto Holzapfel.

Den Østrigske socialhistoriker U.D. (Wien) analyserer det 19. årh. (og slutningen af det 18. årh. op til begyndelsen

af det 20. årh.) tyske bøger om gode manerer og regler for skik og anstand (tysk: „Manierenbücher“, især indtil omkring 1850/60 og igen efter 1870 med store oplag, f.eks. „Knigge“, første udgave 1788, 7. oplag 1801, 14. oplag 1865, 20. oplag 1922, stadigvæk på tryk i 1962). Sociale normer, selskabslivets idealer og kodificerede forestillinger om høflighed og god tone genspejler hverdagens barske realitet. Denne beskrives her dog blot marginalt; vi savner kildegrundlaget til dette vigtige formål. Det gælder også for almene regler; f.eks. kan man ud fra oplysningen omkring 1900, at det i selskab også er tilladt, selv at præsentere sig med navn og stilling osv. slutte at reglen for præsentation gennem en tredje person ikke mere var i streng brug på denne tid (s. 205). -

I centrum står Adolph von Knigges „Über den Umgang mit Menschen“, og Knigges ulykkelige liv er selv en demonstration for datidens problemer omkring kommunikationen især mellem mænd og kvinder. Man kan vurdere opløsningen af sådanne regler som 'forfald af god skik og brug' („Sittenverfall“, jf. s. 213) eller som liberalisering og egalisering af stive og traditionelle dvs. i reglen repressive omgangsformer. - Her skrives et spændende stykke kulturhistorie som endnu danner grundlag for vores verden og forklarer mange af vores sociale fordomme.

Fotbollen och moralen. En studie av fyra allsvenska fotbollsföreningar. Af Per Nilsson. HLS Förlag 1993. 378 s. Anm. af Poul Porskær Poulsen.

Per Nilsson tager i sin doktorafhandling fat på et spændende område indenfor idrætsforskningen, som man ikke har set behandlet på denne måde før. Nemlig med hvilken grad den almene moral i samfundet slår igennem i fodbold-

miljøet. Moral forstået på den måde, at der bl.a. som en arv fra den engelske „public school“-fodbold er udviklet en kodeks for, hvordan man skal opføre sig på en fodboldbane. Det er her fasttømrede floskler som „fair-play“, „tab og vind med samme sind“ osv. har sin slagmark, således at forstå, at forfatteren ønsker at undersøge, om den udtalte moral, der hersker omkring fodbolden så også efterleves i realiteten.

Der er naturligvis et vigtigt emne at diskutere i disse tider, hvor kommercialiseringen af sporten tager mere og mere overhånd. Hvor man gang på gang ser urent spil udfolde sig i fuldt flor på fodboldbanen, fordi det kan betale sig. Sejren, og dermed muligheden for at tjene flere penge, er det vigtigste.

Per Nilsson har derfor udvalgte fire klubber fra Allsvenskan. Og disse klubber undersøges på forskellig vis. Dels opregnes hvor mange røde og gule kort, der er uddelt til klubberne i tidens løb. Interessant nok skal vi helt op i 1960'erne før det bliver „almindeligt“ med udvisninger. Indtil da havde det blot været 1-2 udvisninger pr. år. Men herefter begynder det urene spil at eskalere. Interessant er det også at iagttage, hvor de enkelte klubber har modtaget gule eller røde kort. Der kan ses klar forskel mellem klubber, der især får advarslerne for direkte hårdt spil, og de klubber, der især får advarslerne for at bruge mund. Per Nilsson supplerer disse undersøgelser med direkte iagttagelser fra kampe både på eliteplan og ungdomsplan, samt spørgeskemaer som spillerne har udfyldt. Det er naturligvis her interessant at se de forskelle, der fremkommer mellem de enkelte klubbers spillere og altså den moralkodeks, som spillerne indlæres i en bestemt klub, ligesom der ses forskelle mellem de iagttagne aldersgrupper.

Det er der kommet en spændende undersøgelse ud af. En undersøgelse, der

både sætter lys på fodboldspillet og dets udvikling som sådan, på de enkelte spillere i en bestemt klubkontekst og mere bredt om fodboldmiljøet som opdragesfaktor og fodboldens sammenspil med samfundet generelt.

Krop og oplysning. Om kropskultur i Danmark 1780-1900. Udspil 3. Af Niels Kayser Nielsen. Odense Universitetsforlag 1993. 160 s. Anm. af Poul Porskær Poulsen.

Med denne bog tager Niels Kayser Nielsen (NKN) fat på et opgør med dogmer i dansk historie. Næmlig den almindelige opfattelse, at den „nye, demokratiske“ kropslighed, som brød igennem i slutningen af forrige århundrede i Danmark med den svenske gymnastik, slet ikke var så ny og epokegørende endda. NKN har været inde på det før, og det har andre forskere også, men næppe så gennemargumenteret som i „Krop og oplysning“.

Det er kroppen, det drejer sig om. I første omgang ikke løserevet, men som samfundsmæssig fokusering på kroppen og i anden omgang kroppens selvstændige tale. NKN ser tre særlige moderniseringsfaser i samfundsudviklingen, som har sat speciel fokus på kroppen, nemlig slutningen af 1700-tallet, slutningen af 1800-tallet og tiden her i slutningen af 1900-tallet. Det er de to første faser, som bogen handler om. I første del beskrives, med mange gode eksempler, tiden omkring de store landboreformer. NKN argumenterer for, at kroppen her for første gang træder frem som et objekt for disciplineringsbestræbelser. Brugen af legemsøvelser i skolen, nye danserformer, som nu blev progressivt fremadskridende, didaktisk-pædagogisk interesse for kroppen, alt sammen pegede i retning af, at kroppen blev et samfundsmæssigt vigtigt

objekt. Den anden fase, slutningen af forrige århundrede, bliver faseren, hvor selvdisciplineringen sætter igennem med den svenske gymnastiks videnskabeligt udviklede øvelser, der gav bønderkarlene en unaturlig rank ryg og en hvælvet brystkasse, samtidig med at grundtvigske tanker fyldte hovederne. Faserne hænger sammen. Den anden er afhængig af den første, og det nye i bøndernes kamp i slutningen af 1800-tallet er en videreførelse af tanker, der slog igennem allerede 100 år tidligere, iflg. NKN. Forfatteren kan således konkludere om det kropskulturelle forløb:

„...i slutningen af 1700-tallet indleder samfundet et systematisk felttog mod kroppen ud fra ønsket om at sætte sit civiliserende stempel på den. I slutningen af 1800-tallet kan kroppen så i kraft af den autonomiseringsstendens, der er inkluderet i oplysningsprojektet, træde frem med en egenværdi, som snart står i en „god sags tjeneste“ i politisk og ideologisk øjemed, snart tillægges legitimitet som kropskult i sig selv, som virker tilbage på samfundet og sætter sit præg på dette“. (s. 148). Det sidste om kropskultens autonomi peger frem mod nutiden, den tredje fase, med showspport osv., som dog ikke behandles i denne bog.

Der er masser af pointer at hente i Kayser Niensens bog. For forskere, der arbejder med kropskultur, er den naturligvis et „must“, men også mere generelt hvis man interesserer sig for periodens danske historie.

NKN benytter et stort materiale. Ikke så meget originalt kildemateriale, men en bunke forskningsresultater fra et stort antal bøger og tidsskrifter. Godt er det, at NKN ikke mindst benytter den lokalhistoriske litteratur, der ofte lever en tilbagestående tilværelse i den videnskabelige verden - og ofte helt urimeligt. Et eksempel på det er en meget udbredt brug af de amthistoriske år-

bøger. Heri er der en masse godt historisk materiale, og det har NKN vidst at gøre brug af (10 forskellige artikler anvendt fra amthistoriske årbøger).

Jeg giver hermed mine bedste anbefalinger af en vigtig - og velskrevet - bog.

Intimitetens forandring. Seksualitet, kærlighed og erotik i det moderne samfund. Av Anthony Giddens. Hans Reitzels Forlag. København 1994. 207 s. Anm. av Leif Nordenstorm.

Under de seneste årtiondena har seksualitetens roll kraftigt förändrats. Tidigare talade man inte om sexualitet. Själva ordet användes inte, och det var inte alls allmänt erkänt att kvinnan hade en sexualdrift. Under de senaste årtiondena har sexualiteten delvis frigjorts från fortplantningen. Samtidigt har den förflyttats från den privata sfären till offentligheten. I „Intimitetens förändring“ försöker Anthony Giddens, professor i sociologi i Cambridge, klargöra de samhällsförändringar som ligger till grund för detta.

Inom stora grupper i samhället har det tidigare rätt en stor dubbelmoral vad gäller sexuallivet. Kvinnor som har haft för- eller utomäktenskapliga förhållanden har betecknats som lösaktiga, medan män har ansetts ha ett behov att ett varierat sexualliv. Att flickorna skulle vara jungfrur när de gifte sig var länge en självklarhet. I Lilian Rubins undersökning i Förenta staterna 1989 visade det sig att en gräns gick vid åldern 40 år. De som var äldre än 40 år hade vuxit upp med de gamla värderingarna. Många av de yngre instämde i de äldres indelning i fina och dåliga flickor, och männens erövringsteknik fungerade på samma sätt, men bland en del flickor hade inställningen förändrats. En del tonårsflickor tyckte att det var självklart att de hade rätt till sexuella förbindelser. De

sexuella kraven har också ökat. De yngre kvinnorna förväntar sig att få framkalla och uppleva sexuell njutning, och ett varierat sexuelliv ses som en självklar del av ett gott äktenskap. Otrohet förekommer fortfarande, men numera är kvinnorna otrogna i lika stor utsträckning som männen.

I det moderna västliga samhället har en sexualvetenskap uppkommit, i takt med att kunskapen om sexualiteten har ökat. Begreppet „perversioner“ har försvunnit. Den ökade kunskapen har i stället lett till ökad förståelse för onani (masturbation) och homosexualitet. Preventivmedlen har lett till att det fasta förhållanden mellan sexualitet och fortplantning har lösts upp. Giddens menar att preventivmedlen och de konstgjorda befruktningarna har lett till att „sexualiteten endelig blivit autonom“, och att detta lett till uppkomsten av en helt ny form av „den plastiske sexualitet“. Giddens har visserligen rätt i att preventivmedlen har förändrat sexualiteten, men de hans beskrivning är ändå överdriven.

Konstgjorda befruktningar är fortfarande en sällsynthet. En mycket stor del av de barn som föds i västerlandet är fortfarande oplanerade - trots tillgången på preventivmedel. Sambandet mellan sexualitet och fortplantning är fortfarande mycket starkt, om än inte lika starkt som tidigare.

Giddens utvecklar också tanken på att par- och vänskapsrelationer allt mer är oberoende av de yttre omständigheter som tidigare bestämde karaktären hos dem. „Rene forhold“ där kvinnan är jämlik uppkommer av detta sätt.

Under de senaste tiotalet år har ett stort antal böcker om sexualitet utkommit. „Intimitetens förändring“ är genom sin sociologiska infallsvinkel och sin analys mycket olik majoriteten av dessa.

Nya religiösa rörelser i Sverige. Relation till samhället/världen, anslutning och engagemang. Av Liselotte Frisk. Åbo Akademis förlag. Åbo 1993. 327 s. Anm. av Leif Nordenstorm.

Sedan 1960-talet har flera religiösa rörelser med en icke-kristen bakgrund fått anhängare i Sverige. Författaren har analyserat några av dessa (Trancendental meditation, Scientologi-kyrkan, Rörelsen för Krishna-medvetande, Siddha yoga, neosannyas/Osho) samt antroposofin som ett exempel på en äldre rörelse. Liselotte Frisk har gjort 237 intervjuer med anhängare till dessa rörelser och tagit upp frågor om engagemang, samt hur detta påverkat anhängarnas inställning till olika samhällsfrågor. Författaren ger också en kort religionshistorisk beskrivning av de olika rörelsernas tillkomst och utveckling. Hon sätter också in dem i ett sociologiskt och idéhistoriskt perspektiv. Tidigare forskning om avhandlingens problemställningar presenteras också. Det är dock betoningen på de faktorer som nämns i avhandlingens titel - relation till samhället/världen, anslutning och engagemang som ger avhandlingens dess värde.

I sin analys skiljer Frisk mellan heltids- (Krishna, antroposofi, scientologi) och deltidsengagerande (Osho, TM, siddha yoga) rörelser. Denna indelning har stor betydelse för de relation till samhälle, anslutning och engagemang. Ett exempel är att medlemmarna i deltidsengagerande rörelser utnyttjar sin rösträtt i betydligt större utsträckning än i heltidsengagerande rörelser. Undantaget är den äldre rörelsen antroposofi, av vars anhängare 93% röstade. De heltidsengagerade upplever starka eller mycket starka motsättningar till andra grupper i samhället, som t.ex. kristna, myndigheter och/eller massmedia. Medlemmarna i deltidsrörelserna och antroposofin hade en högre medelålder

vid anslutningen till rörelsen. De har också en högre utbildning och har oftare oppgitt at de varit medlemmar i eller interesserte av andra religiøse eller politiske organisasjoner.

Medlemmarnas anvendning av tobak og alkohol bestemmes till stor del av rørelsens innstilling. Hårhar oppdelningen i heltids- og deltidrørelser ingen inverkan. Ett anmårkningsvårt fenomen som - vad jag vet - inte oppmårksammas tillrårk-ligt är att medlemmarna i dessa rørelser i mycket stor utstrårkning tidigare anvånt droger: i Krishnarørelsen 80% hasch eller marijuana og 46% tyngre narkotika. De lågsta siffrorna återfanns i TM: 34% hasch eller marijuana og 16% tyngre narkotika. Detta är anmårkningsvårt høga siffror, anser i varje fall jag, som bor i en mindre stad i norra Sverige.

De fleste intervjuade hade vårvats till rørelsen av vånner. Det sociala kontaktnåtet är alltså den viktigaste faktorn. Bøcker og teve är også viktiga. Undantagen är Krishna-rørelsen og scientologi, där gatumissionen spelar den viktigaste rollen.

Gemensamt for alla rørelser var att en stor majoritet av de intervjuade ville hårleda samhållsproblem till djupare inre orsaker. Liselotte Frisks avhandling är ett viktig bidrag till kårnedomen om de nye religiøse rørelserna. Det är just oppdelningen mellan deltid- og heltidengagerande rørelser som ger økad klarhet om vilka det är som søker sig till dessa rørelser.

Das Haus, der name, der Brautschatz. Strategien und Rituale im Gesellschaftlichen Leben der Renaissance. Af Christiane Klapisch-Zuber. Campus Verlag. Frankfurt/New York 1995. 190 s. Anm. af Ronald Grambo.

Forfatteren av denne studien undervi-

ser i demografi og det middelalderlige Italias historiske antropologi ved École des hautes Études en Sciences Sociales i Paris. Forfatteren tar sikte på å analysere familielivet i Firenze i renessansen. Hun bygger sin fremstilling på det faktum at flere borgerlige kjøpmenn i Firenze skrev ned sine erindringer om sin familiebakgrunn i tiden 1300-1530. Det dreier seg ikke alltid om lange, sammenhengende familiekroniker, men også om fragmenter, løse nedtegnelser i ledige stunder. Ingen av disse nedtegnelsene rekker så langt tilbake som høymiddelalderen. Ingen hadde mot til for det 16. århundre å fore sine aner så langt tilbake som den romerske periode. Forfatteren beskjeftiger seg en god del med navnegiingen. Det er klart at navnetidentifiserer individet innenfor slekten og er samtidig et symbol på sosial status. Svårt ofte er det navn på farssiden som blir anvendt, men også navn på helgener. Familievåpnene har hatt en stor betydning for å opprettholde familieenheten. Men selv om enkelte linjer løsrev seg fra slektsstammen, beholdt man likevel familievåpenet. Dokumentasjonen som disse kjøpmennene benyttet var øyenvitner, men i stor utstrekning også familiearkiver. Forfatteren gir en meget inngående og godt dokumentert analyse av gavesystemet ved ekteskapsinngåelser. Herunder beskrives også den store betydning som ble tillagt overrekkelse av ringer til bruden. Det er mange ringer som skifter eier. Kvinnesiden og mannssiden skjenker ringer. Uten tvil skal denne skikken bidra til å fremheve og bringe i erindring hvilken plass bruden skal inneha innen slekthierarkiet. Bruden har nemlig mange nye slektinger å forholde seg til i sin nye situasjon. Det blir understreket i boken at historikernes interesse for strategiene bak medgiftsforhandlingene har fått dem til å neglisjere andra, vel så viktige ytelser ved

ekteskapsinngåelser.

Forfatteren ofrer også noen sider på ammens plass i familien. Ammen trengte ikke å være så veldig dydsiret. Det viktigste var at hun hadde melk å by spebarnet. Det var forøvrig mannen som påtok seg ansvaret for å skaffe til veie en passende amme. Charivari ble tatt i bruk når enker og enkemenn giftet seg. Denne larmende manifestasjon av kattejammer må tydeligvis ha vært en protest. Her svikter analysen noe, idet forfatteren burde ha betenkt at når enker og enkemenn giftet seg med ugifte, kanskje unge mennesker, ble dette oppfattet som en uønsket inn-trengen på de unges ekteskapsmarked. Boken er alt i alt en solid studie av et bysamfunns verdi og normapparat

Kristendommens bilder - en symbolverden. Av Birgitte Bech. Forlaget System. Herning 1991. 175 s., ill. Anm. av Ronald Grambo.

Denne boken tar sikte på å gi en orientering om billedkunsten innen kristendommen fra katakombenes tid til vår egen epoke. Boken kretser om hvorledes verdensbilledet ble Kristuscentrert, om paradistapet, Jesusbarnets komme og Jomfru Marias posisjon innenfor denne motivkrets, Jesu lidelse og oppreisningen, verdensdommen og dessuten den østlige kirkens billedkunst med spesielt henblikk på ikonene.

Forfatteren nøyer seg ikke med å analysere visse eksempler på billedkunsten, men gir også fortløpende orientering om de forskjellige stilepokene. Forfatteren makter på en fin måte i plasere bildekunsten inn i en større kirkehistorisk sammenheng. Forfatteren skriver på s. 44 at kroppsfornektende strømninger innen den hellenistiske kultur bevirket at man forestilte seg at Jesus var avlet uten sex og at han såle-

des var fri fra arvesynden. En folklorist ville nok ha tilføyd at gudebarnet som produkt av kjønnslig samkvem mellom en guddom og et menneske kjennes fra gresk og egyptisk antikk. Det dreier seg om et kjent religionshistorisk og folkloristisk motiv.

På s. 50 bemerker forfatteren at Dürer har latt en av de tre vise menn fra Østerland være afrikaner. Dette er naturligvis ikke et tilfeldig påfunn av denne kunstner, men et alminnelig kjent motiv i litteraturen og billedkunsten. På s. 52 skriver forfatteren af Josef, Jomfru Marias ektefelle, latterliggjøres en smule i et bilde av Georges de la Tour.

Dette er heller ikke en tilfeldig idé. I middelalderens mysteriepsill fremstilles Josef stadig som en komisk figur. På s. 63 omhandles El Grecos fremstilling av Jomfruens opptagelse til himmelen. Hun identifiseres med Bibelens ikke navngitte kvinne på måneseglet som forfølges av en drage. Og hun har tolv stjerne på hodet. Her burde forfatteren ha påpekt at denne spesielle fremstillingen er påvirket av astrologiske funderinger.

Sluttkapittelet om symboler er vel noe enkelt. Det er ikke nok å påberope seg f.eks. Jung. I en bok av denne karakter hadde man dog ventet seg en noe mer inntrengende analyse av farvenes symbolikk. Boken er rikt illustrert med bilder i sort-hvitt og i farver. Det er også et leksikon over kunstnerne som er nevnt og over visse idéhistoriske og kunsthistoriske begreper, dessuten er det her en liste over billedene.

Ganens makt, norsk kokekunst og matkultur gjennom tusen år. Av Henry Notaker. Aschehoug, Oslo 1993, 334 s. Anm. av Ivo Holmqvist

Norsk matkultur är det inte mycket bevänt med, om man ska döma efter

Karen Blixens kortroman "Babettes gæstebud". Det är själva poängen med denna historia där kulturkollisionerna hängs upp på norsk och kontinental mathållning. Den förra chefskokerskan på Cafe Anglais i Paris, Babette Hersant, hamnar i en avkrok kulinariskt sett då hun kommer till de båda systrarna i Norge, och blir deras köksa. Deres pietistiska miljö förnekar mycket av denna världens goda. I dansken Gabriel Axels filmatisering har den norska miljön bytts ut mot en jylländsk, men Indre Mission kan nog gå på ett ut med haugianism i fråga om stränghet. Henry Notaker verkar till en början inta samma hållning som babette, när han lite undfallande konstaterar att "Det norske kjøkken er gjennom historien ikke holdt fram som et betydeligt bidrag til internasjonal kokkunst." Men han jävar till stor del sitt påstående på de övriga drygt trehundra sidorna i sin faktarika genomgång. Han behärskar sitt ämne: tidigare har han bland annat skrivit boken "Gastronomi - til bords med historien". Till största delen har han förlitat sig på ett skriftligt källmaterial: "jeg har bare i liten grad benyttet arkeologisk og etnologisk forskning, og her ligger utvivlsomt ytterligere muligheter for informasjon om norske matkikker." Hursomhelst så hinner han med mycket i sin översikt, uppdelad på tre kronologiska block: Sagatiden, Firehundreårignatten (dvs. dansktiden, med bl.a. ett kapitel om "Mat etter dansk måte"), och Det nye Norge. I överflödet av fakta lär man sig att bleckkonserver kom till Norge 1841, när C A Thorne öppnade den första fabriken för "hermetikk". Trettiofem år senare kunde norrmännen k'pa margarin, den första fabrikationen startades av en fransman med ett bekant namn, Auguste Pellerin. På äldre stadsvyer över Stockholm vid sekelskiftet ser man ofta på brandgavlarna texten "Pellerins margarin". Så

var det kanske också i Kristiania - Det handlar om getost och gröt, om klippfisk och flatbröd, sillsoppa, sillgryn och blodmat. Det låter inte lika gott som Babettes inbakade vaktlar. Men talangfulla kokerskor fanns även i Norge. En klassiker vad gäller kokböcker är Hanna Winsnes' från 1845. Hon var kokfru i prästgårdar på Østlandet under tjugofem år, och satte sedan sina erfarenheter på pränt: "Andre bøker har nok større utvalg i fine retter med utenlandske navn, men ingen så pedagogisk og praktisk." - En hel del författare figurerar förstås, som Ibsen med Noras makroner och hans storätande kollega Kielland som kallas gourmet och puritan men som lika väl kunde ha kallats gourmand. En norsk läkares bok om hans osunda och omåttliga matvanor här omåret är en beklämnande läsning om den så kallade klunketidens frosseri. - Under kriget blev kålroten en "nordens apelsin" och falska köttkaker var typiska för surrogatens och ransoneringarnas tid. Mycket flottare var det knappast tjuo år senare. Jag minns en spartansk kantin på Oslo universitet på Blindern ännu mot slutet av sextioalet, satidigt som den på Nordisk Kollegium på Strandboulevarden i Köpenhamn dignade av smørrebrød och flödade av bajer. - Kjøttkaker i brun saus med poteter og surkål, se där typisk norsk vardagsmat. Rømmegrøt är i gengäld överdådig festmat vars mäktighet den turistande utlänningen har svårt att vänja sig vid. På sina sista sidor spekulerar Henry NBotaker om framtidens tudeling av norskt kök och norsk matkultur mellan å ena sidan dem som äter exotiskt, balanserat, raffinerat och sunt, och å andra sidan dem som äter fet och näringsrik snabbmat. Vi är redan där i Norden, om ännu inte så extremt som i Usa. Fetare människor än många av dagens amerikaner ser knappast i något

annat land. En lång litteraturlista och ett register acslutar. Därför kan man använda denna trevliga skrift också som en kokbok att laga mat efter, från bjørnstek till fårrikål utan får. Den senare rätten var säkert typisk för den norska vardagsmaten som av nödtvång länge var frugal.

Moden 1890-1920. Historicisme og nye tider. Af Ingeborg Cock-Clausen. Nyt Nordisk Forlag 1994. Anm. af Kirsten Rykind-Eriksen.

Bogen er på 188 sider med mange illustrationer, ca. halvdelen i farver. De sidste 53 sider indeholder et katalog over opmålte kvinde- og mandsdragter. I serien af Danske dragter, som udgives af Nationalmuseet i samarbejde med forlaget Arnold Busck, indgår „Moden 1890-1920“ som den tredje.

Bogen er velskrevet, og sætter på en overskuelig måde modedragten 1890-1920 i perspektiv. Det er en periode, hvor de hurtige forandringer i moden for alvor gjorde sig gældende, både inden for dame- som herretøjet. Industrialismen og fremkomsten af en større social mellemklasse var skyld i denne udvikling. Kommunikationen blev også forbedret igennem en udvidet journalistik og presse. Dette kom til udtryk i de nye modeblade, der udkom som uge- eller månedsblade. De indeholdt for en stor del modeller og snitmønstre til kvinde- og børnetøj foruden syanvisninger. Symaskinens opfindelse var årsag til, at der blev et marked for denne type blade. Det er I.C.-C.'s fortjeneste, at hun får beskrevet alle forandringerne uden at gøre læseren forvirret. Først giver hun et udsyn over den samfundsmæssige, teknologiske udvikling i de 30 år, bogen behandler. Herefter giver hun et overblik over „Modens veje“. Hvem der bestemte moden, modens centrum, og især hvordan kendskab til moden

blev spredt med hensyn til Danmark. De nye stormagasiner og det konfektionssyede tøj blev i nogle tilfælde anførende for moden.

Bogen er delt op i to store afsnit, om henholdsvis mandsdragter og kvinde- dragter, som begge er bygget op over samme skabelon. Først en gennemgang af modedragtens udvikling med de mange ændringer og finesser og især om, hvor inspirationerne kom fra, og hvilke modehuse eller personer, der prægede dem. Udviklingen inddeles i tre perioder: Før århundredskiftet, indtil 1. verdenskrig under og efter den. Før 1900 var tøjets udseende stadig bestemt af historicismen og filosofierne fra sidste halvdel af 1800-tallet. Men efter 1900 mærkes for alvor de nye tanker om den personlige frigørelse og det mere demokratiske samfund.

Hvert afsnit slutter med en gennemgang af de forskellige tøjdele, inddelt i hovedgrupper.

Karakteristisk for både kvinde- og mandsdragter i hele perioden er betydningen af, at man havde bestemte dragter på til bestemte lejligheder. Hvis man skulle være modeklædt og begå sig i det bedre selskab, kunne man f.eks. for en dames vedkommende ikke stille i spadsererdragt til en udstillingsåbning eller til et mindre selskab. For mænds vedkommende kunne de ikke blande bukser, jakker, diplomatfrakke, jaket eller kjole sammen, som de ville. Både for kvinder og mænd gjaldt det, at hver type lejlighed krævede en bestemt type dragt. Derfor fremkom også en variation af dragttyper, som ikke havde været kendt tidligere.

Mændene kunne gå i jakkesæt eller jaket om formiddagen, diplomatfrakken var til visit, smoking og kjole til aftenbrug. For kvinderne drejede det sig om hjemmekjole, gadedragt (spadsererdragt), visitdragt, middags-, teater- eller selskabskjole. Hos mændene var det

ofte i finesserne som tilbehøret og udsmykningen af tøjet, hvor moden og variationerne især gjorde sig gældende. Mænds tøj blev kendetegnet ved den gennemgående mørke silhouet.

Både dame- og herreundertøjet gennemgik en revolution. Det kom til at bestå af andre og flere bestanddele end tidligere. Det skiftede facon og blev efterhånden tricotvævet. I.C.-C. gør meget ud af, hvorledes nye korsetter og andre udformninger af undertøjet kom til at foregå hos kvinderne. Udviklingen afspejler, at kvinderne fik en anden selvopfattelse og rolle i samfundet, end de tidligere havde haft. Det anderledes undertøj gav kvinderne en friere holdning og en helt anden silhouet end før. Fra den hvepsesnære, stive talje til den svajede, bløde S-linie, som signalerede kvindernes begyndende frigørelse. I denne udvikling spillede arbejdet med reformdragterne den alt afgørende rolle, herunder de lægelige og sundhedsmæssige aspekter.

En ting, der især bemærkes som en stor forskel til i dag, er alt det undertøj, som kvinder skulle bære under en dragt. Kropsholdningen blev virkelig bygget op af det tøj, der var indenunder. Modsat i dag, hvor vores kropsholdning helst skal bygges op ved hjælp af sport og gymnastik.

Bogen giver et spændende indblik i en omskiftelig periodes modehistorie og udfylder et hidtidigt tomrum m.h.t., hvor det er muligt at få oplysninger om, hvad der kendetegner periodens tøj. De overskuelige gennemgange gør bogen velegnet til at slå op i, hvis man skal beskæftige sig med periodens tøj enten ved museumsudstillinger, teater, film m.v. Kataloget over de opmålte dragter fra Nationalmuseet giver en større forståelse af, hvorledes snit er med til at danne en dragt.

„Det Kvindelige Ideal“. Af Marianne Thesander. Tiderne Skifter, 1994. 248 s., ill. Anm. af Kirsten Rykind-Eriksen.

Marianne Thesander har skrevet en spændende bog, der grundigt gennemgår udvikling, forudsætninger og virkninger for det kvindelige skønhedsideal. Marianne viser tydeligt, hvorledes dette ideal har en nøje sammenhæng med den til enhver tid samfundsmæssige situation og kvinders stilling i denne. Dyrkelsen af et æstetisk kvindeideal kommer i den vestlige verden frem i takt med, at moden som begreb opstod i senmiddelalderen. Moden var/er et klassificeringsmiddel og forbundet med denne skete en konstant omformning og tilpasning af kvindekroppen efter tidens idealer ved hjælp af en eller anden form for korset. Indtil midten af vort århundrede fik kvindekroppen aldrig lov til at være sig selv. Med alle disse tilpasninger og forandringer, som korsetter og undertøj dannede grundlaget for, forblev korsetter og mode i hele perioden ettegn på at tilhøre overklassen. Da de snørede korsetter forsvandt blev moden efterhånden demokratiseret. I dag er moden udtryk for livstile og ikke for klasseforskelle.

Marianne får også den store forandring med, der skete fra 1960'erne og frem. Hidtil havde korsetter, combinations, korseletter, roll-on'er, bh'er og lignende udformninger dannet grundlaget for dragtens skiftende silhouetter og udformninger. Men med hele kvind frigørelsen og de forskellige ungdomsbbevægelser blev den naturlige krop sat i fokus. I de sidste 20 år er det denne, der har dannet grundlaget for tøjets silhouet. Undertøjet skiftede funktion. Nu fik det en dekorativ rolle. Den kropslige udvikling var samtidig et udtryk for, at kvinderne fik en større selvbevidsthed. Det dekorative undertøj understregede denne. Nu turde kvinderne atter

betone det feminine uden at blive betragtet som sexobjekter. Til trods for, at der fokuseredes på den naturlige krop, får denne alligevel ikke lov til at være naturlig. Den sportsprægede, veltrimmede og solbrændte krop er udtryk for selvkontrol og dynamik - vigtige egenskaber i 1990'ernes samfund.

Bogen er spændende ved, at historien følges helt op til i dag med en god analyse af vores samtid. Den er delt op i 2 hovedafsnit, hvor den kronologiske gennemgang i 6 afsnit af „Kropslig forandring 1880'erne-1980'erne fylder mest. I det første afsnit går Marianne på tværs af tid og rum og behandler forskellige perspektiver på det kvindelige kropsideal i en bredere sammenhæng. Disse varierende måder at anskue emnet ud fra er interessante, men ved at medtage begge metoder, kommer Marianne med alt for mange gentagelser. Ind imellem kan det virke som om, hun starter på hvert afsnit uden at have læst det foregående. De samme begrundelser og forklaringer gentages i det uendelige. Teksterne kunne være strammet op. Måske burde det første afsnit være udgået. Det kronologiske er det mest spændende og igennem dette forløb, får hun alligevel berørt andre aspekter og synsvinkler.

Det er Mariannes fortjeneste, at hun nuancerer den egentlig velkendte historie, så forskellige sammenhænge belyses. Et arbejde, som ikke er gjort tidligere i Danmark. Herved bliver hendes værk en uundværlig bog for dem, der vil beskæftige sig med sammenhængen mellem samfundsudviklingen, den materielle kultur, kvindehistorie og skiftende normer og værdier. I denne forbindelse får hun gennemarbejdet og belyst sin tese om, at de skiftende normer for kropsholdning og mode er sket som et sammenspil mellem herskende ideologier og kvinders egen måde at takle dem på.

Bogen supplerer andre dragtbøger. Den er herved med til at give en større forståelse for, hvorledes dragter er udformet og ændret i tidens løb. Ordet mode bliver efter læsning af bogen, ikke bare et ord, der bruges som begrundelse for udvikling og forandringer. Mariannes bog giver indsigt og indhold i begrebet. Bogen er rigt illustreret med tegninger fra annoncer og en række modefotografier. Udnyttelsen af modens egne udtryk giver bogen en ekstra dimension. Omslagsbilledet med en mannequindukke fra 1987 er tydelig bevis for denne.

Svensk Mentalitet. Ett jämförande perspektiv. Af Åke Daun. Raben & Sjögren 1991. 268 s. Anm. af Bodil Bjerring.

Professor i etnologi ved Stockholms Universitet, Åke Daun, er en kendt fortolker af livet i Sverige i by og på land. I tidligere bøger har han beskæftiget sig med forskelle i svensk dagligdag. I denne bog er det det fælles, der er i højsædet. Det er de overordnede svenske normer, der er på dagsordenen. Åke Daun spørger dels om, hvordan svenskerne opfatter sig selv, og han spørger om, hvordan andre kulturer opfatter svenskerne.

Bogens overordnede formål er at bidrage til svenskeres forståelse for, hvordan og hvorfor de reagerer, som de gør, og hvordan andre kulturer opfatter deres reaktionsmønstre.

Daun er inspireret af amerikansk psykologisk antropologi og forskellige undersøgelser af landes „nationalkarakter“. Han vil gerne finde frem til en fælles kerne af personlighedsstruktur samtidig med, at han gentagne gange gør opmærksom på, at individer er forskellige.

Bogen er overvejende baseret på materialer fra store kvantitative og repræ-

sentative interviewundersøgelser, og på mindre interviewundersøgelser af bl.a. indvandreres syn på svenskere.

Hvad er det så svenskerne ifølge Daun har fælles? De er et beskedent folkefærd og noget generte, de hylder selvstændighed og det at være uafhængig af andre som dyder, de er konfliktundvigende, og de er ærlige. Det er alle træk, som de fleste svenskere identificerer sig med, og de opfattes overvejende som positive. Således kan man f.eks. i opdragelsesindealerne se, at svenske forældre anstrenger sig for at belønne deres børn, hvis de udviser disse karaktertræk. I en sammenligning med f.eks. sydeuropæiske normer fremstår det klart, at ikke alle kulturer har samme positive opfattelse af disse karaktertræk. I Sydeuropa opdrages børn f.eks. ikke på samme måde til at være selvstændige, men til at opfatte sig som en del af et kollektiv, den nære familie.

Bogen er primært en gennemgang af de svenske normer og hvordan de opfattes af svenskerne selv og af andre. Forklaringer på, hvorfor „svensk mentalitet“ er som beskrevet, fylder langt mindre. I hovedtræk er det Dauns tese, at normerne overvejende er dannet under en tidligere produktionsmåde, hvor livet på ensomt beliggende gårde og i mindre landsbyer var et dominerende træk i det svenske produktionsliv. Det hårde arbejde som en dyd i sig selv, kombineret med en svensk bureaukratiopfattelse, hvor fælles regler og upersonlige kontakter er positive kendetegn, slår stadig stærke igennem i en fælles svensk mentalitet, siger Daun. Bogens sidste linier er tilegnet fremtiden. Hvilke forandringer kan forudses i den svenske personlighedstype. Bliver fremtidens svensker mere uformel og vil følelserne få mere frit løb, spørger Daun.

Analysen er overvejende statisk. Daun snakker mere om egenskaber end om

processer og samspil. Han snakker mere om enkeltstående udsagn om svenskere end om, hvad der sker i et kulturmøde mellem repræsentanter for forskellige kulturer. Det er bogens begrænsning. Dens styrke er en omfattende gennemgang af karaktertræk, som nok de fleste svenskere og udlændinge kan nikke genkendende til, hvad enten de opfatter dem som positive eller negative karaktertræk.

The Uneasy Borderline between Ethical Research Ideals and Practice.

Bente Gullveig Alver

Ethical questions are an ever-growing part of the reality to which researchers must react and assume responsibility for. One reason for this is that the optimistic belief in the positive value of research has been replaced by concern for the consequences brought about by the use and misuse of science. There are conflicting normative and value systems linked to the researcher's own search for „truth“, and in the humanities and the social sciences it is precisely in the research process that such conflicts can be revealed. The researcher can have ethical problems in relation to various co-operative parties, but it is the researcher's relationship with those on whom research is conducted that deserves particular emphasis; special attention ought to be paid to protecting their integrity and their right to a private sphere. One solution is the obtaining of so-called voluntary, informative consent from those who provide research information. This paper discusses a number of problems posed by such consent. The researcher is interested in presenting the aim of the study in the best possible light, which can mean that emphasis is given to such information as may be presumed to lead to consent. The researcher cannot avoid influencing the person giving consent because of hierarchical relationships and impressions of power and weakness. Vulnerable groups can be especially apt to yield to the researcher's argumentation. When it comes to qualitative studies, in which interview texts provide the most important data, the point has been made that the researcher ought to send the

texts back to the interviewee for control and consent. However, ethical questions also arise in this instance. Informants are promised anonymity, but in qualitative studies anonymity can easily become fictive. On the other hand, some informants are offended by being subjected to anonymity. The author of this paper points out that there are no clear and unambiguous solutions to the many ethical dilemmas of science. When trying to find a proper balance between the need for new knowledge and the need for giving informants the protection they deserve, the main object should not be to lay down rules, but rather to arouse an awareness of the many-sidedness of the problems.

The Romantic Principle in Folklore Research

Anne Eriksen

World War II has acted as one of the „grand tales“ in Norwegian postwar society. Common knowledge about the occupation years has become a mystical tale which confirms cultural values and provides answers to vital questions. The basic structure of the tale is the polarization between good and evil: between patriots and traitors. Approximately 90,000 cases of treason were tried in Norway after the War. The majority of the 46,000 persons convicted had been members of the Nazi party, *Nasjonal Samling* (NS). The court rulings thus aided in equating „traitor“ with „NS-member“. It has proved well-nigh impossible for those former members of the NS convicted of treason to make their stories known. Some have written books of an autobiographic character, but these have gained little interest out-

side the authors' own circles.

Hidden and unseen traditions of this kind have always attracted folklorists. They seek to penetrate official history, to concentrate on those who otherwise would not be heard. Full of idealism and free of prejudice, we are to give them voice. Aren't old NS-members also worthy of a little attention? Possibly. But a research project of this kind brings up the fact that some problems of principle are to be found in the innocent and slightly naïve idealism of folklore, problems which the field has traditionally avoided: Research has concentrated for the most part on attractive and/or ancient aspects of culture. This combination of attractive or distant subjects with a sympathetically understanding attitude is what the author of this paper calls „the romantic principle of folkloristic theory.“

The NS-party was part of the Fascist wave that swept inter-war Europe. The party had no political importance in Norway before the German occupation authorities termed it the „principal party of the state“. The Germans allotted governmental power and the task of „reorganizing“ Norway, i.e. to make the country into a Nazi state, to the NS. Now regarded as the party of traitors, the NS thus became the main political opponent of Norwegian patriots and resistance forces alike. Do they then have any right to be heard?

Court rulings and the serving of prison terms mean that a case is closed. NS-Norwegians have paid their debt to society and can claim the same rights as any other member of society. The need for free and critical research also means that information on the NS is important and necessary. One can maintain that this research need not commit itself to one particular ideo-logical and meritorious point of view. But research that seeks to defend the NS is also legitimate.

However, research does not only create knowledge, it also creates reality. The ideal of unlimited research therefore implies ethical responsibility: to what sort of reality will the researcher's efforts contribute? This is a general problem. Folklorists and other researchers who use qualitative methods must, however, take heed of an additional factor. Our methods presuppose intimacy and understanding, and require interest and solidarity. Is it possible to interpret, understand and be interested in the histories of people who represent something one opposes or for which one feels repugnance? And if one cannot, will this lead to „the romantic principle“ having free scope?

Ethical point of views related to the use of personal anecdotes.

Lena Marander-Eklund & Ulrika Wolf-Knuts.

Reflexive thinking has brought out the relation between the interviewer and the informant, leading to an emphasis nowadays, when carrying out research, on the equality of their relationship. Folkloristic fieldwork implicates collaboration rather than exploitation, and the ethical side of this is usually a matter of the relation between these two collaborative partners. By means of a questionnaire investigation, carried out in 1987, of stories about teachers and students at Åbo Akademi (Åbo Akademi University) from the 1920s to 1960s, this idea of what is ethically right or wrong in fieldwork is made more complex. The third party i.e. the person or persons about which the stories are told, must, even if they are dead, be treated with just as much respect for personal integrity as the informant. The article examines ways in which this can be implemented in practical terms, in

connection with different phases of research work, from collecting and filing away to publishing.

**Cherished Dream and sudden Surprise
Content an function in „readers' sex letters“**

Ulf Palmenfelt

This article compares forty-five letters on sexual experiences - sent to two Swedish men's journals - with traditional folkloristic genres. Like the wonder tale, they take the reader into a fantasy world, where dreams are realised and wishes fulfilled. They exaggerate the loveliness and sexual capacity of the parties involved in the same way as the hyperboles of tales of lying. And, just like a folk legend, they describe how something unexpected and unreal suddenly pushes its way into the familiar, secure world of everyday life. The genre, „readers' letters“, can be defined as „stories of sexual experiences, where either the narrator enters a dream world, or what has been dreamed of penetrates the everyday world of the narrator“. The folkloristic analysis of the material shows that these readers' letters have come to form a special genre of tales, built up according to two main structural forms and with certain returning elements in their content. The message of the tales is that the sexual experiences described can turn into reality. This reiteration of dreams and fantasies reminds one of a collective magic, where the participants try to reach the desired situation by declaring again and again that it already exists.

Applied Art and Design. Danish Furniture Design 1925-50

Rikke Kruse

Functionalism is partly a style, partly an ideology which emerged at about the time of the First World War, as a reaction to Victorian society. Demands arose as to greater honesty and equality in society, and for a purification of old norms and ideals. A group of Danish cultural critics, under the name „Critical Revue“, felt that change would take place through improvements in home styles and conditions. „Critical Revue“ (including designers Poul Henningsen, Edvard Heiberg and Ivar Bentsen) agitated for a new, simpler, more hygienic and practical home culture. In their opinion the home was a critically cultural factor in the moulding of the individual. Therefore, altering popular „good taste“, as typified by furniture in the neo-classical, neo-gothic and other imitative-styles, in favor of a more contemporary, modern and less snobbish style of living was a factor of extreme importance in the reformation of the people, particularly of working class people. Style and ideology were therefore linked, in that style was considered the means to the end: to democratize the people and increase their awareness. Many famous architects and designers, such as Klint, Juhl, Mogensen, Jacobsen and Wegner, adopted the new ideas. They designed new, high quality furniture of a less pretentious, less decorated and unglilded nature. This furniture was, however, much too expensive for the people who were to be reformed. During the 1940s the FDB adopted the idea, exhibiting and selling designer furniture to their members at prices far below cost. Sales were slow, because people - especially the working class - continued to prefer cheaper, imitative-style furniture.

Resume

The culture critics' strategy was to get the influential, liberal, well-educated segment of the middle class interested in the new style. This was expected to lead to the trend then seeping down to the rest of the population through a kind of vulgarization process. This plan was a failure. Workers exhibited no interest in the new style until far later in the 1950s and '60s. They still preferred the cheaper, imitative-style furniture to which they were accustomed. They wanted to live in a proper, bourgeois manner. Functionalistic designer furniture continued to be the province of a wealthy, educated elite, who could afford the furniture and who were aware of the ideological ideas of reform which were the basis for the actual products.

Empty ritual, interpreting participant
Per Hage (This resume belongs to an article from Nord Nytt no. 59)

Various authors have defined rituals or rites in a way that must be said to be less than clarifying or even fairly intangible with regard to real analysis. One often emphasized division is the explicit definition of ritual as belonging to the religious sphere. Secular „rituals“ are then not understood as ritual, but are instead classified as ceremony, custom, habit etc. The author of this paper proposes, firstly, a division between „ritual“ as being a portion of a larger behavioral complex and „rite“ as being a single component of social rituals. Secondly, the author concurs in a threeway division of social ritual. „Rites of passage“ are orientated toward the individual, usually occur only once in a lifetime, are predictable, and mark the transition of the individual from one status to another. Examples are marriage or initiation into particular occupations.

„Calendric rituals“ are repetitive, regular, and backwardly in viewpoint, as in celebrating Christmas. „Crisis rituals“ are used in unexpected situations, such as sickness or accident. And thirdly, the author emphasizes the point that rituals can best be defined and understood in a simple manner. Rituals should be understood as being conventionalized formalized and prescribed modes of behavior in which repetitive conventionalization and normative aspects are vital to the presentation. Rituals are normatively characterized by other modes of behavior than usually apply, as well as by an established acceptance of the correctness of such modes. Belief has, therefore, no significance in the classification of rituals. The stylized behavior characteristic of rituals can and will be attributed a broad specter of interpretation by the various participants. There is in all probability no simple, generalized procedure for the clarification of varying content and understanding of the ritual by the individual participant and/or spectator. This is instead an empiric question that must be conducted by means of definitive analysis. It is, therefore, not content, but behavioral execution and verbal expression that are primary factors concerning social ritual.

Lokale redaktörer

Etnologiska institutionen, Lund

Charlotte Hagström Möllevångsvägen 91,
S-222 45 Lund 15 73 40 fax:046-104205
Fredrik Schoug Kastanjegatan 1C S-223 59 Lund
Institutet för folklivFINorskning, Stockholm
Per Jarl Tantogatan 3, 4tr S-118 67 Stockholm.
8-720 05 86
Christian Richette Hornsgatan 41 S-118 49
Stockholm. 08-846886
Kerstin Söderman Lundagatan 44, uppg. 1 S-117 27
Stockholm 643 14 84
Simon Ekström Timmermansgatan 39, 5 S-118 55
Stockholm 640 24 64
Maria Bäckman Timmermansgatan 39, 5 S-118 55
Stockholm 640 24 64

Högskolan i Östersund

Anders Edvinsson Box 185 S-830 10 Undersåker
0647-300 73
Bodil Karlsson Sörjö 1035 S-840 60 Bräcke
0693 14000

Etnologiska institutionen, Göteborg

Ingegerd Sigfridsson
Linnéplatsen 3 S-413 10 Göteborg 031 - 13 06 38
Annika Sjöberg Hus 101, Asperö S-430 10 Styrso
Etnologiska institutionen, Umeå
Anna Sofia Lundgren Pedagoggr. 1 B 220
S-907 30 Umeå 090-198549

Etnologiska institutionen, Uppsala

Michael Greifeneder Flogstavägen 81 C S-752 63
Uppsala 018-46 32 42
Birgitta Torgen Sct. Johannesgatan 32 c S-752 33
Uppsala 018-5026 88
Anna Nylander Rackarsberggatan 30-310 S-752 32
Uppsala 018-55 44 99
Maria Andersson
Studentvägen 11 S-752 32 Uppsala 018-55 68 01
Helsingfors Universitet
Anna Carpelan Töölötullink. 7 A 6 FIN-00250
Helsingfors 90 135 7549
Liisa Jokela Kyrkoherdervägen 5 A 7 FIN-00650
Helsingfors 90 728 2372
Tytti Nieminen Kassörsgatan 2 C 46 FIN-00520
Helsingfors 90 278 9748

Joensuu universitet

Sinikka Vakimo Korpi-Jaakonkatu 9 FIN-80220
Joensuu 973 136 808/973 151 4506 (arbete)
Jyväskylä universitet
Outi Hallia Satamakatu 7 A 1 FIN-70100 Kuopio
971 263 4316 e-mail: hallia@messi.uku.fi
Mika Särkijärvi Kauppakatu 12 A 12 FIN-40100
Jyväskylä 941 615 852 e-mail: mihesa@tukki.jyu.fi

Tammerfors universitet

Tarja Hautamäki Ruukintie 18 B 23 FIN-60100
Seinäjäki 964 414 8505
Jari Eerola Hämeenpuisto 35 A 28 FIN-33200
Tampere 931 222 1007
Kristiina Mäki-Valkkilä
Välilimaankatu 7 A FIN-33500 Tampere 931 23981.

Åbo Universitet

Anna Kirveennummi Högbergsgatan 2 B 21 FIN-
20100 Åbo 921 253 5408
Petri Katajarinne Emmausg. 9 F 99 FIN-20380 Åbo
921 253 9946 e-mail: velikata@sara.cc.utu.fi
Tuija Salovaara Erikskatan 5 B 46 FIN-20110 Åbo

921 251 9639

Sanna Rimpiläinen, Mariagatan 1 A 28 FIN-20110
Åbo (9)21 250 3949 e-mail: saninm@
Åbo Akademi
Armi Pekkala Studentbyn 21 A 1 FIN-20540 Åbo
Cecilia Aaltonen-Lindblom Tavastgatan 14 B 19
FIN-20700 Åbo 921-251 7983

• Institutt for kulturstudier i Oslo

Nina Bratland Einarsvei 6 N-0575 Oslo 22 67 68 85
Aud Christensen Griffenfeldtsgate 13 N-0460 Oslo
Line Esborg Vidarsgate 5 N-0452 Oslo
Anne Sætren Kongeveien 5 N-1550 Hølen
64 95 91 50
Siv Bente Grongstad Blåsbortvegen 24 N-0873 Oslo
22 23 92 75
Ole Marius Hylland Stockfelths gt. 42 N-0461 Oslo
Inger Karin Ragnerud Kryssvn. 14 N-0583 Oslo
22 63 14 25
Liv Heidi Siljebråten Blekebakknv. 26 N-3725 Skien
3552 1783

Hanne Warloe Markveien 7 N-0554 Oslo 22714152
Kjersti Myrland Maridalsveien 180 A 0469 Oslo
22184644

Tromsø Universitet

Marit Hauan Gammelgården N-9020 Tromsdalen
Etno-Folkloristisk institutt, Bergen
Eli Heggdal Munkelivsgt. 1 N-5011 Bergen
Kristin S. Kjos Inst. for kunsthistorie og
kulturvitenskap. Seksjon for folkloristikk
Olaf Ryes veg 19 N-5007 Bergen
Hilde Kjerland Olaf Ryesveg 49 N-5006 Bergen
55 31 52 42
Micael Otto Lother Olsson Konsul Børsigt. 25
N-5006 Bergen

Institut for Arkæologi og Etnologi

Jørgen Burchardt Nyborgvej 13, Sødinge DK-5750
Ringe 62 62 36 17 fax 62 62 36 55
e-mail: bur@anne.ihl.ku.dk
Allan Schnipper Kildevældsgade 87, 2.th. DK-2100
København Ø 31 20 69 16
Tina Kallehave Prinsessestien 11 DK-2800 Lyngby
45934793

Louise Smith Dr. Tværgade 37 DK-1302 Køben-
havn K 33121643

Signe Fensholt Fredericiagade 92 st.th. DK-1310
København K 33327808

Kirsten Marie Bovbjerg Thyrasgade 12, 3.th. DK-
2200 København N 31834311

Institut for Folkloristik

Anne Leonora Blaakilde Nygade 27 DK-3200
Helsingø 48 79 34 50

Århus Universitet

Svend Aage Andersen Rugbjergvej 32, Stavtrup
DK-8260 Viby

Island

Ingibjörg Thorarensen Unnabrant 19, IS-170
Selsjarnarnes

Færoeerne

Osva Olene Dråknegatan 49-20 S-754 25 Uppsala
Kontaktperson for de baltiske lande
Ergo - Hart Västrikt Dept. of Estonian and
Comparative Folkloristics Ülikooli 18 - 242 EE-
2400 Tartu Estland fax: 372-34-35-440
e-mail ergo@erak.tartu.ee

Indhold

Indledning	
På stram line mellem etiske forskningsidealer og praksis	Björg Kjær 3
Det romantiske prinsipp i folkløristisk forskning	Bente Gullveig Alver 5
Etiske synpunkter i samband med anvendningen av personanedotter	Anne Eriksen 25
Önskedröm och överraskning	Ulrika Wolf-Knuts & Lena Marander-Eklund 39
Önskedröm och överraskning, men på vems villkor?	Ulf Palmenfelt 51
Kunstindustri og design Dansk møbeldesign 1925-50	Denise Malmberg 63
Debat	Rikke Kruse 71
NEFA's Kontaktpool	90
Anmeldelser	104
Resume	119
	141

